

๓. สติปัญญาอันสูงสุด

๑. อมพปาลิวคค

๑. อมพปาลิสุตต

[๓๖๗] เอวมุเม สุตฺติ : เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหริติ อมพปาลิวเน. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “ภิกฺขโว”ติ. “ภทฺนเต”ติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ :

เอกายนฺวายํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานิ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺตงฺคมาย ฌายสฺส อธิคฺมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทฺธิ จตฺตารโ สติปฺญจानา. กตเม จตฺตารโ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปฺสฺสี วิหริติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, เวทนาสฺสุ เวทนานุปฺสฺสี วิหริติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, จิตฺเต จิตฺตานุปฺสฺสี วิหริติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, ฌมฺเมสฺสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี วิหริติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เอกายนฺวายํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานิ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺตงฺคมาย ฌายสฺส อธิคฺมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทฺธิ จตฺตารโ สติปฺญจานาติ.

อิทมโวจ ภควา. อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทฺนฺติ. ปจฺมํ.

๒. สติสุตต

[๓๖๘] เอกํ สมยํ ภควา เวสาลิยํ วิหริติ อมพปาลิวเน. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “ภิกฺขโว”ติ. “ภทฺนเต”ติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสโสสุ. ภควา เอตทโวจ :

สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน, อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนี. กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปฺสฺสี วิหริติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, เวทนาสฺสุ ๗เปฯ จิตฺเต ๗เปฯ ฌมฺเมสฺสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี วิหริติ อาตاپิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ.

กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ, อาโลกิตฺเต วิโลกิตฺเต สมฺปชานการี โหติ, สมฺมิญฺชิตฺเต ปสฺสาริตฺเต สมฺปชานการี โหติ, สงฺฆาฏิปตฺตจิวรจฺวารณ สมฺปชานการี โหติ, อสิเต ปิเต ขายิตฺเต สายิตฺเต สมฺปชานการี โหติ, อจฺจุจฺวารปสฺสาวกมฺเม สมฺปชานการี โหติ, คเต จิตฺเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริตฺเต ภาสิเต ตฺถนฺหิภาเว สมฺปชานการี โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ. สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน, อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ. ทฺติยํ.

๓. ภิกฺขุสุตต

[๓๖๙] เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เซตวนเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามे. อถ โข อถฺตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนฺุปสงฺกมิ, อฺุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสีทิ. เอกมฺนฺตํ นิสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ :

“สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ฌมฺมํ เทเสตฺถ, ยมฺหํ ภควโต ฌมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฺกฺโข อปฺปมตฺโต อาตปฺปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนุ”ติ. เอวเมว ปนฺนิเฏกจฺเจ โมฆปฺปฺริสา มณฺเฏว¹ อชฺชเมสนฺติ, ฌมฺเม จ ภาสิตฺเต มเมว อนฺุพนฺุชิตพฺพิ มณฺเฏนฺุตีติ. “เทเสตฺถ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ฌมฺมํ, เทเสตฺถ สุกฺโต สงฺขิตฺเตน ฌมฺมํ, อปฺเปว นามานํ ภควโต ภาสิตฺตฺส อตฺถํ อาชานเยยํ อปฺเปว นามานํ ภควโต ภาสิตฺตฺส ทายาโท อสฺสนุ”ติ.

ตสฺมา ติทฺ ตวํ ภิกฺขุ อาทิเมว วิโสเธหิ กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ. โก จาติ กุสลานํ ฌมฺมานํ ? สීลํ จ สุวิสุทฺธํ ทิฏฺฐิ จ อชฺชกา. ยโต โข เต ภิกฺขุ สීลํ จ สุวิสุทฺธํ ภวิสฺสติ, ทิฏฺฐิ จ อชฺชกา, ตโต ตวํ ภิกฺขุ สීลํ นิสฺสาย สීเล ปตฺติฏฺฐาย จตฺตารโ สติปฺปฺจฺจานเ ติวินเณ ภาเวยฺยาสี.

กตเม จตฺตารโ ? อธิ ตวํ ภิกฺขุ อชฺชมตฺตํ วา กายเ กายานฺุปฺปฺสฺสี วิหฺรหฺทิ อาตปฺปี สมฺปชานเ สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺชมาโทมนฺุสฺสํ, พหิทฺธา วา กายเ กายานฺุปฺปฺสฺสี วิหฺรหฺทิ อาตปฺปี สมฺปชานเ สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺชมาโทมนฺุสฺสํ, อชฺชมตฺตพหิทฺธา วา กายเ กายานฺุปฺปฺสฺสี วิหฺรหฺทิ อาตปฺปี สมฺปชานเ สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺชมาโทมนฺุสฺสํ. อชฺชมตฺตํ วา เวทนาสุ... พหิทฺธา วา เวทนาสุ... อชฺชมตฺตพหิทฺธา วา เวทนาสุ เวทนาปฺปฺสฺสี วิหฺรหฺทิ อาตปฺปี สมฺปชานเ สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺชมาโทมนฺุสฺสํ. อชฺชมตฺตํ วา จิตฺเต... พหิทฺธา วา จิตฺเต... อชฺชมตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานฺุปฺปฺสฺสี วิหฺรหฺทิ อาตปฺปี สมฺปชานเ สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺชมาโทมนฺุสฺสํ. อชฺชมตฺตํ วา ฌมฺเมสุ... พหิทฺธา วา ฌมฺเมสุ... อชฺชมตฺตพหิทฺธา วา ฌมฺเมสุ ฌมฺมานฺุปฺปฺสฺสี วิหฺรหฺทิ อาตปฺปี สมฺปชานเ สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺชมาโทมนฺุสฺสํ. ยโต โข ตวํ ภิกฺขุ สීลํ นิสฺสาย สීเล ปตฺติฏฺฐาย อิมเ จตฺตารโ สติปฺปฺจฺจานเ เอรํ ติวินเณ ภาเวสฺสฺสี, ตโต ตฺยหํ ภิกฺขุ ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อากมฺิสฺสติ, วุชฺฐมฺิ เยว ปาฏิกงฺขา กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ เนิ ปฺริหานีติ.

อถ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺุทิตฺวา อนฺุโมทิตฺวา อญฺุจายาสนา ภควนฺุตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณฺุ กตฺวา ปกฺกามิ. อถ โข โส ภิกฺขุ เอโก วูปกฺกฺโข อปฺปมตฺโต อาตปฺปี ปหิตตฺโต วิหฺรนฺุโต น จิรสฺเสว, ยสฺสสตถาย กุลฺปฺตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺุติ, ตทนฺุตฺตรํ พุรหฺมจฺริยปฺริโยสานํ ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สยํ อภิปฺภาวา สจฺจิกตฺวา อฺุปฺสมฺปชฺช วิหฺรติ, “ชฺีณา ชาติ, วุสฺสีตํ พุรหฺมจฺริยํ, กตํ กรณฺุยํ, นาปฺริ อิตฺถตฺตยา”ติ อพฺภณฺุวาสิ. อณฺุณตโร จ ปน โส ภิกฺขุ อรหฺตํ อโหสีติ. ตติยํ.

๔. สาลสูตต

[๓๗๐] เอกํ สมยํ ภควา โกสฺเสสุ วิหฺรติ สาลายํ² พุราหฺมณคาเม. ตตร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺุเตสิ ๗เปฯ เอตทโวจ :

เย เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ นวา อจิริปพฺพชิตา อรฺุณาคตา อิมํ ฌมฺมวินยํ, เต โว ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺนฺุณฺุ สติปฺปฺจฺจานานํ ภาวนาย สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปตฺติฏฺฐาเปตพฺพา. กตเมสํ จตฺนฺุณฺุ ?

¹ ส. มเมว. ฉ.ม. มณฺเฏว

² ฉ.ม.สาลาย

เอถ ตุเมห อากุโส กาเย กายานุปัสสีโน วิหระถ อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา
 สมหิตตา เอกคคจิตตา กายสส ยถาภูตํ ฌาณาย, เวทนาสุ เวทนานุปัสสีโน วิหระถ อาตปิโน
 สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา เอกคคจิตตา เวทนานํ ยถาภูตํ ฌาณาย, จิตเต
 จิตตานุปัสสีโน วิหระถ อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา เอกคคจิตตา
 จิตตสส ยถาภูตํ ฌาณาย, ฐมเมสุ ฐมมานุปัสสีโน วิหระถ อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา
 วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา เอกคคจิตตา ฐมมานํ ยถาภูตํ ฌาณาย.

เยปี เต ภิกขเว ภิกขุ เสกขา อปตตมานสา อนุตตรํ โยคกฺเขมํ ปตถยมาณา วิหระนฺติ;
 เตปี กาเย กายานุปัสสีโน วิหระนฺติ อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา
 เอกคคจิตตา กายสส ปริญญาย, เวทนาสุ เวทนานุปัสสีโน วิหระนฺติ อาตปิโน สมปะชานา เอโก
 ทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา เอกคคจิตตา เวทนานํ ปริญญาย, จิตเต จิตตานุปัสสีโน
 วิหระนฺติ อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา เอกคคจิตตา จิตตสส
 ปริญญาย, ฐมเมสุ ฐมมานุปัสสีโน วิหระนฺติ อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา
 สมหิตตา เอกคคจิตตา ฐมมานํ ปริญญาย.

เยปี เต ภิกขเว ภิกขุ อรหฺนฺโต ชีณาสวา วุสิตวฺนฺโต กตกรณียา โอิหิตภารา
 อนุปตตสทตฺถา ปริกฺชีณภวสญฺโธชฺชา สมฺมทญฺญาวิมฺุตตา, เตปี กาเย กายานุปัสสีโน วิหระนฺติ
 อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา เอกคคจิตตา กาเยน วิสํยุตฺตา,
 เวทนาสุ เวทนานุปัสสีโน วิหระนฺติ อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา
 เอกคคจิตตา เวทนาหิ วิสํยุตฺตา, จิตเต จิตตานุปัสสีโน วิหระนฺติ อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา
 วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา เอกคคจิตตา จิตเตน วิสํยุตฺตา. ฐมเมสุ ฐมมานุปัสสีโน วิหระนฺติ
 อาตปิโน สมปะชานา เอโกทิกุตา วิปัสสนุนจิตตา สมหิตตา เอกคคจิตตา ฐมเมหิ วิสํยุตฺตา.

เยปี เต ภิกขเว ภิกขุ นวา อจิริปปพฺพชิตา อจฺจนาคตา อิมํ ฐมฺมวินยํ, เต โว ภิกขเว ภิกขุ
 อิเมสํ จตฺนํ สติปญฺจานานํ ภาวนาย สมฺมาเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติฏฺฐาเปตพฺพาทิ. จตฺตถิ.

๕. อกุลลราชีสุตต

[๓๗๑] สลาวตฺถินิทานํ. ตตร โข ภควา เอตทโวจ : “อกุลลราชีส”ติ ภิกขเว วทมาโน ปญจ
 นีวรเณ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย. เกวลโ หายํ ภิกขเว อกุลลราชีส ยทิทํ ปญจ นีวรณา. กตเม
 ปญจ ? กามจฺจนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ ถีนมิทฺธนีวรณํ อุตฺถจฺจกุกฺกจฺจนีวรณํ วิจิกิฉานีวรณํ.
 “อกุลลราชีส”ติ ภิกขเว วทมาโน อิเม ปญจ นีวรเณ สมฺมา วทมาโน วเทยฺย. เกวลโ หายํ ภิกขเว
 อกุลลราชีส ยทิทํ ปญจ นีวรณา.

“กุลลราชีส”ติ ภิกขเว วทมาโน จตฺตารโ สติปญฺจาเน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย. เกวลโ หายํ
 ภิกขเว กุลลราชีส ยทิทํ จตฺตารโ สติปญฺจานา. กตเม จตฺตารโ ? อึภ ภิกขเว ภิกขุ กาเย กายานุปัสสี
 วิหระติ อาตปิ สมปะชานา สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, เวทนาสุ จิตเต... ฐมเมสุ ฐมมา
 นุปัสสี วิหระติ อาตปิ สมปะชานา สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. “กุลลราชีส”ติ ภิกขเว

วทมาโน อิมะ จตตารโ สติปญฺจนาเน สมนฺมา วทมาโน วทเยย. เกวลโ หายํ ภิกฺขเว กุสลราสี ยทิตํ
จตตารโ สติปญฺจนาเนติ. ปญฺจมี.

๖. สกฺนคฺมิสฺสุด

[๓๗๒] ภูตปฺพุพฺพํ ภิกฺขเว สกฺนคฺมิ ลาปํ สกฺนํ สหสา อชฺฌมฺปตฺตา อคฺคเหสี. อถ โข
ภิกฺขเว ลาโป สกฺนเณ สกฺนคฺมียา หริยมาโน เหวํ ปริเทเวสี “มยเวมฺห อลฺกชฺชิกา มยํ อปฺปญฺญา,
เย มยํ อโคจเร จริมฺห ปริวิสเย, สเจชฺช มยํ โคจเร จเรยฺยาม สเก เปตฺติเก วิสเย, น มฺยาเย³
สกฺนคฺมิ อลํ อภวิสฺส ยทิตํ ยฺพุธาเย”ติ. โก ปน เต ลาป โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโยติ ? ยทิตํ
นงฺคลกฺกจฺจกรณํ เลทฺทฺทฺจฺจนาเนติ. อถ โข ภิกฺขเว สกฺนคฺมิ สเก พลเ อปฺตฺตทฺธา สเก พลเ
อวาทมานา⁴ ลาปํ สกฺนํ ปมฺุญฺจิ “คจฺจ โข ตวํ ลาป ตตฺรปี เม คนฺตฺวา น โมกฺขสี”ติ.

อถ โข ภิกฺขเว ลาโป สกฺนเณ นงฺคลกฺกจฺจกรณํ เลทฺทฺทฺจฺจนาเน คนฺตฺวา มหนฺตํ เลทฺทํ
อภิวฺทิตฺวา สกฺนคฺมึ วทมาโน อญฺจาสี “เอหิ โขทานิ เม สกฺนคฺมิ, เอหิ โขทานิ เม สกฺนคฺมึ”ติ.
อถ โข สา ภิกฺขเว สกฺนคฺมิ สเก พลเ อปฺตฺตทฺธา สเก พลเ อวาทมานา อฺโภ ปกฺเข สนฺธาเย⁵ ลาปํ
สกฺนํ สหสา อชฺฌมฺปตฺตา. ยทา โข ภิกฺขเว อญฺญาสิ ลาโป สกฺนเณ พหุ อาคตา⁶ โข มฺยาเย
สกฺนคฺมึติ, อถ ตสฺเสว เลทฺทฺทฺสฺส อนฺตรํ ปจฺจุปาที. อถ โข ภิกฺขเว สกฺนคฺมิ ตตฺเถว อฺุ
ปจฺจตาเพสี. เอวญฺเหตํ ภิกฺขเว โหติ โย อโคจเร จรติ ปริวิสเย.

ตสฺมา ตินฺห ภิกฺขเว มา อโคจเร จริตฺถ ปริวิสเย, อโคจเร ภิกฺขเว จรตํ ปริวิสเย ลจฺจติ มาโร
โธตารํ, ลจฺจติ มาโร อารมฺมณํ. โก จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อโคจโร ปริวิสโย ? ยทิตํ ปญฺจ กามคฺณา.
กตเม ปญฺจ? จกฺขุวิธเวยฺยา รุปา อิกฺกฺจา กนฺตา มนาปา ปิยฺรูปา กามฺุปฺสณฺหิตา รชฺนีเย, โสต
วิธเวยฺยา สทฺทา... ฆานวิธเวยฺยา คนฺธา... ชิวฺหาวิธเวยฺยา รสา... กายวิธเวยฺยา
โฆญฺจพฺพา อิกฺกฺจา กนฺตา มนาปา ปิยฺรูปา กามฺุปฺสณฺหิตา รชฺนีเย. อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อโคจโร
ปริวิสโย.

โคจเร ภิกฺขเว จรตฺ สเก เปตฺติเก วิสเย, โคจเร ภิกฺขเว จรตํ สเก เปตฺติเก วิสเย น ลจฺจติ
มาโร โธตารํ, น ลจฺจติ มาโร อารมฺมณํ. โก จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโย ? ยทิตํ
จตตารโ สติปญฺจนาเน. กตเม จตตารโ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุสฺสึ วิหฺรติ อาตاپี
สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ... จิตฺเต... ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุสฺสึ วิหฺรติ
อาตاپี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. อยํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก
เปตฺติโก วิสโยติ. ฌญฺจํ.

³ ส. น จายํ

⁴ ฉ.ม. อสฺวทมานา ส. อวจมานา

⁵ ฉ.ม. สนฺนยฺห อ. สนฺนายฺห

⁶ ฉ.ม. พหุอาคเต อ. พหุ อาคตา

๗. มกฺกภูสฺสุตฺต

[๓๗๓] อตฺถิ ภิกฺขเว หิมวโต ปพฺพตฺตราชสฺส ทฺคคฺคา วิสฺมา เทสฺสา, ยตฺถ เณว มกฺกภูฏานํ จาริ น มนุสฺสํ. อตฺถิ ภิกฺขเว หิมวโต ปพฺพตฺตราชสฺส ทฺคคฺคา วิสฺมา เทสฺสา, ยตฺถ มกฺกภูฏานญฺหิ ไช จาริ น มนุสฺสํ. อตฺถิ ภิกฺขเว หิมวโต ปพฺพตฺตราชสฺส สฺมา ภูมิจาคา รฺมณียา, ยตฺถ มกฺกภูฏานญฺเจว จาริ มนุสฺสํ จ. ตตฺร ไช^๗ ภิกฺขเว ลุทฺทา มกฺกภูวีสฺส เลปํ โยทฺเทนฺติ มกฺกภูฏานํ พาทฺนายน.

ตตฺร ภิกฺขเว เย เต มกฺกภูฏา อพาลชาติกา อโลลชาติกา, เต ตํ เลปํ ทิสฺวา อารกา ปริวชฺชนฺติ. โย ปน ไส โหติ มกฺกภูฏา พาลชาติโก โลลชาติโก, ไส ตํ เลปํ อฺปฺสงฺกมิตฺวา หตฺถเณ คณฺหาติ, ไส ตตฺถ พชฺฌติ. “หตฺถํ โมเจสฺสามิ”ติ ทฺติเยน หตฺถเณ คณฺหาติ, ไส ตตฺถ พชฺฌติ. “อฺโห หตฺถเณ โมเจสฺสามิ”ติ ปาทฺเนน คณฺหาติ, ไส ตตฺถ พชฺฌติ. “อฺโห หตฺถเณ โโมเจสฺสามิ ปาทํ จา”ติ ทฺติเยน ปาทฺเนน คณฺหาติ, ไส ตตฺถ พชฺฌติ. “อฺโห หตฺถเณ โโมเจสฺสามิ ปาทฺเ จา”ติ ตฺถนฺเทน คณฺหาติ. ไส ตตฺถ พชฺฌติ. เอวํ หิ ไส ภิกฺขเว มกฺกภูฏา ปญฺจโชทฺทิตฺตํ ญํ เสติ อนนฺยํ อปาปฺนฺโน, พยสฺนํ อปาปฺนฺโน, ยถา กามกรณียํ ลุทฺทสฺส. ตเมนํ ภิกฺขเว ลุทฺโท วิชฺฌิตฺวา ตสฺมี ยเว มกฺกภู^๘ อฺทฺทริตฺวา อวิสฺสชฺเชตฺวา เยน กามํ ปกฺกมฺติ. เอวํ เหนํ ภิกฺขเว โหติ, โย อโคจเร จรติ ปฺรวิสเย.

ตสฺมา ติทฺถ ภิกฺขเว มา อโคจเร จริตฺถ ปฺรวิสเย, อโคจเร ภิกฺขเว จรตํ ปฺรวิสเย ลจฺจติ มาโร โอตารํ, ลจฺจติ มาโร อารมฺมณํ. โก จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อโคจโร ปฺรวิสโย ? ยทฺธิทํ ปญฺจ กามคฺคณา. กตฺเม ปญฺจ ? จกฺขุวิธเยยฺยา รฺฐปา อธิจฺจา กนฺดา มนาปา ปิยรฺฐปา กามฺปฺสณฺหิตา รชฺนียา, ไสต วิธเยยฺยา สทฺทา... ฆานวิธเยยฺยา คณฺธา... ฆิวหาวิธเยยฺยา รสา... กายวิธเยยฺยา โฆญฺจพฺพา อธิจฺจา กนฺดา มนาปา ปิยรฺฐปา กามฺปฺสณฺหิตา รชฺนียา. อญํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อโคจโร ปฺรวิสโย.

โคจเร ภิกฺขเว จรตฺ สเก เปตฺติเก วิสเย, โคจเร ภิกฺขเว จรตํ สเก เปตฺติเก วิสเย น ลจฺจติ มาโร โอตารํ, น ลจฺจติ มาโร อารมฺมณํ. โก จ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโย ? ยทฺธิทํ จตฺตารो สติปฺญฺจานา. กตฺเม จตฺตารो ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเย กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตاپิ สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ, เวทฺนาสุ... จิตฺเต... ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตاپิ สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. อญํ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน โคจโร สโก เปตฺติโก วิสโยติ. สตฺตมํ.

๘. สฺฐทฺสฺสุตฺต

[๓๗๔] เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกฺุสโล สฺฐโท ราชานํ วา ราชมฺหามตฺตํ วา นานจฺเจยฺหิ^๙ สฺฐเปหิ ปจฺจปฺญฺจิจฺฉิตฺโต อสฺส อมฺพิลคฺเคหิปี ติตฺตคฺคเคหิปี กญฺญคฺคเคหิปี มจฺจคฺคเคหิปี ฆาริเกหิปี อฆาริเกหิปี โลณิเกหิปี อโลณิเกหิปี. ส ไช ไส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกฺุสโล สฺฐโท

^๗ ฉ.ม.อิ. ไชสทฺโท นตฺถิ.

^๘ ฉ.ม.อิ. กญฺญคฺคคฺคคาร.

^๙ วานาวิเจหิติ วา ปาโจ

สกสฺส ภตฺตสฺส นิมิตฺตํ น อุกฺคณฺหาติ “อิทํ วา เม อชฺช ภตฺตสฺสเปยฺยํ รุจฺจติ, อิมสฺส วา อภิหฺรติ, อิมสฺส วา พหุํ คณฺหาติ, อิมสฺส วา วณฺณํ ภาสติ. อมฺพิลคฺคํ วา เม อชฺช ภตฺตสฺสเปยฺยํ รุจฺจติ, อมฺพิลคฺคสฺส วา อภิหฺรติ, อมฺพิลคฺคสฺส วา พหุํ คณฺหาติ, อมฺพิลคฺคสฺส วา วณฺณํ ภาสติ. ติตฺตกคฺคํ วา เม อชฺช. กฏฺกคฺคํ วา เม อชฺช. มจฺจคฺคํ วา เม อชฺช. ขาริกํ วา เม อชฺช. อขาริกํ วา เม อชฺช. โลณิกํ วา เม อชฺช. อโลณิกํ วา เม อชฺช ภตฺตสฺสเปยฺยํ รุจฺจติ, อโลณิกสฺส วา อภิหฺรติ, อโลณิกสฺส วา พหุํ คณฺหาติ, อโลณิกสฺส วา วณฺณํ ภาสติ”ติ. ส โข โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกฺขโล สฺสูโท น เจว ลากิํ โหติ อจฺฉาทนสฺส, น ลากิํ เวตฺนสฺส, น ลากิํ อภิหารานํ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ตถา हि โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกฺขโล สฺสูโท สกสฺส ภตฺตสฺส นิมิตฺตํ น อุกฺคณฺหาติ.

เอวเมว โข ภิกฺขเว อិเชกฺจโจะ พาโล อพฺยตฺโต อกฺขโล ภิกฺขุ กายเย กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิขฺฌาโทมนสฺสํ, ตสฺส กายเย กายานุปฺสฺสีโน วิหฺรโต จิตฺตํ น สมာธิยติ, อูปกฺกิลเสสา น ปหฺียนฺติ, โส ตํ นิมิตฺตํ น อุกฺคณฺหาติ. เวทนาสุ... จิตฺเต... ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิขฺฌาโทมนสฺสํ. ตสฺส ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสีโน วิหฺรโต จิตฺตํ น สมာธิยติ, อูปกฺกิลเสสา น ปหฺียนฺติ, โส ตํ นิมิตฺตํ น อุกฺคณฺหาติ. ส โข โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกฺขโล ภิกฺขุ น เจว ลากิํ โหติ ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สุขวิหารานํ, น ลากิํ สติสมฺปชฌญสฺส. ตํ กิสฺส เหตุ ? ตถา हि โส ภิกฺขเว พาโล อพฺยตฺโต อกฺขโล ภิกฺขุ สกสฺส จิตฺตสฺส นิมิตฺตํ น อุกฺคณฺหาติ.

เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ปณฺชิตฺโต พฺยตฺโต กฺขโล สฺสูโท ราชานํ วา ราชมฺหามตฺตํ วา นานจฺเจยฺหิ สฺสูเปหิ ปจฺจปฏฺฐจฺจิตฺโต อสฺส อมฺพิลคฺคเคหิปี ติตฺตกคฺคเคหิปี กฏฺกคฺคเคหิปี มจฺจคฺคเคหิปี ขาริกะหิปี อขาริกะหิปี โลณิกะหิปี อโลณิกะหิปี. ส โข โส ภิกฺขเว ปณฺชิตฺโต พฺยตฺโต กฺขโล สฺสูโท สกสฺส ภตฺตสฺส นิมิตฺตํ อุกฺคณฺหาติ “อิทํ วา เม อชฺช ภตฺตสฺสเปยฺยํ รุจฺจติ, อิมสฺส วา อภิหฺรติ, อิมสฺส วา พหุํ คณฺหาติ, อิมสฺส วา วณฺณํ ภาสติ. อมฺพิลคฺคํ วา เม อชฺช ภตฺตสฺสเปยฺยํ รุจฺจติ, อมฺพิลคฺคสฺส วา อภิหฺรติ, อมฺพิลคฺคสฺส วา พหุํ คณฺหาติ, อมฺพิลคฺคสฺส วา วณฺณํ ภาสติ. ติตฺตกคฺคํ วา เม อชฺช. กฏฺกคฺคํ วา เม อชฺช. มจฺจคฺคํ วา เม อชฺช. ขาริกํ วา เม อชฺช. อขาริกํ วา เม อชฺช. โลณิกํ วา เม อชฺช. อโลณิกํ วา เม อชฺช ภตฺตสฺสเปยฺยํ รุจฺจติ, อโลณิกสฺส วา อภิหฺรติ อโลณิกสฺส วา พหุํ คณฺหาติ อโลณิกสฺส วา วณฺณํ ภาสติ”ติ. ส โข โส ภิกฺขเว ปณฺชิตฺโต พฺยตฺโต กฺขโล สฺสูโท ลากิํ เจว โหติ อจฺฉาทนสฺส, ลากิํ เวตฺนสฺส, ลากิํ อภิหารานํ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ตถา हि โส ภิกฺขเว ปณฺชิตฺโต พฺยตฺโต กฺขโล สฺสูโท สกสฺส ภตฺตสฺส นิมิตฺตํ อุกฺคณฺหาติ เอวเมว โข ภิกฺขเว อิเชกฺจโจะ ปณฺชิตฺโต พฺยตฺโต กฺขโล ภิกฺขุ กายเย กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิขฺฌาโทมนสฺสํ, ตสฺสา กายเย กายานุปฺสฺสีโน วิหฺรโต จิตฺตํ สมာธิยติ, อูปกฺกิลเสสา ปหฺียนฺติ, โส ตํ นิมิตฺตํ อุกฺคณฺหาติ, เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสี วิหฺรติ... จิตฺเต จิตฺตานุปฺสฺสี วิหฺรติ... ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิขฺฌาโทมนสฺสํ, ตสฺส ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสีโน วิหฺรโต จิตฺตํ สมာธิยติ, อูปกฺกิลเสสา ปหฺียนฺติ, โส ตํ นิมิตฺตํ อุกฺคณฺหาติ. ส โข โส ภิกฺขเว ปณฺชิตฺโต พฺยตฺโต กฺขโล ภิกฺขุ ลากิํ เจว โหติ ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สุขวิหารานํ, ลากิํ โหติ

สติสมปชฌณสส. ตํ กิสุส เหตุ ? ตถา हि षो गिखवे पणुत्तिโต पयत्तो गुसलो गिखु สกसुส จิตตसुส
निमित्तं कुकुण्हत्ति”ติ. อญจมี.

๙. คิลานสูตร

[๓๗๕] เอวมเม สุตํ : เอกํ สมยํ ภควา เวสาลียํ วิหริติ เวลुวคามเก. ตตฺร โข ภควา गिखु
आमनुत्เตसि “เอถ तुमेह गिखवे समनुता वेसालिया ยถामิต्तं ยถาสนุत्तिञ्च ยถาสมภตत्ตं वस्सं อुเปถ,
อิเววหं เวลुวคามเก वस्सं อुปกจ्जामी”ติ. “เอวมภนเต”ติ โข เต गिखु ภควतो ปग्गิสสุตฺวา समनुता
वेसालिया यถामित्तं ยถาสนุत्तिञ्च ยถาสมภตत्तं वस्सं อुปกจ्जं भควा ปน ตत्तेव वेลुวคามเก वस्सं
उपकज्जि.

อถ โข ภควโต วสุสฺสปคตสฺส ชโร อาพาโห อุปฺปชฺชติ, พาฬฺหา เวทนา วตฺตนฺติ มรณฺนฺติ
กา. ตตฺร สุทํ ภควา สโต สมฺปชาโน อธิวาสေสิ อวิหณฺณมาโน. อถ โข ภควโต เอตทโหสิ “น โข
ปน¹⁰ เมตมฺปฏฺฐูป, โยหมนามนฺเตตฺวา อุกฺกุจาเก อนปฺโลเกตฺวา गिखुสฺสं ฆํ ปรีนินฺพพาเยยฺย,
ยนฺนฺนาหํ อิมํ อาพาธं วีริเยน ปฏฺฐูปฺณาเมตฺวา ซีวิตฺสงฺขารं อธิญฺจาย วิหเรยฺยน”ติ. อถ โข ภควา
ตํ อาพาธं วีริเยน ปฏฺฐูปฺณาเมตฺวา ซีวิตฺสงฺขารं อธิญฺจาย วิहाสิ. อถ โข ภควโต คิลานา วุญฺจิติ
अजिरुञ्जिति केलुण्णा विहारा निगฺขमित्त्वा विहारपฺจ्जायายํ ปณฺณตฺเต आसने निสีति.

อถ โข आयสฺมา อานนฺโท येन ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกमितฺวา ภควนฺตํ อภิวาทิตฺวา
เอกมฺนตํ นิสีติ, เอกมฺนตํ นิสินฺโน โข आयสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ¹¹ “ทิฏฺฐัง ภนฺเต ภควโต
ขมฺนียํ, ทิฏฺฐัง ภนฺเต ภควโต ยาปฺนียํ, อปิ จ เม ภนฺเต มจฺจกฺขาโต วิย กายो, ทิสายี เม น
ปฏฺชายนฺติ, ธมฺมาปิ มํ นปฺปฏิภนฺติ ภควโต केलुण्णेन, อปิจ เม ภนฺเต อโหสิ กาจิเทव
अस्सासमतदा, न ताव भक्वा पรีनिनप्यायिस्सति, न ताव¹² भक्वा गिखुसुसं ฆं आरपुग पिणजिเทव
उत्ताहरत्ति”ติ.

ก็ ปนทานิ อานนฺท गिखुสฺสंโฆ मयि प्ज्जासिस्सति, เทसितो อานนฺท มया ธมฺโม อนนฺตรํ
अपाहि रितिवा, नतुगाननूत तदाकत्तसुस धम्मेषु आजियम्मुञ्जि, यस्सन्नुनानนूत एवमसुस “अहं
गिखुसुसं परिหริस्सामी”ติ वा “म्मมฺพุเทสิโก गिखुसुसं”ติ वा, โส ญฺูนานนूत गिखुसुसं आरपुग पिणजिเทव
उत्ताहरेय. तदाकत्तसुसो षो अाननूत न आवो हिति “अहं गिखुसुसं परिहริस्सामी”ติ वा “म्ममฺพุเทสิโก
गिखुसुसं”ติ वा, स गी अाननूत तदाकत्तो गिखुसुसं आरपुग पिणजिเทव उत्ताहริस्सति, ऐत्तरहि षो पनानं
आननूत सिण्णेण वुत्तुโธ महल्लโก अत्तत्तो वโยअनुत्तो, असीतिโก मे वयो वत्तติ. सेयฺยथापि

¹⁰ อ.ม. ปนาติ สทโท นตถิ

¹¹ อ.ม. “ทิฏฺฐัง เม ภนฺเต ภควโต ผาสุ

¹² อ.ม. ยาว

อานนท ชรสกฏ¹³ เวฬุมิสสเกน¹⁴ ยาเปติ. เอมเมว ไช อานนท เวฬุมิสสเกน มณฺเฑ ตถาคตสฺส กายิ ยาเปติ. ยสฺมึ อานนท สมเย ตถาคโต สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา เอกจฺจํ เวหนานํ นิโรธา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธิ อุปสมฺปชฺช วิหริติ. ฝาสฺตรํ อานนท ตสฺมึ สมเย ตถาคตสฺส กายิ โหติ. ตสฺมาติหานนท อตฺตที่ปา วิหริถ อตฺตสรณฺวา อนนฺนสรณฺวา ฌมฺมที่ปา ฌมฺมสรณฺวา อนนฺนสรณฺวา.

กถญจ อานนท ภิกฺขุ อตฺตที่ไป วิหริติ อตฺตสรณฺโณ อนนฺนสรณฺโณ, ฌมฺมที่ไป ฌมฺมสรณฺโณ อนนฺนสรณฺโณ ? อิทานนท ภิกฺขุ กายิ กายานุปสฺสี วิหริติ อาตปิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกิ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, เวหนาสฺ... จิตฺเต... ฌมฺเมสฺ ฌมฺมานุปสฺสี วิหริติ อาตปิ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกิ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เอวํ ไช อานนท ภิกฺขุ อตฺตที่ไป วิหริติ อตฺตสรณฺโณ อนนฺนสรณฺโณ ฌมฺมที่ไป ฌมฺมสรณฺโณ อนนฺนสรณฺโณ. เย ที เกจิ อานนท เอตฺรทึ วา มมจฺจเย วา อตฺตที่ปา วิหริสฺสนฺติ อตฺตสรณฺวา อนนฺนสรณฺวา ฌมฺมที่ปา ฌมฺมสรณฺวา อนนฺนสรณฺวา ตมตคฺเค เมเต อานนท ภิกฺขุ ภวิสฺสนฺติ เย เกจิ สิกฺขากามาติ. นวมํ.

๑๐. ภิกฺขุณฺุปสฺสยสฺสตุต

[๓๗๖] อถ ไช อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺุสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย เยน อณฺุตโร ภิกฺขุณฺุปสฺสโย เตนฺุปสฺงกฺมิ, อฺุปสฺงกฺมิตฺวา ปณฺุตเต อาสเน นิสฺสีทิ. อถ ไช สมฺพหฺุลา ภิกฺขุณฺุโย เยนายสฺมา อานนฺโท เตนฺุปสฺงกฺมึสฺ, อฺุปสฺงกฺมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทึสฺ, เอกมนฺตํ นิสฺสินฺนา ไช ตา ภิกฺขุณฺุโย อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทวโจจฺ “อิธ ภนฺเต อานนท สมฺพหฺุลา ภิกฺขุณฺุโย จตฺุสฺ สติปญฺุจฺจาเนสฺ สฺุปฺปติญฺุจิตฺจิตฺตา วิหริณฺุติโย อฺุพารํ ปุพฺพเณนาปรี วิเสสํ สณฺุชานนฺตึ”ติ¹⁵ เอมเมตํ ภคินฺุโย, เอมเมตํ ภคินฺุโย, โย ที โกจิ ภคินฺุโย ภิกฺขุ วา ภิกฺขุณฺุ วา จตฺุสฺ สติปญฺุจฺจาเนสฺ สฺุปฺปติญฺุจิตฺจิตฺโต วิหริติ, ตสฺเสตํ ปาญฺุจิงฺขํ อฺุพารํ ปุพฺพเณนาปรี วิเสสํ สณฺุชานนฺุสฺสตีติ. อถ ไช อายสฺมา อานนฺโท ตา ภิกฺขุณฺุโย ฌมฺมิยา กถาย สนฺุทสฺเสตฺวา สมาทเปตฺวา สมฺมุเตเชตฺวา สมฺปหฺุเสตฺวา อฺุญฺุจายาสนา ปกฺกามิ.

อถ ไช อายสฺมา อานนฺโท สาวตฺถิยํ ปิณฺุทาย จริตฺวา ปจฺจมาตฺตํ ปิณฺุทปาทปฏิกฺกนฺุโต เยน ภควา เตนฺุปสฺงกฺมิ, อฺุปสฺงกฺมิตฺวา ภควนฺุตํ อภิวาทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทิ, เอกมนฺตํ นิสฺสินฺโน ไช อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺุตํ เอตทวโจจ :

อิธานํ ภนฺเต ปุพฺพณฺุสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย เยน อณฺุตโร ภิกฺขุณฺุปสฺสโย เตนฺุปสฺงกฺมึ, อฺุปสฺงกฺมิตฺวา ปณฺุตเต อาสเน นิสฺสีทิ. อถ ไช ภนฺเต สมฺพหฺุลา ภิกฺขุณฺุโย เยนานํ เตนฺุ ปสฺงกฺมึสฺ, อฺุปสฺงกฺมิตฺวา มํ อภิวาทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสฺสีทึสฺ. เอกมนฺตํ นิสฺสินฺนา ไช ภนฺเต ตา ภิกฺขุณฺุโย มํ เอตทวโจจฺ “อิธ ภนฺเต อานนท สมฺพหฺุลา ภิกฺขุณฺุโย จตฺุสฺ สติปญฺุจฺจาเนสฺ สฺุปฺปติญฺุจิต

¹³ อ.ม. ชุชฺชรสกฏ

¹⁴ อ.ม. เวฬุมิสสเกน เอมฺมปริปิ

¹⁵ อ. สมฺปชานนฺุตีติ

จิตตา วิหระนติโย อูฬาริ ปุพฺพเพนาปรี วิเสสํ สยฺชานนฺตี”ติ. เอวํ วุตตํ หัง ภาเนเต ตา ภิกฺขุณีโย
เอตทโวจํ “เอวเมตํ ภคินีโย, เอวเมตํ ภคินีโย, โย หิ โภจิ ภคินีโย ภิกฺขุ วา ภิกฺขุณี วา จตฺตสุ
สตีปญฺจาเนสุ สุปฺปติญฺจิตจิตฺโต วิหระตี, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ อูฬาริ ปุพฺพเพนาปรี วิเสสํ
สยฺชานนฺตี”ติ.

เอวเมตํ อานนฺท, เอวเมตํ อานนฺท, โย หิ โภจิ อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุณี วา จตฺตสุ
สตีปญฺจาเนสุ สุปฺปติญฺจิตจิตฺโต วิหระตี, ตสฺเสตํ ปาฏิกงฺขํ อูฬาริ ปุพฺพเพนาปรี วิเสสํ สยฺชานนฺตี”ติ.

กตเมสุ จตฺตสุ อีชานนฺท ภิกฺขุ กาเย กายานุสฺสึ วิหระตี อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย
โลเก อภิกฺขมาโทมนสฺสํ ? ตสฺส กาเย กายานุสฺสึโน วิหระโต กายารมฺมโณ วา อูปฺปชฺชติ กายสมฺมึ
ปริฟ้าโห, เจตโส วา ลีเนตฺตํ, พหิทฺธา วา จิตฺตํ วิกฺขิปปติ เตเน อานนฺท ภิกฺขุณา กิสฺมิญฺจเทว
ปสาทนีเย นิमितฺเต จิตฺตํ ปณฺธิทิตพฺพํ, ตสฺส กิสฺมิญฺจเทว ปสาทนีเย นิमितฺเต จิตฺตํ ปณฺธิทิต
ปามุชฺชํ ชายติ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมภฺติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทยติ, สุขีโน
จิตฺตํ สมาริยติ. โส อิติ ปฏฺฐิสยฺจิกฺขติ “ยสฺส ชฺวาทํ อตฺถาย จิตฺตํ ปณฺธิหี, โส เม อตฺถโ
อภินิพฺพนฺโน, หนฺททานิ ปฏฺฐิํหฺรามิ”ติ. โส ปฏฺฐิํหฺรติ เจว น จ วิตฺกฺเกติ น จ วิจาเรติ. “อวิตฺกฺโกมฺหิ
อวิจาโร อชฺฌตฺตํ สติมา สุขมสมฺมึ”ติ ปชานาติ.

ปุณ จปรี อานนฺท ภิกฺขุ เวทนาสุ...จิตฺเต... ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุสฺสึ วิหระตี อาตปปี สมฺปชาโน
สติมา วิเนยฺย โลเก อภิกฺขมาโทมนสฺสํ, ตสฺส ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุสฺสึโน วิหระโต ฐมฺมารมฺมโณ วา
อูปฺปชฺชติ กายสมฺมึ ปริฟ้าโห, เจตโส วา ลีเนตฺตํ, พหิทฺธา วา จิตฺตํ วิกฺขิปปติ. เตเน อานนฺท ภิกฺขุณา
กิสฺมิญฺจเทว ปสาทนีเย นิमितฺเต จิตฺตํ ปณฺธิทิตพฺพํ, ตสฺส กิสฺมิญฺจเทว ปสาทนีเย นิमितฺเต จิตฺตํ
ปณฺธิทิต ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมภฺติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ
เวทยติ, สุขีโน จิตฺตํ สมาริยติ. โส อิติ ปฏฺฐิสยฺจิกฺขติ “ยสฺส ชฺวาทํ อตฺถาย จิตฺตํ ปณฺธิหี, โส เม
อตฺถโ อภินิพฺพนฺโน, หนฺททานิ ปฏฺฐิํหฺรามิ”ติ โส ปฏฺฐิํหฺรติ เจว น จ วิตฺกฺเกติ น จ วิจาเรติ,
อวิตฺกฺโกมฺหิ อวิจาโร อชฺฌตฺตํ สติมา สุขมสมฺมึ”ติ ปชานาติ. เอวํ โช อานนฺท ปณฺธาย ภาวนา โหติ.

กถญจ อานนฺท อปฺปณฺธาย ภาวนา โหติ ? พหิทฺธา อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตํ อปฺปณฺธาย
“อปฺปณฺธิตํ เม พหิทฺธา จิตฺตนุ”ติ ปชานาติ, อถ “ปจฺฉา ปุเร อสงฺขิตฺตํ วิมุตฺตํ อปฺปณฺธิตนุ”ติ
ปชานาติ. อถ จ ปน “กาเย กายานุสฺสึ วิหฺรามิ, อาตปปี สมฺปชาโน สติมา สุขมสมฺมึ”ติ ปชานาติ.
พหิทฺธา อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตํ อปฺปณฺธาย “อปฺปณฺธิตํ เม พหิทฺธา จิตฺตนุ”ติ ปชานาติ. อถ “ปจฺฉา
ปุเร อสงฺขิตฺตํ วิมุตฺตํ อปฺปณฺธิตนุ”ติ ปชานาติ. อถ จ ปน “เวทนาสุ เวทนานุสฺสึ วิหฺรามิ, อาตปปี
สมฺปชาโน สติมา สุขมสมฺมึ”ติ ปชานาติ. พหิทฺธา อานนฺท ภิกฺขุ จิตฺตํ อปฺปณฺธาย “อปฺปณฺธิตํ เม
พหิทฺธา จิตฺตนุ”ติ ปชานาติ. อถ “ปจฺฉา ปุเร อสงฺขิตฺตํ วิมุตฺตํ อปฺปณฺธิตนุ”ติ ปชานาติ. อถ จ ปน
“จิตฺเต จิตฺตานุสฺสึ วิหฺรามิ, อาตปปี สมฺปชาโน สติมา สุขมสมฺมึ”ติ ปชานาติ. พหิทฺธา อานนฺท
ภิกฺขุ จิตฺตํ อปฺปณฺธาย “อปฺปณฺธิตํ เม พหิทฺธา จิตฺตนุ”ติ ปชานาติ. อถ “ปจฺฉา ปุเร อสงฺขิตฺตํ
วิมุตฺตํ อปฺปณฺธิตนุ”ติ ปชานาติ. อถ จ ปน “ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุสฺสึ วิหฺรามิ, อาตปปี สมฺปชาโน
สติมา สุขมสมฺมึ”ติ ปชานาติ. เอวํ โช อานนฺท อปฺปณฺธาย ภาวนา โหติ.

อิติ โข อานนุท เทสิตา มยา ปณิธาย ภาวนา, เทสิตา อปฺปณิธาย ภาวนา. ยํ อานนุท สตุถารา กรณียํ สวากานํ หิตะสิณา อนุภุมฺเพน อนุภุมฺปิ อุนฺปาทาย, กตํ โว ตํ มยา. เอตานิ อานนุท รุกฺขมุลาณี, เอตานิ สฺถูปถาการานิ. ฉายถานนุท มา ปมาทตถ, มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสารีโน อหฺวตถ, อयํ โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ.

อิทมวโจ ภควา. อตฺตมโน อายสฺมา อานนุโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตี. ทสมํ.

อมฺพปาลิวคฺโค ปจฺโม.

ตสฺสุทฺธานํ

อมฺพปาลี สโต ภิกฺขุ

สาลาทุสฺสราสี จ

สกุณคฺซี มกฺกโฆ สฺสูโท

คิลาโน ภิกฺขุญฺหุสฺสโยติ.

๒. นาลนฺทวคฺค

๑. มหาปุริสฺสูตต

[๓๗๗] สวตฺถุณิธานํ. อถ โข อายสฺมา สารีปฺตุโต เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อฺอุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิ, เอกมฺนตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปฺตุโต ภควนฺตํ เอตทวโจ “มหาปุริสฺสู มหาปุริสฺสู”ติ ภาเน วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นฺ โข ภาเน มหาปุริสฺสู โหตี”ติ. วิมฺุตตจิตฺตตฺตา ขฺวาทํ สารีปฺตุต “มหาปุริสฺสู”ติ วทามิ, อวิมฺุตตจิตฺตตฺตา “โน มหาปุริสฺสู”ติ วทามิ.

ภถญจ สารีปฺตุต วิมฺุตตจิตฺโต โหตี ? อิธ สารีปฺตุต ภิกฺขุ กาเย กายานฺอุปสฺสี วิหฺรติ อาตاپี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, ตสฺส กาเย กายานฺอุปสฺสีโน วิหฺรโต จิตฺตํ วิชฺชติ, วิมุจฺจติ อุนฺปาทาย อาสเวหิ. เวทนาสุ... จิตฺเต... ฐมฺเมสุ ฐมฺมานฺอุปสฺสี วิหฺรติ อาตاپี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ, ตสฺส ฐมฺเมสุ ฐมฺมานฺอุปสฺสีโน วิหฺรโต จิตฺตํ วิชฺชติ, วิมุจฺจติ อุนฺปาทาย อาสเวหิ. เอวํ โข สารีปฺตุต วิมฺุตตจิตฺโต โหตี, วิมฺุตตจิตฺตตฺตา ขฺวาทํ สารีปฺตุต “มหาปุริสฺสู”ติ วทามิ, อวิมฺุตตจิตฺตตฺตา “โน มหาปุริสฺสู”ติ วทามิตี. ปจฺมํ.

๒. นาลนฺทสุตต

[๓๗๘] เอกํ สมฺยํ ภควา นาลนฺทายํ วิหฺรติ ปาวาริกมฺพวเน. อถ โข อายสฺมา สารีปฺตุโต เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ, อฺอุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสีทิ, เอกมฺนตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา สารีปฺตุโต ภควนฺตํ เอตทวโจ “เอวํ ปสนฺนนาหํ”¹⁶ ภาเน ภควติ, น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตฺรหิ วิชฺชติ อญฺโถ สมนฺโน วา พฺรหฺมโณ วา ภควตา ภิชฺฌโยภิตฺตโร ยทิทํ สฺมโพธิยฺน”ติ อฺุฬารวา โข ตฺยายํ สารีปฺตุต อาสภี วาจา ภาสิตา, เอกํโส คหิตฺโต, สีนฺนาโท นทิตฺโต “เอวํ ปสนฺนนาหํ ภาเน ภควติ, น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตฺรหิ วิชฺชติ อญฺโถ สมนฺโน วา พฺรหฺมโณ วา ภควตา ภิชฺฌโยภิตฺตโร ยทิทํ สฺมโพธิยฺน”ติ.

¹⁶ อ.ม. ปสนฺโน อหํ อ. ปสนฺโนหํ

กินนุ เต สารีปุตต เย เต อหะสุ อตีตมทธานัน อรหนโต สรรมาสมพุทธา, สพุเพ เต ภควนโต เจตสา เจโต ปริจจ วิทิตา เอวสีลา เต ภควนโต อหะสุ อิติ วา, เอวธมมา เต ภควนโต อหะสุ อิติ วา, เอวปญญา เต ภควนโต อหะสุ อิติ วา, เอววิหาริโน เต ภควนโต อหะสุ อิติ วา, เอววิมุตตา เต ภควนโต อหะสุ อิติ วา”ติ. โน เหตุ ภาณเต.

กั ปน เต สารีปุตต เย เต ภวิสสนติ อนาคตมทธานัน อรหนโต สรรมาสมพุทธา, สพุเพ เต ภควนโต เจตสา เจโต ปริจจ วิทิตา “เอวสีลา เต ภควนโต ภวิสสนติ อิติ วา, เอวธมมา เต ภควนโต ภวิสสนติ อิติ วา, เอวปญญา เต ภควนโต ภวิสสนติ อิติ วา, เอววิหาริโน เต ภควนโต ภวิสสนติ อิติ วา, เอววิมุตตา เต ภควนโต ภวิสสนติ อิติ วา”ติ. โน เหตุ ภาณเต.

กั ปน ตยาหิ สารีปุตต เอตริหิ อรหิ สรรมาสมพุทโธ เจตสา เจโต ปริจจ วิทิตา “เอวสีโล ภควา อิติ วา, เอวธมโม ภควา อิติ วา, เอวปญโญ ภควา อิติ วา, เอววิหาริ ภควา อิติ วา, เอววิมุตโต ภควา อิติ วา”ติ. โน เหตุ ภาณเต.

เอตถ จ เต สารีปุตต อตีตानาคตปัจจุปปนเนสฺ อรหนเตสฺ สรรมาสมพุทเธสฺ เจโต ปริยายภาณัน¹⁷ นตฺถิ, อถ กิณฺจริหิ ตยาหิ สารีปุตต อุมฺพารา อาสภี วาจา ภาสิตา, เอกังโส คหิตฺ, สีนฺนาทอ นทิตฺ “เอว ปสนฺนानัน ภาณเต ภควติ, น จาหุ น จ ภวิสสตี น เจตริหิ วิชฺชตี อญฺโณ สมนฺโน วา พุราหฺมณฺโน วา ภควตา ภยฺโยภยฺยตโร, ยทิตฺ สมนฺโณ”ติ.

น โข เม ตัน¹⁸ ภาณ เต อตีตानาคตปัจจุปปนเนสฺ อรหนเตสฺ สรรมาสม พุทเธสฺ เจโต ปริยายภาณัน อตฺถิ, อปี จ¹⁹ ธมฺมนวโย วิทิตฺ. เสยฺ ยถาปี ภาณเต รณฺโณ ปจฺ จนฺติมฺ นคริ ทฬฺพุทฺธาปํ²⁰ ทฬฺพปการโตรณัน เอกทวารัน, ตตรสฺส ทวาริกโก ปณฺ ทิตฺ พยตฺโต เมธาวิ อญฺญาตานัน นิวาเรตา ภาตานัน ปเวเสตา. โส ตสฺส นครสฺส สมนฺตา อญฺปริยายปถัน อญฺกมมาโน น ปสฺเสยฺย ปการสนฺธี วา ปการวิวริ วา อนตฺมโส วิฬารนิสฺสกนฺมตฺตปี.²¹ ตสฺส เอวมสฺส “เย โข เกจฺ โอฟาริกา ปาณา อิมํ นคริ ปวิสฺสนตี วา นิภฺขมนฺตี วา, สพุเพ เต อิมินาว ทวาเรน ปวิสฺสนตี วา นิภฺขมนฺตี วา”ติ. เอวเมว โข เม ภาณเต ธมฺมนวโย วิทิตฺ, เยปี เต ภาณเต อหะสุ อตีตมทธานัน อรหนโต สรรมาสมพุทธา, สพุเพ เต ภควนโต ปญฺจ นีวรณฺ ปหาย เจตโส อุกฺกิลเส ปญฺญา ยทฬฺพลึกรณฺ จตฺตฺ สติปญฺจานเนสฺ สุปฺปติญฺจิตฺจิตฺตา สตฺต โฟชฺฌนฺเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อญฺตฺตริ สรรมาสมโพธิ อภิสมฺพุชฺฌีสฺ. เยปี เต ภาณเต ภวิสสนติ อนาคตมทธานัน อรหนโต สรรมาสมพุทธา, สพุเพ เต ภควนโต ปญฺจ นีวรณฺ ปหาย เจตโส อุกฺกิลเส ปญฺญา ยทฬฺพลึกรณฺ จตฺตฺ สติปญฺจานเนสฺ สุปฺปติญฺจิตฺ จิตฺตา สตฺต โฟชฺฌนฺเค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อญฺตฺตริ สรรมาสมโพธิ

¹⁷ อ.ม. เจโตปริยายภาณัน

¹⁸ อ.ม. นตฺถิ

¹⁹ อ.ม. เม

²⁰ ก. ทฬฺพุทฺธาลํ; อ.ม. สี. ทฬฺพทฺทาปํ

²¹ อ.ม. วิฬารนิภฺขมนมตฺตมปี

อภิสมพุชฌิมิสสนติ. ภควาปี ภนฺเต เอตฺรหิ อรหํ สฺมมาสมฺพุทฺโธ ปญฺจ นีวรณฺ ปทหาย เจตฺโส
อุปกฺกิลเส ปญฺญา ย พุพฺพลีกรณ ๑ตฺตฺส สติปญฺจาเนสฺส สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ภาเวตฺวา อนฺุตฺตรํ สฺมมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ.

สาธุ สาธุ สารีปุตฺต, ตสฺมาติห ตวํ สารีปุตฺต อิมํ ฅมฺมปริยาโย อภิกฺขณํ ภาเสยฺยาสี
ภิกฺขุณฺํ ภิกฺขุณฺีณํ อุปาสิกานํ อุปาสิกานํ. เยสมฺปิ หิ สารีปุตฺต โมฆปริสาณํ ภวิสฺสตี ตถาคเต กงฺขา
วา วิมตี วา, เตสมฺปิมี ฅมฺมปริยาโย สุตฺวา ยา ตถาคเต กงฺขา วา วิมตี วา, सा पथीयस्सतीति. ทฺติโย.

๓. จุนฺทสุตฺต

[๓๗๙] เอกํ สมโย ภควา สาวตฺถิโย วิหฺรตี เซตฺวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามे. เตน โข ปน
สมเยน อายสฺมา สารีปุตฺโต มคฺเธสฺส วิหฺรตี นาลกคามเก อาพาธิกิ ทฺกฺขิตฺโต พาทฺพหฺคิลาโน, จุนฺโท
๑ สมณฺุทฺเทโส อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส อุปญฺจาโก โหติ.

อถ โข อายสฺมา สารีปุตฺโต เตเนว อาพาธเณ ปรีนิพฺพายี. อถ โข จุนฺโท สมณฺุทฺเทโส
อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส ปตฺตจิวฺรมาทาย, เยน สาวตฺถิเซตฺวณํ อนาถปิณฺฑิกสฺส อารามे,
เยนายสฺมา อานนฺุโท เตนฺุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺุตํ อานนฺุทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺุตํ
นีสีหิ. เอกมนฺุตํ นิสินฺุโน โข จุนฺโท สมณฺุทฺเทโส อายสฺมนฺุตํ อานนฺุทํ เอตทฺโวจ “อายสฺมา ภนฺเต
สารีปุตฺโต ปรีนิพฺพุโต, อิทมฺสฺส ปตฺตจิวฺรนฺุติ. อตฺถิ โข อิทํ อวฺุโส จุนฺท กถาปาภตํ ภควนฺุตํ
ทสฺสนาย, อายามาวิโส จุนฺท, เยน ภควา, เตนฺุปสงฺกมิตฺวา ภควโต เอตมฺตถํ
อาโรเจสฺสามาติ. “เอวํ ภนฺเต”ติ โข จุนฺโท สมณฺุทฺเทโส อายสฺมโต อานนฺุทสฺส ปจฺจสฺสิสฺสี.

อถ โข อายสฺมา ๑ อานนฺุโท จุนฺโท ๑ สมณฺุทฺเทโส, เยน ภควา เตนฺุปสงฺกมิตฺวา,
อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺุตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺุตํ นีสีหิตฺวา. เอกมนฺุตํ นิสินฺุโน โข อายสฺมา อานนฺุโท
ภควนฺุตํ เอตทฺโวจ. “อโย ภนฺเต จุนฺโท สมณฺุทฺเทโส เอวมาห ‘อายสฺมา ภนฺเต สารีปุตฺโต
ปรีนิพฺพุโต, อิทมฺสฺส ปตฺตจิวฺรนฺุติ. อปี ๑ เม ภนฺเต มจฺจฺรกาโต วิย กายิ, ทิสายี เม น ปกฺขายนฺุติ,
ฅมฺมาปี มํ นปฺปฏิภนฺุติ ‘อายสฺมา สารีปุตฺโต ปรีนิพฺพุโต’ติ สุตฺวา.

กั โน โข เต อานนฺุท สารีปุตฺโต สึลฺกขณฺุรํ วา อาทาย ปรีนิพฺพุโต, สฺมาธิกฺขณฺุรํ วา อาทาย
ปรีนิพฺพุโต, ปญฺญาภกฺขณฺุรํ วา อาทาย ปรีนิพฺพุโต, วิมุตฺติภกฺขณฺุรํ วา อาทาย ปรีนิพฺพุโต,
วิมุตฺติธาวณทสฺสนกฺขณฺุรํ วา อาทาย ปรีนิพฺพุโตติ. น โข เม ภนฺเต อายสฺมา สารีปุตฺโต สึลฺกขณฺุรํ
วา อาทาย ปรีนิพฺพุโต ๕เปฯ วิมุตฺติธาวณทสฺสนกฺขณฺุรํ วา อาทาย ปรีนิพฺพุโต. อปี ๑ เม ภนฺเต
อายสฺมา สารีปุตฺโต โอวาทโก อโหสิ โอติณฺุณเณ วิญฺญาปโก สนฺุทสฺสโก สฺมาทปโก สฺมุตฺเตชโก
สมฺปหึสโก, อภิลาสฺส ฅมฺมเทสนาย, อนฺุคคาทโก สฺพหฺมจารินฺุ. ตํ มโย อายสฺมโต สารีปุตฺตสฺส
ฅมฺเมชํ ฅมฺมโภคํ ฅมฺมานุคฺคหํ อนฺุสฺสรามาติ.

นนฺุ ตํ อานนฺุท มยา ปฏิกจฺเจว²² อกฺขาตํ ? สฺพเพหิ ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว
วินาภาโว อญฺญตาภาโว, ตํ กุเตตฺถ อานนฺุท สฺพภา “ยนฺุตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกฅมฺมํ, ตํ วต มา
ปลฺลุชฺชี่”ติ เนตํ จานํ วิชฺชตี. เสยฺยถาปี อานนฺุท มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐจฺโต สารวโต โย มหนฺุตฺตโร ชนฺุโธ

²² ส.อ. ปฏิกจฺเจ

โส ปลูกชัชชเยย. เอวเมว โข อานนุท มหโต ภิกขุสัสมสฺส ติฏฺฐจโต สारวโต สารีปุตโต ปรีนัพพุโต, ตํ กุเตตถ อานนุท ลพฺภา “ยन्दํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธम्मํ, ตํ วต มา ปลูกชัชชี”ติ เนตํ จานํ วิชฺชติ. ตสฺมาตีหानนุท อตฺตทีปา วิหฺรต อตฺตสรณฺา อนนฺุยสรณฺา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณฺา อนนฺุยสรณฺา.

กถญจานนุท ภิกขุ อตฺตทีโป วิหฺรติ อตฺตสรณฺเ อนนฺุยสรณฺเ ธมฺมทีโป ธมฺมสรณฺเ อนนฺุยสรณฺเ ? อีธานนุท ภิกขุ กาเย กายานุสฺสึ วิหฺรติ อาตاپี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๗เปฯ จิตฺเต ๗เปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุสฺสึ วิหฺรติ อาตاپี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. เอวํ โข อานนุท ภิกขุ อตฺตทีโป วิหฺรติ อตฺตสรณฺเ อนนฺุยสรณฺเ ธมฺมทีโป ธมฺมสรณฺเ อนนฺุยสรณฺเ. เย หิ เกจฺจ อานนุท เอตฺรหิ วา มมจฺจเย วา อตฺตทีปา วิหฺริสฺสนฺติ อตฺตสรณฺา อนนฺุยสรณฺา ธมฺมทีปา ธมฺมสรณฺา อนนฺุยสรณฺา, ตมตคฺเค เมเต²³ อานนุท ภิกขุ ภวิสฺสนฺติ, เย เกจฺจ สิฏฺฐากามาติ. ตติยํ.

๔. อุกฺกเจสฺสตต

[๓๘๐] เอกํ สมฺยํ ภคฺวา วชฺชีสุ วิหฺรติ อุกฺกเจลาญํ คจฺคาย นทียา ตีเร มหตา ภิกขุสัสมน สทฺธี อจฺริปรีนัพพุเตสุ สารีปุตฺตโมคคฺลลฺานesu. เตน โข ปน สมเยน ภคฺวา ภิกขุสัสมปรีวุโต อชฺโฆเ กาสเ นิสฺสินโน โหติ.

อถ โข ภคฺวา ตฺถนฺุหิภูตํ ภิกขุสัสมํ อนฺุวิโลเกตฺวา ภิกขุ อามนฺุเตสิ “อปี โข มยฺยาญํ ภิกฺขเว ปรีสา สุญฺญา วีย ขายติ ปรีนัพพุเตสุ สารีปุตฺตโมคคฺลลฺานesu. อสุญฺญา เม ภิกฺขเว ปรีสา โหติ, อนเปกฺขา ตสฺสํ ทิสายํ โหติ, ยสฺสํ ทิสายํ สารีปุตฺตโมคคฺลลฺานา วิหฺรนฺติ. เยหิ เต ภิกฺขเว อแห่งุ อตีตมทฺธานํ อรฺหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เตสมฺปิ ภคฺวนฺุตานํ เอตปฺรมฺเยว²⁴ สวากยฺคํ อโหสิ, เสยฺยถาปี มยฺหิ สารีปุตฺตโมคคฺลลฺานา. เยปี เต ภิกฺขเว ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรฺหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา, เตสมฺปิ ภคฺวนฺุตานํ เอตปฺรมฺเยว สวากยฺคํ ภวิสฺสติ, เสยฺยถาปี มยฺหิ สารีปุตฺตโมคคฺลลฺานา. อจฺฉริยํ ภิกฺขเว สวากานํ, อพฺภูตํ ภิกฺขเว สวากานํ, สตถุ จ นาม สาสนกรฺา ภวิสฺสนฺติ โอวาทปฏิกฺรา, จตฺนฺุญฺจ ปรีสานํ ปียา ภวิสฺสนฺติ มนาปา ครุภาวนีเยา จ. อจฺฉริยํ ภิกฺขเว ตถาคตสฺส, อพฺภูตํ ภิกฺขเว ตถาคตสฺส, เอวฺรูเปปี นาม สวากยฺเค ปรีนัพพุเต นตฺถิ ตถาคตสฺส โสโก วา ปรีเทโว วา, ตํ กุเตตถ ภิกฺขเว ลพฺภา “ยन्दํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธम्मํ, ตํ วต มา ปลูกชัชชี”ติ เนตํ จานํ วิชฺชติ. เสยฺยถาปี ภิกฺขเว มหโต รุกฺขสฺส ติฏฺฐจโต สारวโต เย มหฺนตฺตรา ขนฺุธา, เต ปลูกชัชชเยยฺ. เอวเมว โข ภิกฺขเว มหโต ภิกขุสัสมสฺส ติฏฺฐจโต สारวโต สารีปุตฺตโมคคฺลลฺานา ปรีนัพพุตา, ตํ กุเตตถ ภิกฺขเว ลพฺภา “ยन्दํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธम्मํ, ตํ วต มา ปลูกชัชชี”ติ เนตํ จานํ วิชฺชติ. ตสฺมาตีห ภิกฺขเว อตฺตทีปา วิหฺรต อตฺตสรณฺเ อนนฺุยสรณฺเ ธมฺมทีปา ธมฺมสรณฺเ อนนฺุยสรณฺเ.

²³ อี. ตมตคฺเคเปเต เอวฺมฺุปรีปี

²⁴ อ.ม. เอตปฺรมฺเยว

ภคญจ ภิกขเว ภิกขุ อตตทีโป วิหริติ อตตสรโณ อนนฺตสรโณ ฌมฺมทีโป ฌมฺมสรโณ
อนนฺตสรโณ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ กาเย กายานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ
อภิขฺฌมาโทมนสฺสํ, เวทนาสุ ๗เปฯ จิตฺเต ๗เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมฺปชาโน
สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิขฺฌมาโทมนสฺสํ. เอวํ โข ภิกขเว ภิกขุ อตตทีโป วิหริติ อตตสรโณ
อนนฺตสรโณ ฌมฺมทีโป ฌมฺมสรโณ อนนฺตสรโณ. เย हि เกจि ภิกขเว เอตฺรหิ वा ममज्जये वा
อตตทีปา วิหริสฺसन्ति อตตสรณา อนนฺตสรณา ฌมฺมทีปา ฌมฺมสรณา อนนฺตสรณา. ตมตฺตเค
เมเต ภิกขเว ภิกขุ ภวิสฺसन्ति, ये เกजि सिग्ghากामาति. จตฺตถํ.

๕. พาทิยสูต

[๓๘๑] สวารตฺถินิทานํ. อถ โข อายสฺมา พาทิโย เยน ภควา, เตนุปลสงฺกมิ, อุปลสงฺกมิตฺวา
ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ นิสีทิ. เอกมณฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา พาทิโย ภควนฺตํ เอตทโวจ
“สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ฌมฺมํ เทเสตฺถ, ยมฺหํ ภควโต ฌมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฺกฺโข
อปฺปมตฺโต อาตปปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยน”ติ. ตสฺมาติห ตวํ พาทิย อาทิเมว วิโสเธหิ กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ.
โก จาติ กุสลานํ ฌมฺมานํ ? สीलญจ สุวิสุทฺธํ ทิฏฺฐิจิ ๑ อฺชฺชกา. ยโต ๑ โข เต พาทิย สीलญจ สุวิสุทฺธํ
ภวิสฺสตี ทิฏฺฐิจิ ๑ อฺชฺชกา, ตโต ตวํ พาทิย สीलํ นิสฺสาย สीलเ ปตฺติฏฺฐาย จตฺตาโร สติปฺญฺจาเน
ภาเวยฺยาสี.

ภคเม จตฺตาโร ? อธิ ตวํ พาทิย กาเย กายานุปัสสี วิหฺราหิ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา
วิเนยฺย โลกเ อภิขฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๗เปฯ จิตฺเต ๗เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหฺราหิ อาตปปี
สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิขฺฌมาโทมนสฺสํ. ยโต โข ตวํ พาทิย สीलํ นิสฺสาย สीलเ ปตฺติฏฺฐาย
อิเม จตฺตาโร สติปฺญฺจาเน เอวํ ภาเวสฺสตี, ตโต ตฺยํ พาทิย ยา รตฺติ वा ทิวโส वा อาคมิสฺสตี,
วฺชฺชมิเยว ปาฏิกงฺขา กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ, โน ปริหานีตี.

อถ โข อายสฺมา พาทิโย ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺนโมทิตฺวา อฺญฺจาयाสนา ภควนฺตํ
อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ ภควา ปกฺกามิ. อถ โข อายสฺมา พาทิโย เอโก วูปกฺกฺโข อปฺปมตฺโต อาตปปี
ปหิตตฺโต วิหฺรฺนฺโต น จิรสฺเสว, ยสฺสตฺถาย กุลปฺตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ,
ตทฺนฺตฺตฺตํ พุรฺหมจฺริย ปฺริโยสานํ ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สยํ อภินฺถวา สจฺจิกิตฺวา อุปลสมฺปชฺช วิหาสี, ขีณา
ชาติ, วุสฺสิตํ พุรฺหมจฺริยํ, กตํ ภรณียํ, นาปรํ อิตถตฺตาया”ติ อพฺภถฺตฺตฺตฺตฺตฺ. อถฺตฺตฺตฺตฺ ๑ ปนายสฺมา
พาทิโย อรหฺตํ อโหสีตี. ปญฺจมํ.

๖. อุตฺตฺติยสูต

[๓๘๒] สวารตฺถินิทานํ. อถ โข อายสฺมา อุตฺตฺติโย เยน ภควา เตนุปลสงฺกมิ ๗เปฯ เอกมณฺตํ
นिसินฺโน โข อายสฺมา อุตฺตฺติโย ภควนฺตํ เอตทโวจ “สาธุ เม ภนฺเต ภควา สงฺขิตฺเตน ฌมฺมํ เทเสตฺถ,
ยมฺหํ ภควโต ฌมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฺกฺโข อปฺปมตฺโต อาตปปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยน”ติ. ตสฺมาติห ตวํ
อุตฺตฺติย อาทิเมว วิโสเธหิ กุสฺเสสุ ฌมฺเมสุ. โโก จาติ กุสลานํ ฌมฺมานํ ? สीलญจ สุวิสุทฺธํ ทิฏฺฐิจิ ๑ อฺชฺชกา.

ยโต ๑ ไช เต อุตติย สीलญจ สุวิสุทฺธ ภาวิสุตติ ทิฏฺฐิ ๑ อชฺฐกา, คโต ตฺวํ อุตติย สीलํ นิสุสาย สीलํ
ปติฏฺฐาย จตฺตารโ สติปฏฺฐาเน ภาเวยยาสิ.

กตเม จตฺตารโ ? อธิ ตฺวํ อุตติย กาเย กายานุปัสสี วิหฺรหิ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา
วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๒เปฯ จิตฺเต ๒เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหฺรหิ อาตาปี
สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. ยโต ไช ตฺวํ อุตติย สीलํ นิสุสาย สीलํ ปติฏฺฐาย
อิมเ จตฺตารโ สติปฏฺฐาเน เหวํ ภาเวยยาสิ, ตโต ตฺวํ อุตติย คมิสฺสสิ มจฺจุเชยฺยสฺส ปารนฺติ.

อถ ไช อายสฺมา อุตฺติโย ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺโมทิตฺวา อญฺญาสาสนา ภควนฺตํ
อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกุกามิ. อถ ไช อายสฺมา อุตฺติโย เอโก วูปกฺกฺโข อปฺปมตฺโต อาตาปี
ปหิตตฺโต วิหฺรนฺโต น จิรสฺเสว, ยสฺสสตฺถาย กุลปฺตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ,
ตทนฺตฺตฺรํ พฺรหฺมจฺริย ปริโยสานํ ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สยํ อภินฺถวา สจฺจิกิตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ, “ซีณา
ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตํ กรณิยํ, นาปรี อิตถตฺตยา”ติ อพฺภณฺวาสิ, อถตฺตโร ๑ ปนายสฺมา
อุตฺติโย อรหฺตํ อโหสิตี. ฌฏฺฐํ.

๗. อริยสฺตฺต

[๓๘๓] สวาทฺถินิทานํ. จตฺตารโเม ภิกฺขเว สติปฏฺฐาณา ภาวิตา พหุสฺสีกตา อริยา นิยฺยานิ
กา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาเย. กตเม จตฺตารโ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปัสสี
วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๒เปฯ จิตฺเต ๒เปฯ ฌมฺ
เมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. อิมเ ไช
ภิกฺขเว จตฺตารโ สติปฏฺฐาณา ภาวิตา พหุสฺสีกตา อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยนฺติ ตกฺกรสฺส สมฺมา
ทุกฺขกฺขยาเยติ. สตฺตมํ.

๘. พฺรหฺมสฺตฺต

[๓๘๔] เอกํ สมยํ ภควา อรุเวลายํ วิหฺรติ นชฺชา เนรณฺชฺราย ตีเร อชฺปาลนิโคเร ปจฺมา
ภิสฺมพฺพุโ. อถ ไช ภควโต รโหคตสฺส ปฏฺิสลลีนสฺส เหวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุกฺพาที: เอกายนฺวายํ
มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถงฺคมาย ฌายสฺส
อธฺคมาย นิพฺพานสฺส สจฺจิกิริยาเย, ยทิตํ จตฺตารโ สติปฏฺฐาณา.

กตเม จตฺตารโ ? กาเย วา ภิกฺขุ กายานุปัสสี วิหฺเรยฺย อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย
โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ วา ภิกฺขุ ๒เปฯจิตฺเต วา ภิกฺขุ ๒เปฯฌมฺเมสุ วา ภิกฺขุ ฌมฺมานุปัสสี
วิหฺเรยฺย อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เอกายนฺวายํ มคฺโค สตฺตานํ
วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถงฺคมาย ฌายสฺส อธฺคมาย
นิพฺพานสฺส สจฺจิกิริยาเย, ยทิตํ จตฺตารโ สติปฏฺฐาณาติ.

อถ ไช พฺรหฺมา สหฺมปติ ภควโต เจตสา เจโตปริวิตกฺกมณฺเวย, เสยฺยถาปี นาม พลฺวา
ปุริโส สมฺมิถฺชิตํ วา พานํ ปสาเรยฺย, ปสฺวาริตํ วา พานํ สมฺมิถฺชเยย, เหวเมว ไช พฺรหฺมโลเก
อนฺตรหิตो ภควโต ปุโรโต ปาตฺรโหสิ. อถ ไช พฺรหฺมา สหฺมปติ เอกํสํ อุตฺตฺตราสงฺคํ กริตฺวา เยน

ภควา เตนญชลิมนุปรณาเมตวา ภควนตํ เอตทโวจ: เอวเมตํ ภควา, เอวเมตํ สุกต, เอกายนุวாயํ
 ฆนเต มคฺโค สตตทานํ วิสุทฺธิยา ไสกปริเทวานํ สมตฺติกกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺตงฺคมาย ฅายสฺส
 อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ จตฺตารโ สติปฺญฺจานา. กตเม จตฺตารโ ? กาเย วา ฆนเต
 ภิกฺขุ กายานุปรสฺสี วิหเรยฺย อาตาปํ สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ วา
 ฆนเต ภิกฺขุ ฅเปยฺจิตฺเต วา ฆนเต ภิกฺขุ ฅเปยฺ ฅมฺเมสุ วา ฆนเต ภิกฺขุ ฅมฺมานุปรสฺสี วิหเรยฺย อาตาปํ
 สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เอกายนุวಾಯํ ฆนเต มคฺโค สตตทานํ วิสุทฺธิยา
 ไสกปริเทวานํ สมตฺติกกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺตงฺคมาย ฅายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส
 สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตารโ สติปฺญฺจานาติ,

อิทมโวจ พุรฺรهما สหฺมปฺติ, อิทํ วตฺวา อถาปริ เอตทโวจ

“เอกายนํ ชาตฺตฺยนฺตทสฺสี
 มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปํ
 เอเตน มคฺเคน ตริสฺสุ ปุพฺเพ
 ตริสฺสนฺติ เย จ ตรฺนฺติ โธสนฺ”ติ. อญฺจมํ.

๙. เสทกสฺสุตฺต

[๓๙๕] เอกํ สมยํ ภควา สุมฺเภสุ วิหริติ เสทกํ²⁵ นาม สุมฺภานํ นิคม. ตตฺร โข ภควา
 ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “ภูตฺตฺตฺตํ ภิกฺขเว จณฺทาลวํสิโก จณฺทาลวํสํ อูสฺสาเปตฺวา เมทกถาลิกํ อนุเตวาสิ
 อามนฺเตสิ ‘เอหิ ตวํ สมฺม, เมทกถาลิกเ จณฺทาลวํสํ อภฺรฺหิตฺวา มม อฺปริกฺขนฺเช ติฏฺฐาหิ”ติ. “เอวํ
 อาจฺริยา”ติ โข ภิกฺขเว เมทกถาลิกา อนุเตวาสิ จณฺทาลวํสิกสฺส ปฺปฏิสฺสุตฺวา จณฺทาลวํสํ
 อภฺรฺหิตฺวา อาจฺริยสฺส อฺปริกฺขนฺเช อญฺจาสิ. อถ โข ภิกฺขเว จณฺทาลวํสิโก เมทกถาลิกํ อนุเตวาสิ
 เอตทโวจ “ตวํ สมฺม เมทกถาลิกเ มมํ รกฺข, อหํ ตํ รกฺขิสฺสามิ, เอวํ มยํ อญฺญมญฺญํ คฺคฺตฺตา
 อญฺญมญฺญํ รกฺขิตฺวา สิปฺปานิ เจว ทสฺสิสฺสาม, ลาภญจ²⁶ ลจฺฉาม, โสตฺถินา จ จณฺทาลวํสา
 โอิโรหิสฺสามา”ติ. เอวํ วุตฺเต ภิกฺขเว เมทกถาลิกา อนุเตวาสิ จณฺทาลวํสิกํ เอตทโวจ “น โข ปเนตํ
 อาจฺริย เอวํ ภวิสฺสติ, ตวํ อาจฺริย อตฺตทานํ รกฺข, อหํ อตฺตทานํ รกฺขิสฺสามิ, เอวํ มยํ อตฺตคฺคฺตฺตา
 อตฺตรกฺขิตฺวา สิปฺปานิ เจว ทสฺสิสฺสาม, ลาภญจ ลจฺฉาม, โสตฺถินา จ จณฺทาลวํสา
 โอิโรหิสฺสามา”ติ.

“โส ตตฺถ ฅาโย”ติ ภควา อโวจ, ยถา เมทกถาลิกา อนุเตวาสิ อาจฺริยํ อโวจ. “อตฺตทานํ
 ภิกฺขเว รกฺขิสฺสามิ”ติ สติปฺญฺจานํ เสวิตพฺพํ, “ปรํ รกฺขิสฺสามิ”ติ สติปฺญฺจานํ เสวิตพฺพํ. อตฺตทานํ
 ภิกฺขเว รกฺขนฺโต ปรํ รกฺขติ, ปรํ รกฺขนฺโต อตฺตทานํ รกฺขติ.

ภคฺคญจ ภิกฺขเว อตฺตทานํ รกฺขนฺโต ปรํ รกฺขติ ? อาเสวนาย ภาวนาย พหุสํกมฺเมน. เอวํ โข
 ภิกฺขเว อตฺตทานํ รกฺขนฺโต ปรํ รกฺขติ. ภคฺคญจ ภิกฺขเว ปรํ รกฺขนฺโต อตฺตทานํ รกฺขติ ? ฆนฺตฺติยา อวิหิ

²⁵ ก. เมทกํ

²⁶ ส. ลาภจ

สาย เมตตจิตตตาย อนุทยตาย. เอวํ โข ภิกขเว ปริ รกฺขนฺโต อุตฺตํ รกฺขติ. “อุตฺตํ ภิกขเว รกฺขิสฺสามิ”ติ สติปฺญฺจํ เสวิตพฺพํ, “ปริ รกฺขิสฺสามิ”ติ สติปฺญฺจํ เสวิตพฺพํ. อุตฺตํ ภิกขเว รกฺขนฺโต ปริ รกฺขติ, ปริ รกฺขนฺโต อุตฺตํ รกฺขตีติ. นวมํ.

๑๐. ชนปทกฺลยาณีสฺสุด

[๓๘๖] เอวมฺเม สุตฺ: เอกํ สมยํ ภควา สุมฺภสฺสุ วิหฺรติ เสทกํ นาม สุมฺภานํ นิคโม. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “ภิกฺขโว”ติ. “ภทฺนฺเต”ติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสึ. ภควา เอตทวโจ:

เสยฺยถาปี ภิกฺขเว “ชนปทกฺลยาณิ ชนปทกฺลยาณิ”ติ โข ภิกฺขเว มหาชนกาโย สนนฺิปเตยฺย, สฺวา โข ปนสฺส ชนปทกฺลยาณิ ปรมปาสาวิณี นจฺเจ, ปรมปาสาวิณี คีเต. “ชนปทกฺลยาณิ นจฺจติ คายตี”ติ โข ภิกฺขเว ภิกฺขเว มตฺตตาย มหาชนกาโย สนนฺิปเตยฺย. อถ บุริสฺส อากฺขเจยฺย ชีวิตฺกามา อมฺริตฺกามา สุขกาโม ทฺกฺขปฏฺฐิโก. ตเมณํ เอวํ วเทยฺย “อฺยนฺเต อมฺโห บุริสฺส สมตฺตติโก เตลปฺตโต อนฺตเรณ จ มหาสมชฺชํ อนฺตเรณ จ ชนปทกฺลยาณิยา ปฺริหฺริตพฺโพ, บุริสฺส จ เต อุกฺกฺขิตฺตาสิโก ปฺญฺจิตฺโต ปฺญฺจิตฺโต อฺนุพฺพนฺธิสฺสติ. “ยตฺเถว นํ โถกํปี อชฺชทฺสฺสสิ, ตตฺเถว เต สิโร ปาเตสฺสตี”ติ. ตํ ก็ มนฺนถ ภิกฺขเว, อปี นุ สฺส บุริสฺส อมฺุ เตลปฺตตํ อมนฺสิกริตฺวา พหิทฺธา ปมาทํ อหาเรยฺยาติ ? โน เหนํ ภาณฺเต.

อุปมา โข มฺยายํ ภิกฺขเว กตา อตฺถสฺส วิญฺญาปนาย, อยํ เจเวตฺถ อตฺถ. “สมตฺตติโก เตลปฺตโต”ติ โข ภิกฺขเว กายคตาย เอตํ สติยา อธิวจฺนํ. ตสมฺมาติห ภิกฺขเว เอวํ สิกฺกิตพฺพํ “กายคตา สติ โน ภาวิตา ภวิสฺสติ พหุสฺสีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อฺนุญฺจिता ปฺริจิตา สฺสมารฺทฺธา”ติ. เอวณฺหิ โว ภิกฺขเว สิกฺกิตพฺพนฺติ. ทสมํ.

นาลนฺทวคฺโค ทฺติโย.

ตสฺสทฺทานํ

มหาบุริสฺส นาลนฺทํ	จฺนุโท เจลนฺจ พาทิโย
อฺตฺติโย อริโย พุรฺรهما	เสทกํ ชนปเทณ จาติ

๓. สีสฺญฺจิตฺวคฺค

๑. สีสฺสฺสุด

[๓๘๗] เอวมฺเม สุตฺ : เอกํ สมยํ อายสฺมา จ อานนฺโท อายสฺมา จ ภาทฺโท ปาฏฺฐิปฺตฺเต วิหฺรนฺติ กุกฺกุฏฺวาราม. อถ โข อายสฺมา ภาทฺโท สฺยาณฺหสมยํ ปฏฺฐิสฺสลาณา วุฏฺฐิตฺโต เยนายสฺมา อานนฺโท เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมา อานนฺเทน สทฺธิ สมเมทิ, สมเมทนียํ กถํ สารณฺนียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นีสฺสิทิ, เอกมนฺตํ นิสฺสินฺโน โข อายสฺมา ภาทฺโท อายสมฺนตํ อานนฺทํ เอตทวโจ “ยานิมานิ อวฺุสฺส อานนฺท กุสฺลานิ สีสฺลานิ วุฏฺฏานิ ภควตา, อิมานิ กุสฺลานิ สีสฺลานิ กิमतฺถิยานิ วุฏฺฏานิ ภควตา”ติ.

สาธุ สาธุ อาวุโส ภทฺท, ภทฺทโก โข เต อาวุโส ภทฺท อุมฺมคฺโค,²⁷ ภทฺทกั ปรุฏฺฐิภาณั, กลฺยาณั ปฺริปฺจฺฉา. เอวံ หิ ตวံ อาวุโส ภทฺท ปฺจฺฉสฺสี “ยานิมาณี อาวุโส อานนฺท กุสลานิ สึลานิ วุตฺตานิ ภควตา, อิมานิ กุสลานิ สึลานิ กิमतฺถิยานิ วุตฺตานิ ภควตา”ติ. เอวมาวุโสติ. ยานิมาณี อาวุโส ภทฺท กุสลานิ สึลานิ วุตฺตานิ ภควตา, อิมานิ กุสลานิ สึลานิ ยาวเทว จตฺตุนฺนํ สติปฺญฺจานานํ ภาวนาย วุตฺตานิ ภควตา.

กตเมสฺส จตฺตุนฺนํ ? อิทาวุโส ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต ๕เปฯ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. ยานิมาณี อาวุโส ภทฺท กุสลานิ สึลานิ วุตฺตานิ ภควตา, อิมานิ กุสลานิ สึลานิ ยาวเทว อิมेสฺส จตฺตุนฺนํ สติปฺญฺจานานํ ภาวนาย วุตฺตานิ ภควตา”ติ. ปจฺม.

๒. จิรญฺจิตฺตํ

[๓๘๘] ตํ เยว นิทานั. เอกมฺนตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภทฺโท อายสฺมฺนตํ อานนฺทํ เอตทโวจ “โก นุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน ตถาคเต ปรีนินฺนุเต สทฺธมฺโม น จิรญฺจิตฺตโก โหติ ? โก ปนาวุโส อานนฺท เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน ตถาคเต ปรีนินฺนุเต สทฺธมฺโม จิรญฺจิตฺตโก โหติ”ติ ?

สาธุ สาธุ อาวุโส ภทฺท, ภทฺทโก โข เต อาวุโส ภทฺท อุมฺมคฺโค, ภทฺทกั ปรุฏฺฐิภาณั กลฺยาณั ปฺริปฺจฺฉา. เอวံ หิ ตวံ อาวุโส ภทฺท ปฺจฺฉสฺสี “โก นุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน ตถาคเต ปรีนินฺนุเต สทฺธมฺโม น จิรญฺจิตฺตโก โหติ, โก ปนาวุโส อานนฺท เหตุ, โก ปจฺจโย, เยน ตถาคเต ปรีนินฺนุเต สทฺธมฺโม จิรญฺจิตฺตโก โหติ”ติ? เอวมาวุโสติ. จตฺตุนฺนํ โข อาวุโส สติปฺญฺจานานํ อภาวิตตฺตา อพฺหุสฺสีกตตฺตา ตถาคเต ปรีนินฺนุเต สทฺธมฺโม น จิรญฺจิตฺตโก โหติ. จตฺตุนฺนํ จ โข อาวุโส สติปฺญฺจานานํ อภาวิตตฺตา พฺหุสฺสีกตตฺตา ตถาคเต ปรีนินฺนุเต สทฺธมฺโม จิรญฺจิตฺตโก โหติ.

กตเมสฺส จตฺตุนฺนํ ? อิทาวุโส ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต ๕เปฯ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. อิมेสฺส โข อาวุโส จตฺตุนฺนํ สติปฺญฺจานานํ อภาวิตตฺตา อพฺหุสฺสีกตตฺตา ตถาคเต ปรีนินฺนุเต สทฺธมฺโม น จิรญฺจิตฺตโก โหติ. อิมेสฺส จ โข อาวุโส จตฺตุนฺนํ สติปฺญฺจานานํ อภาวิตตฺตา พฺหุสฺสีกตตฺตา ตถาคเต ปรีนินฺนุเต สทฺธมฺโม จิรญฺจิตฺตโก โหติ. ทฺติย.

๓. ปรีหานสฺสฺต

[๓๘๙] เอกั สมฺยํ อายสฺมา จ อานนฺโท อายสฺมา จ ภทฺโท ปาฏฺฐลิปฺตฺเต วิหฺรนฺติ กุกฺกุฏารามเ. อถ โข อายสฺมา ภทฺโท สายณฺหสมฺยํ ปฏฺฐิสลฺลานา วุฏฺฐิตเ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปฺสงฺกมิ, อูปฺสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธี สฺมโมเท, สฺมโมเทนียํ กถํ สารณีย

²⁷ อ.ม. อุมฺมคฺโค

วีสิตาเรตวา เอกมณฺต์ นิสีทิ, เอกมณฺต์ นิสินฺโน โข อายสฺมา ภาทโท อายสมนฺต์ อานนฺท์ เอตทโวจ “โก นฺุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ, โโก ปจฺจโย, เยน สทฺธมฺม ปรีหานํ โหติ ? โโก นฺุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ, โโก ปจฺจโย, เยน สทฺธมฺมอปรีหานํ โหตี”ติ ?

สาธุ สาธุ อาวุโส ภาทท, ภาททโก โข เต อาวุโส ภาทท อุมฺมคฺโค, ภาททกํ ปฏฺฐิภาณํ, กลฺยาณํ ปรีปฺจฺฉา. เอวํ หิ ตวํ อาวุโส ภาทท ปฺจฺฉสิ “โก นฺุ โข อาวุโส อานนฺท เหตุ, โโก ปจฺจโย, เยน สทฺธมฺม ปรีหานํ โหติ ? โโก ปนฺาวุโส อานนฺท เหตุ, โโก ปจฺจโย, เยน สทฺธมฺมอปรีหานํ โหตี”ติ ? เอวมาวุโสติ. จตฺตุนฺนํ โข อาวุโส สติปฺญฺจานานํ อภาวิตตฺตา อพฺหุสฺสีกตตฺตา สทฺธมฺมปรีหานํ โหติ. จตฺตุนฺนํ จ โข อาวุโส สติปฺญฺจานานํ ภาวิตตฺตา พฺหุสฺสีกตตฺตา สทฺธมฺมอปรีหานํ โหติ.

กตเมสฺสํ จตฺตุนฺนํ ? อิวาวุโส ภิกฺขุ กายเ ย กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต ๕เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. อิมสฺสํ โข อาวุโส จตฺตุนฺนํ สติปฺญฺจานานํ อภาวิตตฺตา อพฺหุสฺสีกตตฺตา สทฺธมฺมปรีหานํ โหติ. อิมสฺสํ จ โข อาวุโส จตฺตุนฺนํ สติปฺญฺจานานํ ภาวิตตฺตา พฺหุสฺสีกตตฺตา สทฺธมฺมอปรีหานํ โหตีติ. ตติยํ.

๔. สฺทฺธมฺมสุตฺต

[๓๙๐] สาวตฺถินิทานํ. จตฺตารโสมเ ภิกฺขเว สติปฺญฺจานา. กตเม จตฺตารโ ? อิว ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ ย กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต ๕เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. อิม โข ภิกฺขเว จตฺตารโ สติปฺญฺจานาติ. จตฺตฺถํ.

๕. อญฺญตฺรพฺราหฺมณฺสุตฺต

[๓๙๑] เอวฺมเม สฺตํ : เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหฺรติ เซตวเน อนาถปิณฺฑทิกฺกสฺส อารามเ. อถ โข อญฺญตฺโร พฺราหฺมณเ เยน ภควา เตนุปฺสงฺกมิ, อฺุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธี สมฺโมทิ, สมฺโมทนียํ กถํ สารณียํ วีสิตาเรตวา เอกมณฺต์ นิสีทิ, เอกมณฺต์ นิสินฺโน โข โส พฺราหฺมณเ ภควนฺต์ เอตทโวจ “โก นฺุ โข โภ โคตม เหตุ, โโก ปจฺจโย, เยน ตถาคเต ปรีนิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฺญฺจิตฺติโก โหติ ? โโก ปน โภ โคตม เหตุ, โโก ปจฺจโย, เยน ตถาคเต ปรีนิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฺญฺจิตฺติโก โหตี”ติ ?

จตฺตุนฺนํ โข พฺราหฺมณ สติปฺญฺจานานํ อภาวิตตฺตา อพฺหุสฺสีกตตฺตา ตถาคเต ปรีนิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฺญฺจิตฺติโก โหติ. จตฺตุนฺนํ จ โข พฺราหฺมณ สติปฺญฺจานานํ ภาวิตตฺตา พฺหุสฺสีกตตฺตา ตถาคเต ปรีนิพฺพุเต สทฺธมฺโม จิรฺญฺจิตฺติโก โหติ.

กตเมสฺสํ จตฺตุนฺนํ ? อิว พฺราหฺมณ ภิกฺขุ กายเ ย กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต๕เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขฺมาโทมนสฺสํ. อิมสฺสํ โข พฺราหฺมณ จตฺตุนฺนํ สติปฺญฺจานานํ อภาวิตตฺตา อพฺหุสฺสีกตตฺตา ตถาคเต ปรีนิพฺพุเต สทฺธมฺโม น จิรฺญฺจิตฺติโก โหติ. อิมสฺสํ จ โข

พราหมณ์ จตุรนต์ สติปัญญาจານานัน ภาวิตตตตา พหุสีกตตตตา ตถาคเต ปรินิพพุเต สหุณโม จิรภูจิติโก
โหตีติ.

เอวํ วุตเต ไส พราหมโณ ภควนต์ เอตทโวจ “อภิกกนตํ โภ โคตม อูปาสกํ มํ ภवं โคตโม
ธาวเรตุ อชชตคเค ปาณเปตํ สรณํ คตุน”ติ. ปญจมี.

๖. ปเทสสุตต

[๓๙๒] เอกํ สมยํ อายสฺมา ๑ สารีปุตฺโต อายสฺมา ๑ มหาโมคคฺคฺลลาโน อายสฺมา ๑
อนรุทฺโธ สาเกเต วิหรนฺติ กณฺฐกัิเว. ธถ ไช อายสฺมา ๑ สารีปุตฺโต อายสฺมา ๑ มหาโมคคฺคฺลลาโน
สายนฺุสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิตา, เยนายสฺมา อนรุทฺโธ เตนุสสงฺกมึสฺสุ, อูปสงฺกมิตฺวา อายสฺมา
อนรุทฺเณ สหฺวี สมนเที่สุ, สมนเที่นึยํ กถํ สารณึยํ วิตฺสาเรตฺวา เอกมนตํ นิสึที่สุ. เอกมนตํ
นินฺนโน ไช อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนตํ อนรุทฺธํ เอตทโวจ “เสไช เสไช”ติ อวฺุสเ อนรุทฺธ
วุจฺจติ, กิตฺตาวตฺตา นุ ไช อวฺุสเ เสไช โหตี”ติ ? จตุรนต์ ไช อวฺุสเ สติปัญญาจานานัน ปเทสํ ภาวิตตตตา
เสไช โหตี.

กตเมสํ จตุรนต์ ? อิวฺุสเ ภิกฺขุ กายเ กายานุปสฺสึ วิหรติ อตฺตาปี สมนฺชาโน สติมา
วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๔เปยฺ จิตฺเต ๔เปยฺ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปสฺสึ วิหรติ อตฺตาปี
สมนฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. อิมสํ ไช อวฺุสเ จตุรนต์ สติปัญญาจานานัน ปเทสํ
ภาวิตตตตา เสไช โหตีติ. ฌฏฺฐิ.

๗. สมตฺตสุตต

[๓๙๓] ตํเยว นิทานํ. เอกมนตํ นินฺนโน ไช อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนตํ อนรุทฺธํ
เอตทโวจ “อเสไช อเสไชติ อวฺุสเ อนรุทฺธ วุจฺจติ, กิตฺตาวตฺตา นุ ไช อวฺุสเ อเสไช โหตี”ติ.
จตุรนต์ ไช อวฺุสเ สติปัญญาจานานัน สมตฺตํ ภาวิตตตตา อเสไช โหตี.

กตเมสํ จตุรนต์ ? อิวฺุสเ ภิกฺขุ กายเ กายานุปสฺสึ วิหรติ อตฺตาปี สมนฺชาโน สติมา
วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๔เปยฺ จิตฺเต ๔เปยฺ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปสฺสึ วิหรติ อตฺตาปี
สมนฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. อิมสํ ไช อวฺุสเ จตุรนต์ สติปัญญาจานานัน สมตฺตํ
ภาวิตตตตา อเสไช โหตีติ. สตฺตมํ.

๘. โลกสุตต

[๓๙๔] ตํ เยว นิทานํ. เอกมนตํ นินฺนโน ไช อายสฺมา สารีปุตฺโต อายสฺมนตํ อนรุทฺธํ
เอตทโวจ กตเมสํ อายสฺมา อนรุทฺโธ^{๒๘} ฌมฺมานํ ภาวิตตตตา พหุสีกตตตตา มหาภินฺุบตํ ปตฺโตติ ?
จตุรนต์ อวฺุสเ สติปัญญาจานานัน ภาวิตตตตา พหุสีกตตตตา มหาภินฺุบตํ ปตฺโต.

กตเมสํ จตุรนต์ ? อิวฺุสเ อวฺุสเ กายเ กายานุปสฺสึ วิหรามิ อตฺตาปี สมนฺชาโน สติมา
วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๔เปยฺ จิตฺเต ๔เปยฺ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปสฺสึ วิหรามิ อตฺตาปี

^{๒๘} อ.ม. อวฺุสเ อนรุทฺธ

สมปชาโน สติมา วิเนยโย โลเก อภิขุณาโทมนสฺสํ. อิมสฺสํ ขฺวาทํ อวฺสุโส จตฺตุนฺนํ สติปญฺจานานํ
ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา มหาภิกฺขุณฺโณ ปตฺโต. อิมสฺสํ จ ปนฺนํ อวฺสุโส จตฺตุนฺนํ สติปญฺจานานํ
ภาวิตตฺตา พหุลีกตตฺตา สหสฺสํ โลกํ อภิขานามิตฺติ. อญฺจมํ.

๙. สิริวฑฺฒสฺสุตฺต

[๓๙๕] เอกํ สมยํ อายสฺมา อานนฺโท ราชคฺเห วิหฺรติ เวฬุวเน กลนฺทกนิวาเป. เตน ไซ
ปน สมเยน สิริวฑฺฒโณ คหปติ อพาธิโก โหติ ทุกฺขิตฺโต พาฬฺหคฺคิลาโน. ธถ ไซ สิริวฑฺฒโณ คหปติ
อญฺจตฺรํ ปุริสํ อามนฺเตสฺสิ “เอหิ ตวํ อมฺโห ปุริสฺ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา
มม วจฺเณน อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิริสา วนฺท สิริวฑฺฒโณ ฆนฺเต คหปติ อพาธิโก ทุกฺขิตฺโต
พาฬฺหคฺคิลาโน, โส อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิริสา วนฺทตี”ติ, เอวญฺจ วเทหิ “สาธุ กิร ฆนฺเต
อายสฺมา อานนฺโท, เยน สิริวฑฺฒสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ เตนฺอุปสงฺกมตุ อญฺจมํ อนุปาทายา”ติ. “เอวํ
ฆนฺเต”ติ ไซ โส ปุริโส สิริวฑฺฒสฺส คหปติสฺส ปฏฺิยสฺสตุวา เยนายสฺมา อานนฺโท เตนฺอุปสงฺกมิ,
อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมมฺนตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทิ, เอกมฺนตํ นิสฺสินโน ไซ โส ปุริโส
อายสฺมมฺนตํ อานนฺทํ เอตทวโจ “สิริวฑฺฒโณ ฆนฺเต คหปติ อพาธิโก ทุกฺขิตฺโต พาฬฺหคฺคิลาโน, โส
อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปาเท สิริสา วนฺทตี, เอวญฺจ วเทหิ ‘สาธุ กิร ฆนฺเต อายสฺมา อานนฺโท เยน
สิริวฑฺฒสฺส คหปติสฺส นิเวสนํ, เตนฺอุปสงฺกมตุ อญฺจมํ อนุปาทายา”ติ. อธิวาเสสฺสิ ไซ อายสฺมา
อานนฺโท ตญฺเหภาเวเน.

ธถ ไซ อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย เยน สิริวฑฺฒสฺส
คหปติสฺส นิเวสนํ เตนฺอุปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺจตเต อาสเน นิสฺสีทิ, นิสฺชฺช ไซ อายสฺมา
อานนฺโท สิริวฑฺฒํ คหปตี เอตทวโจ “กจฺจ เต คหปติ ชมนียํ, กจฺจ ยยาปนียํ, กจฺจ ทุกฺขา เวทนา
ปฏฺิยกมฺนติ โน อภิกฺกมฺนติ, ปฏฺิยกโมสานํ ปญฺจายติ โน อภิกฺกโม”ติ ? น เม ฆนฺเต ชมนียํ, น
ยยาปนียํ, พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมฺนติ โน ปฏฺิยกมฺนติ, อภิกฺกโมสานํ ปญฺจายติ โน
ปฏฺิยกโมติ.

ตสฺมาติห เต คหปติ เอวํ สิกฺขิตฺตพฺพํ “กาเย กายานุปสฺสึ วิหฺริสฺสามิ อาตาปี สมปชาโน
สติมา วิเนยโย โลเก อภิขุณาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๗เปยฺจิตฺเต ๗เปยฺจ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปสฺสึ วิหฺริสฺสามิ
อาตาปี สมปชาโน สติมา วิเนยโย โลเก อภิขุณาโทมนสฺสนฺ”ติ. เอวญฺหิ เต คหปติ สิกฺขิตฺตพฺพนฺติ.

เย เม ฆนฺเต ภควตา จตฺตารโ สติปญฺจานา เทสฺสิตา, สฺวิชฺชนฺติ เต ฐมฺมา^{๒๙} มยฺหิ, อหํ จ เตสุ
ฐมฺเมสุ สนฺทิสฺสามิ. อหํ หิ ฆนฺเต กาเย กายานุปสฺสึ วิหฺรามิ อาตาปี สมปชาโน สติมา วิเนยโย
โลเก อภิขุณาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๗เปยฺจ จิตฺเต ๗เปยฺจ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปสฺสึ วิหฺรามิ อาตาปี
สมปชาโน สติมา วิเนยโย โลเก อภิขุณา โทมนสฺสํ. ยานิ จิมานิ ฆนฺเต ภควตา ปญฺจโรจรมฺภาคิยานิ
สญฺโฆชนานิ เทสฺสิตานิ, นานํ ฆนฺเต เตสํ กิณฺจลํ อตฺตนิ อปฺปหีนํ สมนุปสฺสามิ”ติ. ลาภา เต คหปติ,
สุลฺลทฺธํ เต คหปติ, อนาคามิผลํ ตยา คหปติ พุยาगतฺตฺตฺติ. นวมํ.

^{๒๙} สฺ. สฺวิชฺชนฺเต รตนฐมฺมา

๑๐. มานทีนุสนสูตร

[๓๙๖] ตั เยว นิทานัน. เตน โข ปน สมเยน มานทีนุโน คหปติ อาพาธโก โหติ ทุกฺขิตโต พัพพหคิลาโน. อถ โข มานทีนุโน คหปติ อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ “เอहि ตวํ อมฺโห ปุริส ๕เปฯ น เม ฆนฺเต ชมนียํ, น ยาปนียํ, พัพพหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมฺนฺติ โน ปฏิกฺกมฺนฺติ อภิกฺกโมสํานํ ปญฺญาตติ โน ปฏิกฺกโม”ติ เอวฺรฺรฺพาย จาหํ ฆนฺเต ทุกฺขาย เวทนาย ผุฏฺฐโจ สฺमानो กาเย กายานุปัสสี วิหฺรามิ อาตปิ สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต ๕เปฯ ฆมฺเมสุ ฆมฺมานุปัสสี วิหฺรามิ อาตปิ สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. ยานิ จิมาณี ฆนฺเต ภาควตา ปญฺโจจรมฺภาคิยานิ สญฺโฆชนานิ เทสิตานิ, นาหํ ฆนฺเต เตสํ กิณฺจิ อตฺตนิ อปฺปหีนํ สมนฺุสฺสามิ”ติ. ลลาภา เต คหปติ, สุลทํ เต คหปติ, อนาคามิผลํ ตยา คหปติ พุยาถตฺตนิ. ทสมํ.

สีลฺลจิตฺตวคฺโค ตติโย.

ตสฺสุทฺธานํ

สีลํ จิตฺติ ปริหานํ

สุทฺธํ พุราหฺมณปเทสํ

สมตฺตํ โลโก สีริวทฺโธ

มานทีนุเนน เต ทสาติ.

๔. อนนุสฺสุตวคฺค

๑. อนนุสฺสุตสฺสุต

[๓๙๗] สวาทฺถินิทานํ. อຍံ กาเย กายานุปัสสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ฆมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ, ฌาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ. สว โข ปนายํ กาเย กายานุปัสสนา ภาเวตฺตพฺพาติ เม ภิกฺขเว ๕เปฯ ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ฆมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ, ฌาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ.

อຍံ เวทนาสุ เวทนานุปัสสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ฆมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ, ฌาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ. สว โข ปนายํ เวทนาสุ เวทนานุปัสสนา ภาเวตฺตพฺพาติ เม ภิกฺขเว ๕เปฯ ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ฆมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ, ฌาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ.

อຍံ จิตฺเต จิตฺตานุปัสสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ฆมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ, ฌาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ. สว โข ปนายํ จิตฺเต จิตฺตานุปัสสนา ภาเวตฺตพฺพาติ เม ภิกฺขเว ๕เปฯ ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ฆมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ, ฌาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ.

อຍံ ฆมฺเมสุ ฆมฺมานุปัสสนาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ฆมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ, ฌาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ. สว โข ปนายํ ฆมฺเมสุ ฆมฺมานุปัสสนา ภาเวตฺตพฺพาติ เม ภิกฺขเว ๕เปฯ ภาวิตาติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ฆมฺเมสุ จกฺขุํ อุตฺปาติ, ฌาณํ อุตฺปาติ, ปญฺญา อุตฺปาติ, วิชฺชา อุตฺปาติ, อาโลโก อุตฺปาติ. ปจฺมํ.

๒. วิจารณ์สูตต

[๓๙๘] สวรรตถินิทานัง. จตตารโหมะ ภิกขเว สติปัญญาณา ภาวิตตา พหุลีกิตตา เอกนุตติพิพิตาย วิจารณ์าย นิโรธาย อุปสมาย อภินุญาย สมโพธาย นิพพานาย สัวตตนุติ.

กตเม จตตารโ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ กายะ กายานุปัสสี วิหริตี อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลกะ อภินุญมาโทมนัสส์. เวทนาสุ ๕เปย จิตเต ๕เปย ฌมเมสุ ฌมมานุปัสสี วิหริตี อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลกะ อภินุญมาโทมนัสส์. อิมะ โข ภิกขเว จตตารโ สติปัญญาณา ภาวิตตา พหุลีกิตตา เอกนุตติพิพิตาย วิจารณ์าย อุปสมาย อภินุญาย สมโพธาย นิพพานาย สัวตตนุติตี. ทุติยั.

๓. วิจารณ์สูตต

[๓๙๙] เยสั เกสณัจจิ ภิกขเว จตตารโ สติปัญญาณา วิจารณ์ุตา, วิจารณ์ุโ เตสั อริโย อญจุงคิโก³⁰ มคโค สมมา ทุกขกขยคามิ. เยสั เกสณัจจิ ภิกขเว จตตารโ สติปัญญาณา อารทุตา, อารทุโ เตสั อริโย อญจุงคิโก มคโค สมมา ทุกขกขยคามิ.

กตเม จตตารโ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ กายะ กายานุปัสสี วิหริตี อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลกะ อภินุญมาโทมนัสส์. เวทนาสุ ๕เปย จิตเต ๕เปย ฌมเมสุ ฌมมานุปัสสี วิหริตี อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลกะ อภินุญมาโทมนัสส์. เยสั เกสณัจจิ ภิกขเว อิมะ จตตารโ สติปัญญาณา วิจารณ์ุตา, วิจารณ์ุโ เตสั อริโย อญจุงคิโก มคโค สมมา ทุกขกขยคามิ. เยสั เกสณัจจิ ภิกขเว อิมะ จตตารโ สติปัญญาณา อารทุตา, อารทุโ เตสั อริโย มคโค สมมา ทุกขกขยคามิตี. ตติยั.

๔. ภาวิตสูตต

[๔๐๐] สวรรตถินิทานัง. จตตารโหมะ ภิกขเว สติปัญญาณา ภาวิตตา พหุลีกิตตา อปารรา ปารั คมนาย สัวตตนุติ.

กตเม จตตารโ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ กายะ กายานุปัสสี วิหริตี อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลกะ อภินุญมาโทมนัสส์. เวทนาสุ ๕เปย จิตเต ๕เปย ฌมเมสุ ฌมมานุปัสสี วิหริตี อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลกะ อภินุญมาโทมนัสส์. อิมะ โข ภิกขเว จตตารโ สติปัญญาณา ภาวิตตา พหุลีกิตตา อปารรา ปารั คมนาย สัวตตนุติตี. จตตุถั.

๕. สติสูตต

[๔๐๑] สวรรตถินิทานัง. สโต ภิกขเว ภิกขุ วิหเรยย สมปะชาโน, อัย วอ อมหากั อญสาสนิ.

กถณัจ ภิกขเว ภิกขุ สโต โหตี ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ กายะ กายานุปัสสี วิหริตี อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยย โลกะ อภินุญมาโทมนัสส์. เวทนาสุ ๕เปย จิตเต ๕เปย ฌมเมสุ

³⁰ อ.ส.อ. อญจุงคิโกตี ปท นตถิ

ธมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ.

กถญฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วิทิตา เวทนา อฺปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อฺปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺจนฺติ. วิทิตา วิตทฺกกา อฺปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อฺปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺจนฺติ. วิทิตา สญฺญา อฺปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อฺปฺปชฺชนฺติ, วิทิตา อพฺภตฺถํ คจฺจนฺติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ, สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน, อยํ โว อมฺหากํ อานุสาสนีติ. ปญฺจมี.

๖. อญฺญาสูตฺต

[๔๐๒] สวตฺถินิทานํ. จตฺตาริเม ภิกฺขเว สติปฺญฺจานา. กตเม จตฺตาริ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๔เปยฺ จิตฺเต ๔เปยฺ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. อิมํ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ สติปฺญฺจานา. อิมํ โข ภิกฺขเว จตฺนํ สติปฺญฺจานานํ ภาวิตตฺตา พหุสีกตตฺตา ทฺวินนํ ผลานํ อญฺญาตฺรํ ผลํ ปาฏิภังฺขํ, ทิฏฺฐเจว ธมฺเม อญฺญา, สติ วา อฺปฺปาทิสฺเสส อเนกาคามิตาติ. ฉฺฉจฺ.

๗. ฉนฺทสูตฺต

[๔๐๓] จตฺตาริเม ภิกฺขเว สติปฺญฺจานา. กตเม จตฺตาริ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ, ตสฺส กายเ กายานุปฺสฺสึโน วิหฺรโต โย กายสมฺมึ ฉนฺโท, โส ปหิยฺยติ, ฉนฺทสฺส ปหานา อมตํ สจฺจิกตํ โหติ.

เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสึโน วิหฺรโต โย เวทนาสุ ฉนฺโท, โส ปหิยฺยติ, ฉนฺทสฺส ปหานา อมตํ สจฺจิกตํ โหติ.

จิตฺเต จิตฺตานุปฺสฺสึโน วิหฺรโต โย จิตฺตสมฺมึ ฉนฺโท, โส ปหิยฺยติ, ฉนฺทสฺส ปหานา อมตํ สจฺจิกตํ โหติ.

ธมฺเมสุ ธมฺมานุปฺสฺสึโน วิหฺรโต โย ธมฺเมสุ ฉนฺโท, โส ปหิยฺยติ, ฉนฺทสฺส ปหานา อมตํ สจฺจิกตํ โหตีติ. สตฺตมํ.

๘. ปริญฺญาตสูตฺต

[๔๐๔] จตฺตาริเม ภิกฺขเว สติปฺญฺจานา. กตเม จตฺตาริ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ, ตสฺส กายเ กายานุปฺสฺสึโน วิหฺรโต กาโย ปริญฺญาโต โหติ, กายสฺส ปริญฺญาตตฺตา อมตํ สจฺจิกตํ โหติ.

เวทนาสุ เวทนานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ,
ตสฺส เวทนาสุ เวทนานุปัสสีโน วิหริโต เวทนา ปริญฺญาตา ไหติ, เวทนานํ ปริญฺญาตตฺตา อมตํ
สจฺจิกตํ ไหติ.

จิตฺเต จิตฺตานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ,
ตสฺส จิตฺเต จิตฺตานุปัสสีโน วิหริโต จิตฺตํ ปริญฺญาตํ ไหติ, จิตฺตสฺส ปริญฺญาตตฺตา อมตํ สจฺจิกตํ
ไหติ.

ธมฺเมสุ ธมฺมานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ,
ตสฺส ธมฺเมสุ ธมฺมานุปัสสีโน วิหริโต ธมฺมา ปริญฺญาตา ไหนฺติ, ธมฺมานํ ปริญฺญาตตฺตา อมตํ
สจฺจิกตํ ไหตีติ. อญฺจมนํ.

๙. ภาวนาสูตร

[๔๐๕] จตฺตุนฺนํ ภิกฺขเว สติปฺญฺจานานํ ภาวนํ เทเสสฺสสามิ, ตํ สฺถนาถ. กตมา ภิกฺขเว จตฺตุนฺนํ
สติปฺญฺจานานํ ภาวนา ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมปะชาโน สติมา
วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๗เปฯ จิตฺเต ๗เปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปัสสี วิหริติ อาตปปี
สมปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. อัย โข ภิกฺขเว จตฺตุนฺนํ สติปฺญฺจานานํ ภาวนาติ.
นวมํ.

๑๐. วิภังคสูตร

[๔๐๖] สติปฺญฺจานญฺจ โว ภิกฺขเว เทเสสฺสสามิ สติปฺญฺจานภาวนญฺจ สติปฺญฺจานภาวนา
คามินิญฺจ ปฺปฏิปทํ, ตํ สฺถนาถ. กตมญฺจ ภิกฺขเว สติปฺญฺจานํ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปัสสี
วิหริติ อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๗เปฯ จิตฺเต ๗เปฯ
ธมฺเมสุ ธมฺมานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. อิทํ วุจฺจติ
ภิกฺขเว สติปฺญฺจานํ.

กตมา จ ภิกฺขเว สติปฺญฺจานภาวนา ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมุทฺยธมฺมานุปัสสี กายสฺมี
วิหริติ, วยธมฺมานุปัสสี กายสฺมี วิหริติ, สมุทฺยวยธมฺมานุปัสสี กายสฺมี วิหริติ อาตปปี สมปะชาโน
สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. สมุทฺยธมฺมานุปัสสี เวทนาสุ วิหริติ, วยธมฺมานุปัสสี
เวทนาสุ วิหริติ สมุทฺยวยธมฺมานุปัสสี เวทนาสุ วิหริติ ๗เปฯ สมุทฺยธมฺมานุปัสสี จิตฺเต วิหริติ ๗เปฯ
สมุทฺยวยธมฺมานุปัสสี ธมฺเมสุ วิหริติ อาตปปี สมปะชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ.
อัย วุจฺจติ ภิกฺขเว สติปฺญฺจานภาวนา.

กตมา จ ภิกฺขเว สติปฺญฺจานภาวนาคามินี ปฺปฏิปทา ? อัยเมว อริโย อญฺจจติโก มคฺโค.
เสยฺยถิทํ : สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม
สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. อัย วุจฺจติ ภิกฺขเว สติปฺญฺจานภาวนาคามินี ปฺปฏิปทาติ. ทสมํ.

อนนฺตฺสสุตฺตวคฺโค จตฺตฺตเถ.

ตสฺสทุทานํ

อนนุสฺสตุํ วิราโค

วิรทฺโธ ภาวนา สติ

อถฺญา ฉนฺทํ ปริญฺญา

ภาวนา วิภังเคน จาติ.

๕. อมตวคฺค

๑. อมตสฺสตุต

[๔๐๗] สวตฺถินิทานํ จตฺตสฺส ภิกฺขเว สติปญฺจจาเนสฺส สฺสฺสตีจิตฺตจิตฺตา วิหฺรตฺถ, มา โว อมตํ ปนฺสฺส. กตเมสฺส จตฺตสฺส ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ ภิกฺขุ กายานุสฺสตี วิหฺรตฺถ อตาปี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมา โทมนสฺสํ เวทนาสฺส ฯเปฯ จิตฺเต ฯเปฯ ฐมฺเมสฺส ฐมฺมานุสฺสตี วิหฺรตฺถ อตาปี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. อิมेषฺส ภิกฺขเว จตฺตสฺส สติปญฺจจาเนสฺส สฺสฺสตีจิตฺตจิตฺตา วิหฺรตฺถ, มา โว อมตํ ปนฺสฺสชาติ. ปจฺมํ.

๒. สมฺพทสฺสตุต

[๔๐๘] สวตฺถินิทานํ. จตฺตุนํ ภิกฺขเว สติปญฺจจानานํ สมฺพทญฺจ อตฺถงฺคมญฺจ เทสิสฺสสามิ, ตํ สฺสฺสณฺณ. โภ จ ภิกฺขเว กายสฺส สมฺพทโย ? อาหารสมฺพทยา กายสฺส สมฺพทโย, อาหารนิโรธา กายสฺส อตฺถงฺคโม, ผสฺสสมฺพทยา เวทนานํ สมฺพทโย, ผสฺสนิโรธา เวทนานํ อตฺถงฺคโม. นามรูปสมฺพทยา จิตฺตสฺส สมฺพทโย, นามรูปนิโรธา จิตฺตสฺส อตฺถงฺคโม. มนสิการสมฺพทยา ฐมฺมานํ สมฺพทโย, มนสิการนิโรธา ฐมฺมานํ อตฺถงฺคโมติ. ทฺติยํ.

๓. มคฺคสฺสตุต

[๔๐๙] สวตฺถินิทานํ. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ: เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ อรุเวลาญํ วิหฺรามิ นชฺชา เนรชฺชราย ตีเร อชฺปาลนิกฺโรเช ปจฺมาภิสฺมพฺพุโ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุตฺปาทิ

“เอกายนฺวายํ มคฺโค สตฺตานํ วิสฺสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมาย ทฺกฺขทฺทมนสฺसानํ อตฺถงฺคมาย ฅายสฺส อธิคฺมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทฺทํ จตฺตาโร สติปญฺจจานา.

กตเม จตฺตาโร ? กายเ วา ภิกฺขุ กายานุสฺสตี วิหฺเรยฺย อตาปี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. เวทนาสฺส วา ภิกฺขุ เวทนาณุสฺสตี วิหฺเรยฺย ฯเปฯ จิตฺเต วา ภิกฺขุ จิตฺตานุสฺสตี วิหฺเรยฺย ฯเปฯ ฐมฺเมสฺส วา ภิกฺขุ ฐมฺมานุสฺสตี วิหฺเรยฺย อตาปี สฺมปฺชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิกฺขมาโทมนสฺสํ. เอกายนฺวายํ มคฺโค สตฺตานํ วิสฺสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺติกฺกมาย ทฺกฺขทฺทมนสฺसानํ อตฺถงฺคมาย ฅายสฺส อธิคฺมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทฺทํ จตฺตาโร สติปญฺจจานา”ติ.

อถ โข ภิกฺขเว พุรฺรหฺมา สหฺมปฺติ มม เจตฺสา เจตฺปริวิตกฺกมญฺญา, เสยฺยถาปี นาม พลฺวา ปฺริโส สหฺมิญฺชิตฺตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาเรตฺตํ วา พาหํ สหฺมิญฺชเยย, เอวเมว พุรฺรหมฺโลกเ อนฺตรหิตํ มม ปฺโรโต ปาตุโรหสิ. อถ โข ภิกฺขเว พุรฺรหฺมา สหฺมปฺติ เอกํ อุตฺตราสฺงคํ กริตฺวา เยนานํ

เตนณชลปณาเมตวา มํ เอตทโวจ: เอวเมตํ ภควา, เอวเมตํ สุขต, เอกายนุวாயํ ภนฺเต มคฺโค สตตํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺกกาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถงฺคมา ยายสฺส อธิคมา ยนิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยา ย, ยทํ จตฺตารโ สติปฺญจํ.

กตเม จตฺตารโ ? กายเ ว ภนฺเต ภิกฺขุ กายานุปฺสฺสํ วิหเรยฺย อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ วาฯ เปฯ จิตฺเต วาฯ เปฯ ฌมฺเมสุ วา ภนฺเต ภิกฺขุ ฌมฺมานุปฺสฺสํ วิหเรยฺย อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เอกายนุวายํ ภนฺเต มคฺโค สตตํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺกกาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถงฺคมา ยายสฺส อธิคมา ยนิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยา ย, ยทํ จตฺตารโ สติปฺญจํ.

อิทมโวจ ภิกฺขเว พุรหฺมา สหฺมปฺติ, อิํ วตฺวา อถาปํ เอตทโวจ:

เอกายนํ ชาตฺตชยฺนตฺทสฺสํ

มคฺคํ ปชานาติ หิตานุกมฺปี

เอเตน มคฺเคน ตริสฺสุ ปุพฺเพ

ตริสฺสนฺติ เย จ ตรฺนฺติ โธณฺติ. ตติยํ.

๔. สติสุตฺต

[๔๑๐] สวตฺถินิหํ. สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย, อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนํ. กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต หิติ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสํ วิหริ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุฯ เปฯ จิตฺเตฯ เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสํ วิหริ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต หิติ, สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย, อยํ โว อมฺหากํ อนุสาสนํ. จตฺตํ.

๕. กุสลรํสีสุตฺต

[๔๑๑] กุสลรํสีติ ภิกฺขเว วทมาโน จตฺตารโ สติปฺญจํเน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย. เกวโล หายํ ภิกฺขเว กุสลรํสี, ยทํ จตฺตารโ สติปฺญจํ.

กตเม จตฺตารโ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสํ วิหริ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุฯ เปฯ จิตฺเต ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสํ วิหริ อาตปฺปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. “กุสลรํสี”ติ ภิกฺขเว วทมาโน อิมเ จตฺตารโ สติปฺญจํเน สมฺมา วทมาโน วเทยฺย. เกวโล หายํ ภิกฺขเว กุสลรํสี, ยทํ จตฺตารโ สติปฺญจํ. ปญจํ.

๖. ปาติโมกฺขสํวรสุตฺต

[๔๑๒] อถ โข อญฺจตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปฺสงฺกมฺปีฯ เปฯ เอกมฺนฺตํ นิสฺสินฺโน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “สาธุ เม ภนฺเต ภควา สํชิตฺเตน ฌมฺมํ เทเสตุ, ยมํ ภควโต ฌมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฺกฺโข อปฺปมตฺโต อาตปฺปี ปหิตตฺโต วิหเรยฺยนุ”ติ.

ตสมฺมาติห ตวํ ภิกฺขุ อาทิมเว วิโสเชหิ กุสลเสสุ ฌมฺเมสุ. โก จาติ กุสลนํ ฌมฺมานํ ? อธิ ตวํ ภิกฺขุ ปาติโมกฺขสํวรํสูโต วิหฺราหิ อจฺจวโรจฺจสมฺปนฺโน อญฺมตฺเตสุ วชฺเชสุ ภายทฺสสาวิ, สมฺมาทาย

สิกขาสสุ สิกขาปเทสุ. ยโต โข ตวํ ภิกขุ ปาติโมกขสังวรสังวโต วิหริสฺสสิ อจฺจารโคจรสมปนฺโน
 อดุมฺตเตสฺсу วุชฺเชสฺสุ ภยทสฺสาวิ, สมาทาย สิกขิสฺสสุ สิกขาปเทสุ, ตโต ตวํ ภิกขุ สीलํ นิสฺสาย สील
 ปติญฺจาย จตฺตารโ สติปญฺจจาเน ภาเวยฺยาสี.

กตเม จตฺตารโ ? อธิ ตวํ ภิกขุ กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรหฺมิ อตฺตารปี สมฺปชาโน สติมา
 วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต ๕เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปสฺสี วิหฺรหฺมิ อตฺตารปี
 สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. ยโต โข ตวํ ภิกขุ สीलํ นิสฺสาย สील ปติญฺจาย
 อิมเ จตฺตารโ สติปญฺจจาเน เอรํ ภาเวสฺสสิ, ตโต ตฺยหํ ภิกขุ ยา รตฺติ วา ทิวสเ วา อาคมฺิสฺสติ,
 วุฑฺฒิมิเยว ปาฏิกฺงฺขา กุสเลสุ ฌมฺเมสุ โน ปริหานีติ. อถ โข สเ ภิกขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา
 อนุเมทิตฺวา อญฺจายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ. อถ โข สเ ภิกขุ เอโก
 วูปกฺกฺวจเ อปฺปมตฺโต อตฺตารปี ปหิตตฺโต วิหฺรนฺโต น จิรฺสเสว, ยสฺสตถาย กุสปฺตฺตา สมฺมเทว
 อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ, ตทนฺตฺตรํ พุรฺหมจฺริยปริโยสานํ ทิฏฺฐเจว ฌมฺเม สยํ อภิญฺญา
 สจฺจิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ “ซีณา ชาติ, วุสฺสิตํ พุรฺหมจฺริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตยา”ติ
 อพฺภเวยฺยาสี. อญฺเจตโร ๑ ปน สเ ภิกขุ อรหฺตํ อโหสีติ. ฌญฺจํ.

๗. ทุจฺจริตฺตฺต

[๔๑๓] อถ โข อญฺเจตโร ภิกขุ เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ ๕เปฯ สากฺุ เม ภนฺเต ภควา
 สํชิตฺเตน ฌมฺมํ เทเสตฺถ, ยมหํ ภควโต ฌมฺมํ สุตฺวา เอโก วูปกฺกฺวจเ อปฺปมตฺโต อตฺตารปี ปหิตตฺโต
 วิหฺเรยฺยนฺติ.

ตสมฺมาติห ตวํ ภิกขุ อาทิเมว วิสเเชหิ กุสเลสุ ฌมฺเมสุ. โโก จาติ กุสลานํ ฌมฺมานํ ? อธิ ตวํ
 ภิกขุ กายทฺุจฺจริตํ ปหาย กายสุจฺจริตํ ภาเวสฺสสิ, วจฺีทฺุจฺจริตํ ปหาย วจฺีสุจฺจริตํ ภาเวสฺสสิ, มโนทฺุจฺจริตํ
 ปหาย มโนสุจฺจริตํ ภาเวสฺสสิ. ยโต โข ตวํ ภิกขุ กายทฺุจฺจริตํ ปหาย กายสุจฺจริตํ ภาเวสฺสสิ,
 วจฺีทฺุจฺจริตํ ปหาย วจฺีสุจฺจริตํ ภาเวสฺสสิ, มโนทฺุจฺจริตํ ปหาย มโนสุจฺจริตํ ภาเวสฺสสิ, ตโต ตวํ ภิกขุ สीलํ
 นิสฺสาย สील ปติญฺจาย จตฺตารโ สติปญฺจจาเน ภาเวยฺยาสี.

กตเม จตฺตารโ ? อธิ ตวํ ภิกขุ กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรหฺมิ อตฺตารปี สมฺปชาโน สติมา
 วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต ๕เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปสฺสี วิหฺรหฺมิ อตฺตารปี
 สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. ยโต โข ตวํ ภิกขุ สीलํ นิสฺสาย สील ปติญฺจาย
 อิมเ จตฺตารโ สติปญฺจจาเน เอรํ ภาเวสฺสสิ, ตโต ตฺยหํ ภิกขุ ยา รตฺติ วา ทิวสเ วา อาคมฺิสฺสติ,
 วุฑฺฒิมิเยว ปาฏิกฺงฺขา กุสเลสุ ฌมฺเมสุ, โน ปริหานีติ ๕เปฯ อญฺเจตโร ๑ ปน สเ ภิกขุ อรหฺตํ อโหสีติ.

๘. มิตฺตฺตฺต

[๔๑๔] เย ภิกฺขเว อนุกฺมเปยฺยถ, เย ๑ โข สเตพฺพํ มถฺเเยยฺยํ มิตฺตา วา อมฺจฺจา วา
 ภาตี วา สาลิหิตา วา, เต โว ภิกฺขเว จตฺนํ สติปญฺจจานานํ ภาวนาย สมาทเปตพฺพา
 นิเวเสตพฺพา ปติญฺจาเปตพฺพา.

กตเมสฺ จตฺนุโน ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๔เปฯ จิตฺเต ๔เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เย ภิกฺขเว อนุกมฺเปยฺยาถ, เย จ โสตพฺพํ มถเญยฺยํ มิตฺตา วา อมจฺจา วา ภาตี วา สาลโหิตา วา, เต โว ภิกฺขเว อิมสฺ จตฺนุโน สติปญฺจานานํ ภาวนาย สมาทเปตพฺพา นิเวเสตพฺพา ปติญฺจาเปตพฺพาติ. อญฺจมํ.

๙. เวทนาสูตร

[๔๑๕] ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว เวทนา. กตมา ติสฺโส ? สุขา เวทนา ทุกฺขา เวทนา อทุกฺขม สุขา เวทนา. อิมา ไช ภิกฺขเว ติสฺโส เวทนา. อิมาสฺ ไช ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญาถ จตฺตาโร สติปญฺจานา ภาเวตพฺพา.

กตเม จตฺตาโร ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๔เปฯ จิตฺเต ๔เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. อิมาสฺ ไช ภิกฺขเว ติสฺสนฺนํ เวทนานํ ปริญฺญาถ อิมे จตฺตาโร สติปญฺจานา ภาเวตพฺพาติ. นวมํ.

๑๐. อาสวสูตร

[๔๑๖] ตโยเม ภิกฺขเว อาสวา. กตเม ตโย ? กามาสโว ภวาสโว อวิชฺชาสโว. อิมे ไช ภิกฺขเว ตโย อาสวา. อิมสฺ ไช ภิกฺขเว ตินฺณนฺนํ อาสวานํ ปหานาย จตฺตาโร สติปญฺจานา ภาเวตพฺพา.

กตเม จตฺตาโร ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๔เปฯ จิตฺเต ๔เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหริติ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. อิมสฺ ไช ภิกฺขเว ตินฺณนฺนํ อาสวานํ ปหานาย อิมे จตฺตาโร สติปญฺจานา ภาเวตพฺพาติ. ทสมํ.

อมตวคฺโค ปญฺจโม.

ตสฺสุทฺธานํ

อมตํ สมฺทโย มคฺโค

สติ กุสลราสี จ.

ปาตีโมกฺข์ ทฺวจริตฺ มิตฺตา

เวทนา อาสเวน จาติ.

๖. คงคาเปยฺยาลวคค

๑-๑๒. คงคานทีอาทิสฺตตฺทวาทสก

[๔๑๗-๔๒๘] เสยฺยถาปี ภิกฺขเว คงคา นที ปาจันนินฺนา ปาจันโปณา ปาจันปพฺภาธา, เอวเมว ไช ภิกฺขเว ภิกฺขุ จตฺตาโร สติปญฺจานเ ภาเวนฺโต จตฺตาโร สติปญฺจานเ พหุสฺสึกรเณโต นิพฺพานนินฺโน ไหติ นิพฺพานโปเณ นิพฺพานปพฺภาโร.

กถญจ ภิกขเว ภิกขุ จตตารโ สติปฏฺจาเน ภาเวนฺโต จตตารโ สติปฏฺจาเน พหุสฺสีกโรนฺโต
 นิพฺพาน นินฺโน โหติ นิพฺพานโปเณ นิพฺพานปพฺภาโร ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ กายเ กายานุสฺสึ วิหฺรติ
 อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๒เปฯ จิตฺเต ๒เปฯ ฌมฺเมสุ
 ฌมฺมานุสฺสึ วิหฺรติ อาตปปี สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลกเ อภิชฺฌมาโทมนสฺสํ. เอวํ โข ภิกขเว
 ภิกขุ จตตารโ สติปฏฺจาเน ภาเวนฺโต จตตารโ สติปฏฺจาเน พหุสฺสีกโรนฺโต นิพฺพานนินฺโน โหติ
 นิพฺพานโปเณ นิพฺพานปพฺภาโรติ วิตฺถาเรตพฺพํ.

คฺงคาเปยฺยาลวคฺโค ฌญฺโง.

ตสฺสุทฺทานํ

จ ปาจันโต นินฺนา	จ นินฺนา จ สมฺมุตโต
เอเต เทว จ ทฺวาทส โหนฺติ	วคฺโค เตน ปวฺจจตีติ.

๗. อปฺปมาทวคฺค

๑-๑๐. ตถาคตาทิสฺตต

[๔๒๙-๔๓๘] ยาวตา ภิกขเว สตฺตา อปฺทา วา ทฺวิปฺทา วา จตฺตฺปฺทา วา พหุปฺปฺทา วาติ.
 วิตฺถาเรตพฺพํ.

อปฺปมาทวคฺโค สตฺตโม.

ตสฺสุทฺทานํ

ตถาคตํ ปทํ ญญํ	มฺลํ สारโ จ วสฺสิกํ
ราชา จนฺทิมสฺสุริยา	วตฺถเณ ทสมํ ปทฺนติ.

๘. พลกรณียวคฺค

๑-๑๒. พลาทิสฺตต

[๔๓๙-๔๕๐] เสยฺยถาปี ภิกขเว เย เกจฺจ พลกรณียา กมฺมนฺตา กรียนฺตี"ติ. วิตฺถาเรตพฺพํ.

พลกรณียวคฺโค อญฺจโม.

ตสฺสุทฺทานํ

พลํ พีชญจ นาโค จ	รฺกฺโข กุมฺภาน สฺฐิตฺยา
อากาเสน จ เทว เมฆา	นาวา อาคนฺตุกา นทีติ.

๙. เอสนาวคค

๑-๑๐. เอสนาทิสุตต

[๔๕๑-๔๖๐] ติสฺโส อิมํ ภิกฺขเว เอสนา. กตมา ติสฺโส ? กาเมสนา ภเวสนา พุรหมจริเยสนาติ วิตถาเรตพฺพํ.

เอสนาวคฺโค นวโม.

ตสฺสุทฺทานํ

เอสนา วิธา อาสโว

ภโว จ ทุกฺขตา ติสฺโส

ซีลํ มลญฺจ นีโฆ จ

เวทนา ตณฺหา ตสิฺนาย จาติ.

๑๐. โธฆวคค

๑-๑๐. อุทฺธมฺภาคิยาทิสุตตทสฺก

[๔๖๑-๔๗๐] ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อุทฺธมฺภาคิยานิ สลฺยโณชนานิ. กตมานิ ปญฺจ ? ฐปราคโ อฐปราคโ มาโน อุทฺธจฺจํ อวิชฺชา. อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจอุทฺธมฺภาคิยานิ สลฺยโณชนานิ. อิมេสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สลฺยโณชนานํ อภิญฺญาय ปริญฺญาय ปริกฺขยาय ปหานาย จตฺตารโ สติปฺญฺจานา ภาเวตพฺพา.

กตเม จตฺตารโ ? อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปัสสี วิหฺรติ อาตapi สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนาสุ ๕เปฯ จิตฺเต ๕เปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปัสสี วิหฺรติ อาตapi สมฺปชาโน สติมา วิเนยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. อิมេสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อุทฺธมฺภาคิยานํ สลฺยโณชนานํ อภิญฺญาय ปริญฺญาय ปริกฺขยาय ปหานาย อิมे จตฺตารโ สติปฺญฺจานา ภาเวตพฺพาทิ. ทสฺมํ

(ยถา มคฺคสํยุตฺตํ วิตถาริตํ, เอวํ สติปฺญฺจานสํยุตฺตํ วิตถาเรตพฺพํ)

โธฆวคฺโค ทสโม.

ตสฺสุทฺทานํ

โธโฆ โยโค อุปาทานํ

คนฺธา อนุสเยน จ.

กามคฺคณา นีวรณา

ขนฺธา โอรุทฺธมฺภาคิยาติ.

สติปฺญฺจานสํยุตฺตํ ตติยํ.

๓. สติปัฏฐานสังยุต

๑. อัมพปาลีวรรค

หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่อัมพปาลีวัน

๑. อัมพปาลีสูตร

ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่อัมพปาลีวัน

[๓๖๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัมพปาลีวัน เขตกรุงเวสาลี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนั้นว่า

ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว³¹ เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุลุणายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุลุणายธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดี ต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค

อัมพปาลีสูตรที่ ๑ จบ

๒. สติสูตร

ว่าด้วยผู้มีสติสัมปชัญญะ

[๓๖๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ อัมพปาลีวัน เขตกรุงเวสาลี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนั้นว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่เกิด นี้เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

ภิกษุผู้มีสติ เป็นอย่างไร

³¹ **ทางเดียว** หมายถึง (๑) เป็นทางที่บุคคลผู้ละการเกี่ยวข้องกับหมู่คณะไปประพฤติธรรมอยู่แต่ผู้เดียว (๒) เป็นทางสายเดียว ที่พระพุทธเจ้าทรงทำให้เกิดขึ้น เป็นทางของผู้เดียว คือพระผู้มีพระภาค เพราะทรงทำให้เกิดขึ้น (๓) เป็นทางปฏิบัติในศาสนาเดียว คือพระพุทธศาสนา (๔) เป็นทางดำเนินไปสู่จุดหมายเดียว คือพระนิพพาน (ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๓๗๓/๓๕๙)

คือ ภาษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภาษุผู้มีสติ เป็นอย่างนี้แล

ภาษุผู้มีสัมปชัญญะ เป็นอย่างไร

คือ ภาษุในธรรมวินัยนี้ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหยียดดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏี บาตร และจีวร การฉัน การตีม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ำจุกจิวาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง

ภาษุผู้มีสัมปชัญญะ เป็นอย่างนี้แล

ภาษุทั้งหลาย ภาษุพึงมีสติสัมปชัญญะอยู่เถิด นี้เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย³²

สติสูตรที่ ๒ จบ

๓. ภาษุสูตร

ว่าด้วยภาษุ

[๓๖๙] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ภาษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะพึงหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า โมฆะบุรุษบางพวกในโลกนี้ เชื้อเชิญเราอย่างนี้เหมือนกัน และเมื่อเราได้กล่าวธรรม ย่อมสำคัญเราว่าควรติดตามเท่านั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ขอพระสูตรโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อเถิด บางที ข้าพระองค์พึงรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค บางที ข้าพระองค์พึงเป็นผู้สืบทอดพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค

ภาษุ เพราะเหตุนี้ เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดีและความเห็นที่ตรง เมื่อใด ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดี และความเห็นจักตรง เมื่อนั้นเธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ โดย ๓ วิธี

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ในธรรมวินัยนี้ เธอ

๑. จงพิจารณาเห็นกายในกายภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ จงพิจารณาเห็นกายในกายภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ หรือจงพิจารณาเห็นกายในกาย

³² ดูเทียบ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๐/๑๐๕, ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๕๕/๒๗๗

ทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒. จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายในอยู่ ... จงพิจารณา เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายภายนอกอยู่ ... จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๓. จงพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในอยู่ ... จงพิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกอยู่ ... จงพิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๔. จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ ... จงพิจารณา เห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายนอกอยู่ ... จงพิจารณาเห็นธรรม ในธรรมทั้งหลายทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุ เมื่อใด เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้วจักเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้โดย ๓ วิธีอย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดคืนหรือวันที่จักมาถึง ไม่มีความเสื่อมเลย

ลำดับนั้น ภิกษุรูปนั้นชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณแล้วจากไป ต่อมา เธอก็หลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักได้ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า ชาตีสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

อนึ่ง ภิกษุรูปนั้นได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

ภิกษุสูตรที่ ๓ จบ

๔. สาลสูตร

ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อสาลา

[๓๗๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อสาลา แคว้นโกศล ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ฯลฯ จึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดยังเป็นผู้ใหม่ บวชได้ไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยนี้ เธอทั้งหลายพึงชักชวนภิกษุเหล่านั้นให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ มาเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย

๑. จงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียวเพื่อยิ่งกายตามความเป็นจริง
๒. จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียวเพื่อยิ่งเวทนาตามความเป็นจริง
๓. จงพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรม เป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียวเพื่อยิ่งจิตตามความเป็นจริง
๔. จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียวเพื่อยิ่งธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง

แม้ภิกษุเหล่าใดที่ยังเป็นเสชชะ ยังไม่บรรลุนิพพานผล ปราศจากกรรมที่เป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม แม้ภิกษุเหล่านั้นก็พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียว เพื่อกำหนดรู้กาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียวเพื่อกำหนดรู้เวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียวเพื่อกำหนดรู้จิต พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่นมีอารมณ์เดียวเพื่อกำหนดรู้ธรรมทั้งหลาย

แม้ภิกษุเหล่าใดที่เป็นพระอรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควร ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว ลีลาบงกชโดยสิ้นแล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ แม้ภิกษุเหล่านั้นก็พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียว พิจารณาเห็นกายแล้ว พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียว พิจารณาเห็นเวทนาทั้งหลายแล้ว พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียว พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีธรรมเป็นหนึ่งผุดขึ้น มีจิตผ่องใส ตั้งมั่น มีอารมณ์เดียว พิจารณาเห็นธรรมทั้งหลายแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดยังเป็นผู้ใหม่ บวชได้ไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยนี้ เธอทั้งหลายพึงชักชวนภิกษุเหล่านั้นให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้

สาลสูตรที่ ๔ จบ

๕. อุกกุศลราสีสูตร

ว่าด้วยกองอกุศล

[๓๗๑] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงกองอกุศล จะกล่าวให้ถูกต้อง ฟังกล่าวถึงนิวรรณ์ (ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี) ๕ ประการ เพราะกองอกุศลทั้งสิ้นนี้ก็เป็นนิวรรณ์ ๕ ประการ

นิวรรณ์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามฉันทนิวรรณ์
๒. พยาบาทนิวรรณ์
๓. ถีนมิทธนิวรรณ์
๔. อุทธัจจกุกกุจจนิวรรณ์
๕. วิจิกิจฉานนิวรรณ์

บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงกองอกุศล จะกล่าวให้ถูกต้อง ฟังกล่าวถึงนิวรรณ์ ๕ ประการนี้ เพราะกองอกุศลทั้งสิ้นนี้ก็เป็นนิวรรณ์ ๕ ประการ

บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงกองอกุศล จะกล่าวให้ถูกต้อง ฟังกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ เพราะกองอกุศลทั้งสิ้นนี้ก็เป็นสติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงกองกุศล จะกล่าวให้ถูกต้อง ฟังกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ เพราะกองกุศลทั้งสิ้นนี้ก็คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ

อภิสลธาสูตฺรที่ ๕ จบ

๖. สกฺกนคฺคิสูตฺร

ว่าด้วยเหยี่ยว

[๓๗๒] ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว เหยี่ยวโฉบลงจับนกมูลไถอย่างรวดเร็ว ขณะนั้น นกมูลไถกำลังถูกเหยี่ยวพาไป ได้ร้องคร่ำครวญอย่างนี้ว่า เราอับโชคมีบุญน้อย เทียวไปในแดนอื่นซึ่งไม่ใช่ที่หากิน ถ้าในวันนี้เราเทียวหากินในแดนหากินที่เป็นของบิดาของตนไซ้เราก็คงสู้เหยี่ยวตัวนี้ได้

เหยี่ยวจึงถามว่า เจ้านกมูลไถ แดนหากินที่เป็นของบิดาของเจ้าคืออะไร

นกมูลไถตอบว่า คือถิ่นที่เป็นดินก้อนมูลไถที่เขาไถไว้

ขณะนั้นเหยี่ยวหยิ่งในกำลังของตน เมื่อจะรอดอ้างกำลังของตน จึงปล่อยนกมูลไถไปด้วยพูดว่า ไปเถิด เจ้านกมูลไถ ถึงเจ้าจะไปในที่นั้นก็ไม่มีพินเรา

ที่นั้นนกมูลไถจึงไปยังถิ่นที่เป็นดินก้อนมูลไถที่เขาไถไว้ จับที่ก้อนใหญ่ ยืนร้องทำเหยี่ยวว่า เจ้าเหยี่ยว เจ้าจงมาจับเราเดี๋ยวนี้ เจ้าเหยี่ยว เจ้าจงมาจับเราเดี๋ยวนี้ ขณะนั้น เหยี่ยวหยิ่งในกำลังของตน เมื่อจะรอดอ้างกำลังของตน จึงหุบปีกทั้ง ๒ ลงโฉบนกมูลไถอย่างรวดเร็ว เมื่อนกมูลไถรู้ว่า เหยี่ยวตัวนี้โฉบมาอย่างรวดเร็วหมายจะจับเรา จึงหลบเข้าซอกก้อนดินนั่นเอง เหยี่ยวทำให้อกกระแทกมูลไถ (ตาย) ในที่นั้นเอง เรื่องนกมูลไถเทียวไปในแดนอื่นซึ่งไม่ใช่ที่หากินก็เป็นเช่นนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายอย่าเทียวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร เมื่อเธอทั้งหลายเทียวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร มารก็จักได้ช่อง ได้อารมณ์

แดนอื่นที่เป็นอโคจรของภิกษุ เป็นอย่างไร

คือ กามคุณ ๕ ประการ

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด
๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...
๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...
๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...
๕. โณภูมิจึงที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนด

ภิกษุทั้งหลาย นี้คือแดนอื่นที่เป็นอโคจรของภิกษุ

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเทียวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจรเถิด เมื่อเธอทั้งหลายเทียวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจร มารก็จักไม่ได้ช่อง ไม่ได้อารมณ์

แดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจรของภิกษุ เป็นอย่างไร

คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิภษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิภษุทั้งหลาย นี้คือแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจรของภิภษุ

สกฺณคฺคสิสุตรที่ ๖ จบ

๗. มกฺกกุสุตร

ว่าด้วยลึงติดตั้ง

[๓๗๓] ภิภษุทั้งหลาย ถิ่นที่เป็นขุนเขาหิมพานต์ ซึ่งไปได้ยาก ขรุขระ ไม่เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิงทั้งของหมู่มนุษย์ มีอยู่ ถิ่นที่เป็นขุนเขาหิมพานต์ ซึ่งไปได้ยาก ขรุขระ เป็นที่เที่ยวไปของฝูงลิง ไม่ใช่ที่เที่ยวไปของหมู่มนุษย์ มีอยู่ ภาคพื้นขุนเขาหิมพานต์ซึ่งราบเรียบ น่ารื่นรมย์ เป็นที่เที่ยวไปทั้งของฝูงลิงทั้งของ หมู่มนุษย์ ก็มีอยู่ ณ ที่นั้น พวกนายพรานวางดั่ง^{๓๓}ดักไว้ที่ทางเดินของฝูงลิงเพื่อดักลิง

ภิภษุทั้งหลาย บรรดาลิงเหล่านั้น ลิงเหล่าใดไม่โง่ ไม่ลอกแลก ลิงเหล่านั้นเห็นดั่งนั้นก็หลีกเลี่ยงไกล ส่วนลิงตัวโง่ ลอกแลก ลิงตัวนั้นเข้าไปใกล้ดั่งนั้นแล้ว เอามือจับดู มือจึงติดที่ดั่งนั้น มันคิดจะดึงมือออก จึงเอามือข้างที่ ๒ จับ มือข้างที่ ๒ ก็ติดที่ดั่งนั้น มันคิดจะดึงมือทั้ง ๒ ข้างออกจึงเอาเท้ายัน เท้าก็ติดที่ดั่งนั้น มันคิดจะดึงมือทั้ง ๒ และเท้าออก จึงเอาเท้าข้างที่ ๒ ยัน เท้าข้างที่ ๒ ก็ติดที่ดั่งนั้น มันคิดจะดึงมือทั้ง ๒ และเท้าทั้ง ๒ ออกจึงเอปากกัด ปากก็ติดที่ดั่งนั้นอีก ลิงตัวนั้นติดตั้ง ๕ แห่งอย่างนี้ นอนถอนใจ ถึงความพินาศ ย่อยยับแล้ว ถูกนายพรานทำได้ตามใจปรารถนา นายพรานแยกลิงตัวนั้นออกแล้ว ยกแขวนไว้ในที่นั้นเอง ไม่ให้หลุดไปแล้วหลีกเลี่ยงไปตามต้องการ เรื่องลิงเที่ยวไปในแดนอื่นซึ่งไม่ใช่ที่หากิน ก็เป็นเช่นนี้แล

ภิภษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายอย่าเที่ยวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนอื่นที่เป็นอโคจร มารก็จักได้ช่อง ได้อารมณ์

แดนอื่นที่เป็นอโคจรของภิภษุ เป็นอย่างไร

คือ กามคุณ ๕ ประการ

กามคุณ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด
๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...
๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...
๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...
๕. โณภุสสุพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

^{๓๓} ดั่ง ได้แก่ ยางไม้ ที่ประสมกับสิ่งอื่นแล้วทำให้เหนียวสำหรับดักนกเป็นต้น (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ หน้า ๓๓๖)

ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนั้นที่เป็นอโคจร

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจรเถิด เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในแดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจร มารก็จักไม่ได้ชอง ไม่ได้อารมณ์

แดนที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจร อะไรบ้าง

คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนั้นที่เป็นของบิดาของตนอันเป็นโคจรของภิกษุ

มักกฏสูตรที่ ๗ จบ

๘. สุทสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยพ่อครัว

[๓๗๔] ภิกษุทั้งหลาย พ่อครัวผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่เฉียบแหลม บำรุงพระราชารัชมหาอำมาตย์ของพระราชาราชด้วยแกงชนิดต่าง ๆ คือ เบี้ยวจัดบ้าง ขมจัดบ้าง เผ็ดจัดบ้าง หวานจัดบ้าง เผื่อนบ้าง ไม่เผื่อนบ้าง เค็มบ้าง จืดบ้าง พ่อครัว ผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่เฉียบแหลม นั้นไม่สังเกตชนิดแห่งอาหารของตนว่า วันนี้ ท่านชอบข้าวและแกงชนิดนี้ของเรา หรือรับแกงชนิดนี้ ตักแกงชนิดนี้มาก หรือชมแกงชนิดนี้ วันนี้ ท่านชอบข้าวและแกงที่มีรสเบี้ยวจัดของเรา หรือรับแกงที่มีรสเบี้ยวจัด ตักแกงที่มีรสเบี้ยวจัดมาก หรือชมแกงที่มีรสเบี้ยวจัด วันนี้ แกงของเรา มีรสขมจัด ... มีรสเผ็ดจัด ... มีรสหวานจัด ... มีรสเผื่อน ... มีรสไม่เผื่อน ... มีรสเค็ม ... วันนี้ ท่านชอบข้าวและแกงที่มีรสจืดของเรา หรือรับแกงที่มีรสจืด ตักแกงที่มีรสจืดมาก หรือชมแกงที่มีรสจืด พ่อครัวผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่เฉียบแหลม นั้น ย่อมไม่ได้เครื่องนุ่งห่ม ไม่ได้ค้ำจั่ง ไม่ได้รางวัล ช้อนนั้นเพราะเหตุไร เพราะพ่อครัวนั้นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาด ไม่เฉียบแหลม ไม่สังเกตชนิดแห่งอาหารของตน แม้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เขลา ไม่ฉลาด ไม่เฉียบแหลม พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ จิตไม่ตั้งมั่น ละความเศร้าหมองไม่ได้ เธอไม่กำหนดนิมิตนั้น พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ... พิจารณาเห็นจิตในจิต ... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ จิตไม่ตั้งมั่น ละความเศร้าหมองไม่ได้ เธอไม่กำหนดนิมิตนั้น ภิกษุนั้น ย่อมไม่ได้ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และไม่ได้สติสัมปชัญญะ ช้อนนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเป็นผู้เขลา ไม่ฉลาด ไม่เฉียบแหลม ไม่กำหนดนิมิตแห่งจิตของตน

ภิกษุทั้งหลาย พ่อครัวผู้เป็นบัณฑิต ฉลาด เฉียบแหลม บำรุงพระราชารัชมหาอำมาตย์ของพระราชาราชด้วยแกงชนิดต่าง ๆ คือ เบี้ยวจัดบ้าง ขมจัดบ้าง เผ็ดจัดบ้าง หวานจัดบ้าง เผื่อนบ้าง ไม่เผื่อนบ้าง เค็มบ้าง จืดบ้าง พ่อครัวผู้เป็นบัณฑิต ฉลาด เฉียบแหลม นั้นสังเกตชนิดแห่งอาหารของตนว่า วันนี้ ท่านชอบ ข้าวและแกงชนิดนี้ของเรา หรือรับแกงชนิดนี้ ตักแกงชนิดนี้มาก หรือชมแกงชนิดนี้ วันนี้ ท่านชอบข้าวและแกงที่มีรสเบี้ยวจัดของ

เรา หรือรับแกงที่มีรสเปรี้ยวจัด ตักแกงที่มีรสเปรี้ยวจัดมาก หรือชมแกงที่มีรสเปรี้ยวจัด วันนี้ แกงของเราที่มีรสขมจัด ... มีรสเผ็ดจัด ... มีรสหวานจัด ... มีรสเผื่อน ... มีรสไม่เผื่อน ... มีรสเค็ม ... วันนี้ ท่านชอบข้าวและแกงที่มีรสจืดของเรา หรือรับแกงที่มีรสจืด ตักแกงที่มีรสจืดมาก หรือชมแกงที่มีรสจืด พ่อครัวผู้เป็นบัณฑิต ฉลาด ฉียบแหลมนั้นย่อมได้เครื่องปรุงห่ม ได้คำจ้าง ได้รางวัล ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพ่อครัวนั้นเป็นบัณฑิต ฉลาด ฉียบแหลม สังเกตชนิดแห่งอาหารของตน แม้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เป็นบัณฑิต ฉลาด ฉียบแหลม พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ จิตย่อมตั้งมั่น ละความเศร้าหมองได้ เธอย่อมกำหนดนิมิตนั้นได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ... พิจารณาเห็นจิตในจิต ... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ จิตย่อมตั้งมั่น ละความเศร้าหมองได้ เธอย่อมกำหนดนิมิตนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นเป็นบัณฑิต ฉลาด ฉียบแหลม ย่อมได้ธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และได้สติสัมปชัญญะ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเป็นบัณฑิต ฉลาด ฉียบแหลม กำหนดนิมิตแห่งจิตของตน

สุทสุตตรที่ ๘ จบ

๙. คิลานสูตร

ว่าด้วยพระผู้มีพระภาคทรงพระประชวร

[๓๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เวฬุคาม เขตกรุงเวสาลี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเข้าจำพรรษาที่กรุงเวสาลี ตามที่ที่มีเพื่อน ตามที่ที่มีคนเคยคบกัน ตามที่ที่มีคนเคยคบกันมา เราก็จะเข้าจำพรรษาในเวฬุคามนี้เหมือนกัน ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้วเข้าจำพรรษาที่กรุงเวสาลี ตามที่ที่มีเพื่อน ตามที่ที่มีคนเคยคบกัน ตามที่ที่มีคนเคยคบกันมา ส่วนพระผู้มีพระภาคก็ทรงเข้าจำพรรษาในเวฬุคามนั่นเอง

ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเข้าจำพรรษาแล้ว ทรงพระประชวรอย่างรุนแรง มีทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัสจนเจียนปรินิพพาน พระองค์ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้น ไม่พรั่นพริ้ง ทรงพระดำริว่า การที่เราไม่บอกผู้อุปัฏฐาก ไม่อำลาภิกษุสงฆ์ปรินิพพานนั้น ไม่เหมาะแก่เรา ทางที่ดี เราควรใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนี้ ดำรงชีวิตสังขารอยู่ต่อไป

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงใช้ความเพียรขับไล่พระอาการประชวรนั้น ทรงดำรงชีวิตสังขารอยู่ อาการพระประชวรจึงสงบ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงหายจากพระประชวร หายจากพระอาการไข้ไม่นาน ได้เสด็จออกจากพระวิหาร ไปประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วในร่มเงาพระวิหาร

ที่นั่น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิเวทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ได้เห็นพระสุขภาพของพระองค์แล้ว ได้เห็นพระองค์ทรงอดทนต่อทุกขเวทนาแล้ว ทำให้ร่างกายของข้าพระองค์อ่อนเปลี้ยประดุจคนเมา ข้าพระองค์รู้สึกมีติดทุกด้าน แม้ธรรมก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์อีกแล้ว เพราะพระอาการไข้ของพระผู้มีพระภาค แต่ข้าพระองค์ก็ยังไม่สบายอยู่หน้อยหนึ่งว่า พระผู้มีพระภาคจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่ยังไม่ได้ปรารภภิกษุสงฆ์แล้วตรัสพระพุทธพจน์อย่างใดอย่างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนท์ ภิกษุสงฆ์ยังจะหวังได้อะไรในเราอีกเล่า ธรรมที่เราแสดงแล้วไม่มีในไม่มีนอก³⁴ ในเรื่องธรรมทั้งหลาย ตถาคตไม่มีอาจริยมุฏฐิ³⁵ ผู้ที่คิดว่า เราเท่านั้นจักเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ต่อไป หรือว่า ภิกษุสงฆ์จะต้องยึดเราเท่านั้นเป็นหลัก ผู้นั้นจะต้องปรารภภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ แต่ตถาคตไม่คิดว่า เราเท่านั้นจักเป็นผู้บริหารภิกษุสงฆ์ต่อไป หรือว่า ภิกษุสงฆ์จะต้องยึดเราเท่านั้นเป็นหลัก แล้วทำไมตถาคตจะต้องปรารภภิกษุสงฆ์กล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งอีกเล่า บัดนี้เราเป็นผู้ชรา แก่ เฒ่า ล่วงกาลมานาน ผ่านวัยมามาก เรามีวัย ๘๐ ปี ร่างกายของตถาคตยังเป็นไปได้ก็เหมือนกับเกวียนเก่าที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ ฉะนั้นร่างกายของตถาคตยังสบายขึ้น ก็เพราะในเวลาทีตถาคตเข้าเจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต³⁶ เพราะไม่ใส่ใจในมิตทุกอย่าง และเพราะดับเวทนาบางอย่างได้เท่านั้น เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ³⁷ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด

ภิกษุจะชื่อว่ามีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุจะชื่อว่ามีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างนี้แล

อานนท์ ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่งในบัดนี้กัถิ ในเวลาที่เราล่วงไปกัถิ จักมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุเหล่านั้นจักเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุผู้ใดต่อการศึกษา³⁸

คิลานสูตรที่ ๙ จบ

³⁴ **ไม่มีในไม่มีนอก** หมายถึงไม่แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งธรรมหรือแบ่งบุคคล (ผู้ฟัง) เช่นผู้ที่คิดว่า เราจะไม่แสดงธรรมประมาณเท่านี้แก่บุคคลอื่น ชื่อว่าทำธรรมให้มีใน แต่จะแสดงธรรมประมาณเท่านี้แก่บุคคลอื่น ชื่อว่าทำธรรมให้มีนอก ส่วนผู้ที่คิดว่า เราจะแสดงแก่บุคคลนี้ ชื่อว่าทำบุคคลให้มีในไม่แสดงแก่บุคคลนี้ ชื่อว่าทำบุคคลให้มีนอก (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๕/๒๗๖, ที.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๖๕/๑๔๙)

³⁵ **อาจริยมุฏฐิ** แปลว่า กำมือของอาจารย์ อธิบายว่า มือที่กำไว้ ใช้เรียกอาการของอาจารย์ภายนอกพุทธ-ศาสนาที่หวังวิชาไม่ยอมบอกแก่ศิษย์ขณะที่ตนเองยังหนุ่ม แต่จะบอกแก่ศิษย์ที่ตนรัก ขณะที่ตนใกล้จะตาย เท่านั้น แต่พระผู้มีพระภาคไม่ทรงถือตามคติเช่นนี้ (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๕/๒๗๖, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๖๕/๑๕๐)

³⁶ **เจโตสมาธิอันไม่มีนิมิต** หมายถึงวิปัสสนาสมาธิ (ส.สพ.อ. (บาลี) ๓/๓๔๐/๑๕๑)

³⁷ **มีตนเป็นเกาะ** หมายถึงทำตนให้พ้นจากห่วงน้ำคือโอชะ ๔ เหมือนกับเกาะกลางมหาสมุทรที่น้ำท่วมไม่ถึง ฉะนั้น (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๕/๒๗๗, ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๖๕/๑๕๐, ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๒/๑๖๕/๑๘๐)

³⁸ ดูเทียบ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๖๓-๑๖๕/๑๐๙-๑๑๑

๑๐. ภิกษุบัญญัติสยสูตร ว่าด้วยการสนทนาธรรมในสำนักภิกษุณี

[๓๗๖] ครั้นในเวลาเช้า ท่านพระอานนท์ครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังสำนักภิกษุณีแห่งหนึ่ง นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ลำดับนั้น ภิกษุณีหลายรูปเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ไหว้แล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับ ท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ท่านอานนท์ ภิกษุณีจำนวนมากในพระธรรมวินัยนี้มีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔ ประการอยู่ ย่อมรู้คุณวิเศษอันยิ่งยกว่าคุณวิเศษที่มีอยู่ก่อน

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า น้องหญิงทั้งหลาย ข้อนี้เป็นอย่างนั้น น้องหญิงทั้งหลาย ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่ง มีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔ ประการอยู่ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้คุณวิเศษอันยิ่งยกว่าคุณวิเศษที่มีอยู่ก่อน จากนั้นได้ชี้แจงให้ภิกษุณีเหล่านั้นเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้หาจหาญแก้ตัวกล้า ปล่อยขโมมใจให้สดชื่น ราเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ลุกจากอาสนะจากไป

ต่อมา ท่านพระอานนท์เที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เมื่อเช้านี้ ข้าพระองค์ครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังสำนักภิกษุณีแห่งหนึ่ง นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ลำดับนั้น ภิกษุณีจำนวนมากเข้ามาหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่ ไหว้แล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับข้าพระองค์ดังนี้ว่า ท่านอานนท์ ภิกษุณีจำนวนมากในพระธรรมวินัยนี้มีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔ ประการอยู่ ย่อมรู้คุณวิเศษอันยิ่งยกว่าคุณวิเศษที่มีอยู่ก่อน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อภิกษุณีทั้งหลายกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้าพระองค์จึงกล่าวว่า น้องหญิงทั้งหลาย ข้อนี้เป็นอย่างนั้น น้องหญิงทั้งหลาย ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่งมีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔ ประการอยู่ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้คุณวิเศษอันยิ่งยกว่าคุณวิเศษที่มีอยู่ก่อน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ภิกษุหรือภิกษุณีรูปใดรูปหนึ่งมีจิตตั้งมั่นดีในสติปัฏฐาน ๔ ประการอยู่ ภิกษุหรือภิกษุณีรูปนั้นพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักรู้คุณวิเศษอันยิ่งยกว่าคุณวิเศษที่มีอยู่ก่อน

สติปัฏฐาน ๔ ประการ ละเอียด

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ความเว้าร้อนในกายที่มีกายเป็นอารมณ์ เกิดขึ้นบ้าง จิตหดหู่บ้าง จิตฟุ้งซ่านไปภายนอกบ้าง ภิกษุนั้นพึงตั้งจิตไว้ที่นิมิตอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเธอตั่งจิตไว้ที่นิมิตอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่ง ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ ปิตติย่อมเกิด เมื่อใจมีปิตติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เธอพิจารณาเห็นว่า เราตั้งจิตไว้เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นสำเร็จแล้วแก่เรา เขาเกิด บัดนี้เราจะคุมจิตไว้ เธอคุมจิตไว้ ไม่ตริก และไม่ตรอง ย่อมรู้ชัดว่า เราไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีสติในกายใน มีความสุข
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ ความเว้าร้อนในกายที่มีธรรมเป็นอารมณ์เกิดขึ้นบ้าง จิตหดหู่บ้าง จิตฟุ้งซ่านไปภายนอก บ้าง ภิกษุนั้นพึง

ตั้งจิตไว้ที่นิมิตอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเธอตั้งจิตไว้ที่นิมิตอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อมีปราโมทย์ปีติย่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น เธอพิจารณาเห็นว่า เราตั้งจิตไว้ เพื่อประโยชน์ใด ประโยชน์นั้นสำเร็จแล้วแก่เรา เธอเกิด บัดนี้เราจะคุมจิตไว้ เธอคุมจิตไว้ ไม่ตริก และไม่ตรอง ย่อมรู้ชัดว่า เราไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีสติในภายใน มีความสุข

อานนท ภาวนาย่อมมีเพราะการตั้งจิตไว้ อย่างนี้

ภาวนาย่อมมีเพราะไม่ตั้งจิตไว้ อย่างไร

คือ ภิกษุไม่ตั้งจิตไว้ในภายนอก ย่อมรู้ชัดว่า เราไม่ได้ตั้งจิตไว้ในภายนอก ลำดับนั้น เธอรู้ชัดว่า จิตของเราไม่พุ่งชานไปข้างหลัง³⁹หรือข้างหน้า⁴⁰ หลุดพ้นแล้ว ไม่ตั้งอยู่ ต่อมาก็รู้ชัดว่า เราพิจารณาเห็นภายในภายในอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ มีความสุข

ภิกษุไม่ตั้งจิตไว้ในภายนอก ย่อมรู้ชัดว่า เราไม่ได้ตั้งจิตไว้ในภายนอก ลำดับนั้น เธอรู้ชัดว่า จิตของเราไม่พุ่งชานไปข้างหลังหรือข้างหน้า หลุดพ้นแล้ว ไม่ตั้งอยู่ ต่อมาก็รู้ชัดว่า เราพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ มีความสุข

ภิกษุไม่ตั้งจิตไว้ในภายนอก ย่อมรู้ชัดว่า เราไม่ได้ตั้งจิตไว้ในภายนอก ลำดับนั้น เธอรู้ชัดว่า จิตของเราไม่พุ่งชานไปข้างหลังหรือข้างหน้า หลุดพ้นแล้ว ไม่ตั้งอยู่ ต่อมาก็รู้ชัดว่า เราพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ มีความสุข

ภิกษุไม่ตั้งจิตไว้ในภายนอก ย่อมรู้ชัดว่า เราไม่ได้ตั้งจิตไว้ในภายนอก ลำดับนั้น เธอรู้ชัดว่า จิตของเราไม่พุ่งชานไปข้างหลังหรือข้างหน้า หลุดพ้นแล้ว ไม่ตั้งอยู่ ต่อมาก็รู้ชัดว่า เราพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ มีความสุข

อานนท ภาวนาย่อมมีเพราะไม่ตั้งจิตไว้ อย่างนี้

อานนท ภาวนาเพราะการตั้งจิตไว้เราได้แสดงแล้ว ภาวนาเพราะการไม่ตั้งจิตไว้ เราก็ได้แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้

อานนท กิจใดที่ศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูลผู้นุเคราะห์ที่พึงอาศัยความอนุเคราะห์กระทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้นเราก็ได้กระทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย อานนท นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอทั้งหลายจงเพ่งพินิจ อย่าประมาท อย่าได้มีความร้อนใจในภายหลัง นี่คือคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนทมีใจยินดี ขึ้นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค

ภิกษุบัญญัติสยสูตรที่ ๑๐ จบ

อัมพปาลิวรรคที่ ๑ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัมพปาลิสสูตร	๒. สติสูตร
๓. ภิกษุสูตร	๔. สาลสูตร
๕. อุกุสลราสิสูตร	๖. สกุนต์คสิสูตร

³⁹ ข้างหลัง ในที่นี้มีความหมาย ๓ นัย คือ (๑) ความเป็นพระอรหันต์ (๒) กะโหลกศีรษะ หรือ (๓) มั่นสมอง (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๖/๒๗๙)

⁴⁰ ข้างหน้า ในที่นี้มีความหมาย ๓ นัย คือ (๑) ความยึดมั่นกัมมัญฐาน (๒) ปลายนิ้วเท้า หรือ (๓) ผม (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๖/๒๗๙)

๗.	มัทกกุสสูตร	๘.	สุทสุต
๙.	คิลานสูตร	๑๐.	ภิกขุบัญญัติสยสูตร

๒. นาลันทวรรค

หมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่เมืองนาลันทา

๑. มหาปริสสูตร

ว่าด้วยมหาบุรุษ

[๓๗๗] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า มหาบุรุษ มหาบุรุษ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ บุคคลจึงชื่อว่าเป็นมหาบุรุษ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า สารีบุตร เรากล่าวว่า มหาบุรุษ เพราะมีจิตหลุดพ้น เรากล่าวว่า ไม่ใช่มหาบุรุษ เพราะมีจิตยังไม่หลุดพ้น

บุคคลผู้มีจิตหลุดพ้น เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ จิตย่อมคลายกำหนด หลุดพ้นจากอภิชฌาทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ จิตย่อมคลายกำหนด หลุดพ้นจากอภิชฌาทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น

บุคคลผู้มีจิตหลุดพ้น เป็นอย่างนี้แล

สารีบุตร เรากล่าวว่า มหาบุรุษ เพราะมีจิตหลุดพ้น เรากล่าวว่า ไม่ใช่มหาบุรุษ เพราะมีจิตยังไม่หลุดพ้น

มหาปริสสูตรที่ ๑ จบ

๒. นาลันทสูตร

ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่เมืองนาลันทา

[๓๗๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปาวาริกัมพวัน เขตเมืองนาลันทา ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ไม่เคยมี จักไม่มี และย่อมไม่มีสมณะหรือพรหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะมีปัญญาในทางสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สารีบุตร เธอกล่าวอัสภิวาจา⁴¹อย่างยิ่ง เธอถือเอาด้านเดียว บันลือสีหนาท⁴²ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ไม่เคยมี จักไม่มี และย่อมไม่มีสมณะหรือพรหมณ์ผู้อื่น ซึ่งจะมีปัญญาในทางสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค

สารีบุตร เธอกำหนดรู้พระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีตกาลด้วยใจแล้วหรือว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ทรงมีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ทรงมีธรรมอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ทรงมีปัญหาอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ทรงมีธรรมเครื่องอยู่อย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ทรงหลุดพ้นอย่างนี้

“มิได้กำหนดรู้ พระพุทธเจ้าข้า”

สารีบุตร เธอกำหนดรู้พระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอนาคตกาลด้วยใจแล้วหรือว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักทรงมีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักทรงมีธรรมอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักทรงมีปัญหาอย่างนี้

แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักทรงมีธรรมเครื่องอยู่อย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักทรงหลุดพ้นอย่างนี้

“มิได้กำหนดรู้ พระพุทธเจ้าข้า”

สารีบุตร เธอกำหนดรู้ใจเราผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลานี้ด้วยใจแล้วหรือว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีธรรมอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีปัญหาอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีธรรมเครื่องอยู่อย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงหลุดพ้นอย่างนี้

“มิได้กำหนดรู้ พระพุทธเจ้าข้า”

สารีบุตร ในเรื่องนี้ เธอไม่มีญาณกำหนดรู้พระทัยพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร เธอจึงกล่าวอัสภิวาจาอย่างนี้ เธอถือเอาด้านเดียวบันลือสีหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ไม่เคยมี จักไม่มี และย่อมไม่มีสมณะหรือพรหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะมีปัญญาในทางสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงแม้ว่าข้าพระองค์จะไม่มีญาณกำหนดรู้พระทัยของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน แต่ข้าพระองค์ก็รู้วิธีการอนุमान ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมืองชายแดนของพระราชามีรากฐานมั่นคง มีกำแพงและป้อมค่ายแน่นหนา มีประตูเดียว นายประตูของเมืองนั้นเป็นคนเฉลียวฉลาด หลีกแหลม ห้ามคนที่ไม่รู้จัก อนุญาตให้คนที่รู้จักเข้าไปได้ เขาเดินสำรวจดูหนทางไปรอบเมืองนั้น ไม่พบรอยต่อหรือช่องกำแพง โดยที่สุดแม้พอที่แมวรอดออกไปได้ เขาย่อมรู้ว่า สัตว์ใหญ่ทุกชนิดจะเข้าหรือออกที่เมืองนี้ จะเข้าหรือออกทางประตูนี้เท่านั้น แม้ฉันใด วิธีการอนุमानก็ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์ทราบว่ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีตกาล ทรงละนิวรรณ์ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญาฐาน ๔ ประการ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการตามความเป็นจริง ได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอนาคตกาล ทรงละนิวรรณ์ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญาฐาน ๔ ประการ

⁴¹ อัสภิวาจา หมายถึงวาจาที่แสดงถึงความเป็นผู้องอาจ ไม่หวั่นไหว ไม่สะทกสะท้าน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๘/๒๘๑, ส.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๗๘/๕๖๐)

⁴² บันลือสีหนาท ในที่นี้หมายถึงอาการที่เปล่งวาจาอย่างองอาจดูพญาราชสีห์ที่คำรามอยู่ในป่า (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๘/๒๘๑, ส.ฎีกา (บาลี) ๒/๓๗๘/๕๖๐)

ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการตามความเป็นจริง จักตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ก็ทรงละนิรวรณ ๕ ประการอันเป็นความเศร้าหมองแห่งจิต ทอนกำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญา ๔ ประการ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ประการตามความเป็นจริง ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม

ดีละ ดีละ สารีบุตร เพราะเหตุนี้ เธอพึงกล่าวธรรมบรรยายนี้เนื่องๆ แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกา อุบาสิกาทันหลาย ด้วยว่าโมฆะบุรุษเหล่านี้ใดจักมีความเคลือบแคลงหรือความสงสัยในตถาคต โมฆะบุรุษเหล่านั้นจักละความเคลือบแคลงหรือความสงสัยในตถาคต เพราะได้ฟังธรรมบรรยายนี้⁴³

นาลันทสูตรที่ ๒ จบ

๓. จุนทสูตร

ว่าด้วยจุนทสมณทูตเทศ

[๓๗๙] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ บ้านนาฬิกาม แคว้นมคธ อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก อนึ่ง จุนทสมณทูตเทศ⁴⁴ เป็นผู้ปรณนิบัติท่าน

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรปรินิพพานด้วยอาพาธนั้นแล ที่นั้น จุนท สมณทูตเทศจึงถือบาตรและจีวรของท่านพระสารีบุตรเข้าไปหาท่านพระอาณนที่ถึงพระเชตวัน ไหว้แล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับท่านพระอาณนที่ดังนี้ว่า ท่าน สารีบุตรปรินิพพานแล้ว ขอรับ นีบาตรและจีวรของท่าน

ท่านพระอาณนที่กล่าวว่า จุนทะ มูลเรื่องนี้ให้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้ มาเถิด จุนทะ พวกเราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้วกราบทูลเรื่องนี้ จุนทะ สมณทูตเทศรับคำของท่านพระอาณนที่แล้ว

ต่อมา ท่านพระอาณนที่และจุนทะ สมณทูตเทศ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระอาณนที่ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ จุนทะ สมณทูตเทศนี้ได้กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตรปรินิพพานแล้ว นีบาตรและจีวรของท่าน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ร่างกายของข้าพระองค์อ่อนเปลี้ยประดุจคนเมา ข้าพระองค์รู้สึกมีดทุกด้าน แม้ธรรมก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์เพราะได้ฟังว่าท่านสารีบุตรปรินิพพานแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า อาณนที่ สารีบุตรพาเอาสีลขันธ์ สมာธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ วิมุตติขันธ์ หรือวิมุตติญาณทัสสนขันธ์⁴⁵ปรินิพพานไปด้วยหรือ

ท่านพระอาณนที่ทูลตอบว่า มิใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ท่านสารีบุตรไม่ได้พาเอาสีลขันธ์ ฯลฯ วิมุตติญาณทัสสนขันธ์ปรินิพพานไปด้วย แต่ท่านสารีบุตรได้เป็นผู้ให้โอวาท ชักนำให้รู้ ชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เอาใจใส่ในการแสดงธรรม อนุเคราะห์เพื่อนพรหมจรรย์ ข้าพระองค์ทั้งหลายระลึกถึงโอชะแห่งธรรม โภคธรรม และการอนุเคราะห์ด้วยธรรมนั้นของท่าน

⁴³ ดูเทียบ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๕-๑๔๗/๙๐-๙๒

⁴⁴ **จุนทะ สมณทูตเทศ** (สามเณรจุนทะ) เป็นน้องชายคนเล็กของท่านพระสารีบุตร ขณะเป็นสามเณร พวกภิกษุเรียกท่านว่า จุนทะ สมณทูตเทศ จนติดปาก เมื่อเป็นพระเถระแล้วยังเรียกเหมือนเดิม (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๙/๒๘๖)

⁴⁵ **สีลขันธ์ สมာธิขันธ์ ปัญญาขันธ์** หมายถึง ศีล สมာธิ ปัญญาที่เป็นขั้นระดับโลกิยะและโลกุตระ ส่วน**วิมุตติขันธ์** หมายถึงวิมุตติที่เป็นขั้นระดับโลกุตระอย่างเดียว และ**วิมุตติญาณทัสสนขันธ์** หมายถึง ปัจเจกขณญาณที่เป็นขั้นระดับโลกิยะอย่างเดียว (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๗๙/๒๘๘)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนท์ เราได้บอกเรื่องนั้นไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่า ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจ ทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะไปหวังอะไรในสิ่งเหล่านั้นเล่า สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้เลยที่จะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไป เมื่อต้นไม้ใหญ่ มีแก่น ยืนต้นอยู่ ต้นที่ใหญ่กว่าพืงโคนลง แม้อันใด เมื่อภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ผู้เป็นหลักยังดำรงอยู่ สารีบุตรปรินิพพานแล้วก็ฉนั้น ฉะนั้น จะไปหวังอะไรในสิ่งเหล่านั้นเล่า สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้เลยที่จะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไป

เพราะเหตุฉนั้น เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด

ภิกษุจะชื่อว่ามีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุจะชื่อว่ามีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างนี้แล

อานนท์ ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่งในบัดนี้ก็ดี ในเวลาที่เราล่วงไปก็ดี จักมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุเหล่านั้นจักเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุผู้ใคร่ต่อการศึกษา

จุนทสูตรที่ ๓ จบ

๔. อุกกเจตสูตร

ว่าด้วยพระธรรมเทศนาที่อุกกเจตนิคม

[๓๘๐] สมัยหนึ่ง เมื่อพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะปรินิพพานได้ไม่นาน พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา เขตอุกกเจตนิคม แคว้นวัชชี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแวดล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ประทับนั่ง ณ ที่กลางแจ้ง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงขำเลิ่อดูภิกษุสงฆ์ที่นั่งอยู่แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อสารีบุตรและโมคคัลลานะปรินิพพานแล้ว บริษัทของเรานี้ปรากฏเหมือนว่างเปล่า สารีบุตรและโมคคัลลานะอยู่ในทิศใด บริษัทของเราไม่ว่างเปล่า ไม่มีความห่วงใยในทิศนั้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เหล่า นั้นใดได้มีแล้วในอดีตกาล แม้พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นได้มีคู่สาวกนั้นเป็นอย่างยิ่งเหมือนกับสารีบุตรและโมคคัลลานะของเรา พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้นใดจักมีในอนาคตกาล แม้พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นก็จักมีคู่สาวกนั้นเป็นอย่างยิ่ง เหมือนสารีบุตรและโมคคัลลานะของเรา

ภิกษุทั้งหลาย นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏสำหรับสาวกทั้งหลาย ชื่อว่าสาวกทั้งหลายจักทำตามคำสอน และทำตามคำสั่งของพระศาสดา จักเป็นที่รักที่พอใจ และเป็นที่เคารพสรรเสริญของบริษัท ๔

ภิกษุทั้งหลาย นำอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏสำหรับตถาคต เมื่อคู้สาวกเห็นปานนี้ปรินิพพานแล้ว โสกะหรือปริเทวะยอมไม่มีแก่ตถาคต ฉะนั้น จะไปหวังอะไรในสิ่งเหล่านั้นเล่า สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้เลยที่จะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไป เมื่อต้นไม้ใหญ่ มีแก่น ยืนต้นอยู่ ต้นที่ใหญ่กว่าพืงไค่นลง แม้นั้นใด เมื่อภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ผู้เป็นหลักยังดำรงอยู่ สาริบุตรและโมคคัลลานะปรินิพพานแล้วก็ฉนั้น ฉะนั้น จะไปหวังอะไรในสิ่งเหล่านั้นเล่า สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ล้วนแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้เลยที่จะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไป

เพราะเหตุฉนั้น เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด

ภิกษุจะชื่อว่ามิตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุจะชื่อว่ามิตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่งในบัดนี้ก็ดี ในเวลาที่เราล่วงไปก็ดี จักมี ตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุเหล่านั้นจักเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุผู้ใคร่ต่อการศึกษา

อุกกเจตสูตรที่ ๔ จบ

๕. พาหิยสูตร

ว่าด้วยพระพาหิยะ

[๓๘๑] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ครั้งนั้น ท่านพระพาหิยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะพึงหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พาหิยะ เพราะเหตุฉนั้น เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน

อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดีและความเห็น⁴⁶ที่ตรง

พาหิยะ เมื่อใด ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดี และความเห็นจักตรง เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

⁴⁶ ความเห็น ในที่นี้หมายถึงกัมมัชฌกตทวิปฏิ (สัม.อ. (บาลี) ๓/๓๘๐-๓๘๑/๒๙๙)

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ในธรรมวินัยนี้ เธอ

๑. จงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. จงพิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

พาหิยะ เมื่อใด เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้วจักเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดคืนหรือ วันที่จักมาถึง ไม่มีความเสื่อมเลย

ลำดับนั้น ท่านพระพาหิยะชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณแล้วจากไป ต่อมา ท่านพระพาหิยะก็หลีก ออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักได้ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

อนึ่ง ท่านพระพาหิยะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

พาหิยสูตรที่ ๕ จบ

๖. อุตติยสูตร

ว่าด้วยพระอุตติยะ

[๓๘๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ครั้งนั้น ท่านพระอุตติยะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ นั่ง ณ ที่สมควรแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทาน วโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยย่อ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะพึงหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ อยู่เกิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุตติยะ เพราะเหตุนั้น เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน

อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดีและความเห็นที่ตรง

อุตติยะ เมื่อใด ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดีและความเห็นจักตรง เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ในธรรมวินัยนี้ เธอ

๑. จงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. จงพิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

อุตตริยะ เมื่อใด เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว จักเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอจักถึง จุดจบแห่งความตาย⁴⁷

ลำดับนั้น ท่านพระอุตตริยะชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณแล้วจากไป ต่อมา ท่านพระอุตตริยะก็หกลึก ออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักได้ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรออกจาก เรือนบวช เป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

อนึ่ง ท่านพระอุตตริยะได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

อุตตริยะสูตรที่ ๖ จบ

๗. อริยสูตร

ว่าด้วยธรรมที่เป็นอริยะ

[๓๘๓] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ เป็นนิยานิกธรรม นำออกไปเพื่อให้สิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้บำเพ็ญสติปัฏฐาน ๔ ประการนั้น

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว เป็นอริยะ เป็นนิยานิกธรรม นำออกไปเพื่อให้สิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้บำเพ็ญสติปัฏฐาน ๔ ประการนั้น

อริยสูตรที่ ๗ จบ

๘. พรหมสูตร

ว่าด้วยท้าวสหัมบดีพรหม

[๓๘๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา ทรงหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิดความรำพึงขึ้น มาว่า ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะ และปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญาณธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง

คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุ

⁴⁷ จุดจบแห่งความตาย ในที่นี้หมายถึงนิพพานอันเป็นที่สุดแห่งวัฏฏะอันเป็นไปในภูมิ ๓ (กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจรภูมิ) (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๘๒/๒๙๙)

๑. พึงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พึงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พึงพิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พึงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

ลำดับนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบความรำพึงของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงหายตัวจากพรหมโลกมาปรากฏตรงพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้าฉะนั้น ครั้นแล้วท้าวเธอห่มผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุ

๑. พึงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พึงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พึงพิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พึงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

ท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบทูลคำนี้แล้ว จึงได้กล่าวคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นธรรม

อันเป็นส่วนที่สูงสุดสิ้นแห่งชาติ

ทรงอนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูล

ทรงรู้จักทางอันเป็นทางเดียว

ซึ่งเหล่าบัณฑิตได้ข้ามมาก่อนแล้ว

จักข้าม และกำลังข้ามโสมะได้ด้วยทางนี้

พรหมสูตรที่ ๘ จบ

๙. เสทกสูตร

ว่าด้วยธรรมเทศนาที่เสทกนิคม

[๓๘๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวสุมมะชื่อเสทกะ แคว้นสุมมะ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว คนจันฑาลผู้เป็นนักไต่ราว

ยกไม้ไผ่ขึ้นตั้งไว้ แล้วเรียกศิษย์ชื่อเมทกถาลิกะมาบอกว่า เมทกถาลิกะผู้สหาย เธอจงขึ้นราวไม้ไผ่แล้วยืนบนคอคของเราเถิด

ภิกษุทั้งหลาย เมทกถาลิกะผู้เป็นศิษย์รับคำของคนจันฑาลผู้เป็นนักไต่ราวแล้วได้ขึ้นราวไม้ไผ่ ยืนอยู่บนคอคของอาจารย์ คนจันฑาลผู้เป็นนักไต่ราวได้กล่าวว่า เมทกถาลิกะผู้สหาย เธอจงรักษาเรา เราก็จักรักษาเธอ เราทั้งสองต่างคุ้มครองรักษากันและกันอย่างนี้ จักแสดงศิลปะ จักได้ลาภ และจักลงจากราวไม้ไผ่โดยความสวัสดิ์

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออาจารย์กล่าวอย่างนี้แล้ว เมทกถาลิกะผู้เป็นศิษย์ได้กล่าวว่า ท่านอาจารย์ ก็เรื่องนี้ จักเป็นอย่างนั้นหามีได้ ท่านจงรักษาตน ผมงก็จักรักษาตน เราทั้งสองต่างคุ้มครองรักษาตนอย่างนี้ จักแสดงศิลปะ จักได้ลาภ และจักลงจากราวไม้ไผ่โดยความสวัสดิ์

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสนับสนุนว่า อุบายในเรื่องนั้นมีอยู่ เหมือนศิษย์ชื่อเมทกถาลิกะได้พูดกับอาจารย์ คือ พระองค์ได้ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติสติปัฏฐานด้วยคิดว่า จักรักษาตน พึงปฏิบัติสติปัฏฐานด้วยคิดว่า จักรักษาผู้อื่น บุคคลเมื่อรักษาตน ชื่อว่ารักษาผู้อื่น เมื่อรักษาผู้อื่น ก็ชื่อว่ารักษาตน

บุคคลเมื่อรักษาตน ชื่อว่ารักษาผู้อื่น เป็นอย่างไร

คือ บุคคลเมื่อรักษาตนด้วยการปฏิบัติ ด้วยการเจริญ ด้วยการทำให้มาก ชื่อว่ารักษาผู้อื่น

บุคคลเมื่อรักษาตน ชื่อว่ารักษาผู้อื่น เป็นอย่างไรแล

บุคคลเมื่อรักษาผู้อื่น ชื่อว่ารักษาตน เป็นอย่างไร

คือ บุคคลเมื่อรักษาผู้อื่นด้วยความอดทน ด้วยความไม่เบียดเบียน ด้วยจิตเมตตา ด้วยความเอ็นดู ชื่อว่ารักษาตน

บุคคลเมื่อรักษาผู้อื่น ชื่อว่ารักษาตน เป็นอย่างไรแล

เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติสติปัฏฐานด้วยคิดว่า จักรักษาตน พึงปฏิบัติสติปัฏฐานด้วยคิดว่า จักรักษาผู้อื่น

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อรักษาตน ชื่อว่ารักษาผู้อื่น เมื่อรักษาผู้อื่น ก็ชื่อว่า รักษาตน

เสทกสูตรที่ ๘ จบ

๑๐. ชนบทกัลยาณีสสูตร

ว่าด้วยนางงามในชนบท

[๓๘๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวสุมมะชื่อเสทกะ ใน แคว้นสุมมะ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนั้นว่า

ภิกษุทั้งหลาย หมู่มหาชนได้ทราบข่าวว่า มีนางงามในชนบท⁴⁸ มีนางงามในชนบท จึงประชุมกัน ก็นางงามในชนบทนั้นน่าดูยิ่งนักในเวลาฟ่อนรำ น่าฟังยิ่งนัก ในเวลาขับร้อง หมู่มหาชนได้ทราบข่าวอีกว่า นางงามในชนบทจะฟ่อนรำ จะขับร้อง จึงประชุมกันแน่นขนัดประมาณไม่ได้ ที่นั้น มีบุรุษคนหนึ่งผู้รักตัวกลัวตาย รักสุขเกลียดทุกข์เดินมา หมู่มหาชนพึงพูดกับเขาอย่างนี้ว่า บุรุษผู้เจริญ ท่านพึงนำภาชนะน้ำมันซึ่งเต็มเปี่ยมนี้ผ่านไป

⁴⁸ **นางงามในชนบท** หมายถึงหญิงที่งดงามกว่าหญิงอื่นในชนบท เพราะประกอบด้วยความงาม ๕ อย่าง คือ (๑) มีผิวพรรณงาม (๒) มีเนื้องาม (มีมือ เท้า และริมฝีปากแดงงาม) (๓) มีเล็บงาม (๔) มีฟันงาม (๕) มีวัยงาม (แม้จะมีอายุ ๑๒๐ ปี ก็ยังงดงามเหมือนหญิงสาวอายุ ๑๖ ปี) (ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๔๒๖/๓๑๔, ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๘๖/๓๐๑-๓๐๒)

ระหว่างที่ประมุขใหญ่กับนางงามชนบท และจักมีบุรุษเงื้อมมือติดตามไปข้างหลังๆ โดยบอกว่า ถ้าท่านจักทำน้ำมันหกแม่เพียงน้อยหนึ่งในที่ใด ศีรษะของท่านจักขาดตกลงในที่นั้น

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร บุรุษนั้นจะไม่ใส่ใจภาชนะน้ำมันนั้นแล้ว ผลอนำไปในภายนอกเที่ยวหรือ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่ใช่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เรายกอุบายนี้มา ก็เพื่อให้เข้าใจเนื้อความชัดเจน เนื้อความในเรื่องนี้มีดังต่อไปนี้

คำว่า ภาชนะน้ำมันซึ่งเต็มเปี่ยม นี้เป็นคำเรียกกายคตาสติ เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า กายคตาสติจักเป็นกัมมัญฐานที่พวกเราเจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้ง ให้มั่นคง สัมปรารภดีแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

ชนบทกัลยาณสูตรที่ ๑๐ จบ

นาลันทวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาบุริสสุต	๒. นาลันทสุต
๓. จุนทสุต	๔. อุกกเจตสุต
๕. พาหิยสุต	๖. อุตตยสุต
๗. อริยสุต	๘. พรหมสุต
๙. เสทกสุต	๑๐. ชนบทกัลยาณสูตร

๓. สิลัทธิติวรรค

หมวดว่าด้วยความดำรงอยู่แห่งศีล

๑. สิลสูตร

ว่าด้วยศีลที่เป็นกุศล

[๓๘๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์และท่านพระภัททะอยู่ ณ กุกกุฏาราม เขตเมือง ปาฏลีบุตร ครั้นในเวลาเย็น ท่านพระภัททะออกจากที่หลีกเร้นแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ท่านอานนท์ พระผู้มีพระภาคตรัสศีลที่เป็นกุศล^{๔๙}เหล่านี้ไว้ทรงมีพระประสงค์อะไร

ท่านพระอานนท์กล่าวสอบถามว่า ดีละ ดีละ ท่านภัททะ ปัญญาเฝ้ารู้ของท่านดีนัก ปฏิภาณดีนัก สอบถามเข้าที่ ก็ท่านถามว่า ท่านอานนท์ พระผู้มีพระภาคตรัสศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้ไว้ ทรงมีพระประสงค์อะไร อย่างนั้นหรือ “อย่างนั้น ผู้มีอายุ”

ท่านภัททะ พระผู้มีพระภาคตรัสศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้ไว้ ก็เพียงเพื่อเจริญสติปัญญา ๔ ประการเท่านั้น

สติปัญญา ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

^{๔๙} **ศีลที่เป็นกุศล** หมายถึงศีลที่ไม่มีโทษ เป็นไปเพื่อความไม่ก่อเขิน ไม่ร้อนใจ (อง.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๑/๓๑๘) ในที่นี้หมายถึง ปาริสุทธิศีล ๔ (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๘๗-๓๘๘/๓๐๒)

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ท่านภททะ พระผู้มีพระภาคตรัสศีลที่เป็นกุศลเหล่านี้ไว้ ก็เพียงเพื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้เท่านั้น

ศีลสูตรที่ ๑ จบ

๒. จิรัฏฐิติสูตร

ว่าด้วยความดำรงอยู่ได้นานแห่งพระสัทธรรม

[๓๘๘] ต้นเรื่องนี่เหมือนสูตรแรก

ท่านพระภททะนัง ฌ ที่สมควรแล้ว ได้ถามท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ท่านอานนท์ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้ไม่นานในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้นานในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว

ท่านพระอานนท์กล่าวสอบถามว่า ดิละ ดิละ ท่านภททะ ปัญญาเฝ้ารู้ของท่านดีนัก ปฏิภาณดีนัก สอบถามเข้าที่ ก็ท่านถามว่า ท่านอานนท์ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้ไม่นานในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้นานในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว อย่างนั้นหรือ

“อย่างนั้น ผู้มีอายุ”

ผู้มีอายุ เพราะสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่บุคคลไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว พระสัทธรรมจึงดำรงอยู่ได้ไม่นานในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และเพราะสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว พระสัทธรรมจึงดำรง อยู่ได้นานในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ผู้มีอายุ เพราะสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่บุคคลไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว พระสัทธรรมจึงดำรงอยู่ได้ไม่นานในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว และเพราะ สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว พระสัทธรรมจึงดำรงอยู่ได้นานในเมื่อพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้ว

จิรัฏฐิติสูตรที่ ๒ จบ

๓. ปริหานสูตร ว่าด้วยความเสื่อมแห่งพระสังฆธรรม

[๓๘๙] สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนท์และท่านพระภัททะอยู่ ณ กุกกุฏาราม เขตเมืองปาฏลีบุตร ครั้นในเวลาเย็น ท่านพระภัททะออกจากที่หลีกเร้นเข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้ถามท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า ท่านอานนท์ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสังฆธรรมเสื่อม และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสังฆธรรมไม่เสื่อม

ท่านพระอานนท์กล่าวสอบถามว่า ดีละ ดีละ ท่านภัททะ ปัญญาเฝ้ารู้ของท่านดีนัก ปฏิภาณดีนัก สอบถามเข้าที่ ก็ท่านถามว่า ท่านอานนท์ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสังฆธรรมเสื่อม และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสังฆธรรมไม่เสื่อม อย่างนั้นหรือ

“อย่างนั้น ผู้มีอายุ”

ผู้มีอายุ เพราะสติปัญญา ๔ ประการที่บุคคลไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว พระสังฆธรรมจึงเสื่อม และเพราะสติปัญญา ๔ ประการที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว พระสังฆธรรมจึงไม่เสื่อม

สติปัญญา ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ผู้มีอายุ เพราะสติปัญญา ๔ ประการนี้ที่บุคคลไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว พระสังฆธรรมจึงเสื่อม และเพราะสติปัญญา ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มาก แล้ว พระสังฆธรรมจึงไม่เสื่อม

ปริหานสูตรที่ ๓ จบ

๔. สุตตสูตร ว่าด้วยสติปัญญาอันล้วน

[๓๙๐] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สติปัญญา ๔ ประการนี้

สติปัญญา ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย สติปัญญา ๔ ประการนี้

สุตตสูตรที่ ๔ จบ

๕. อัญญาตรพราหมณสูตร ว่าด้วยพราหมณ์คนหนึ่งทูลถามปัญหา

[๓๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล พราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึง ที่ประทับ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสังฆธรรมดำรงอยู่ได้ไม่นานในเมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้พระสังฆธรรมดำรงอยู่ได้นานในเมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า พราหมณ์ เพราะสติปัญญา ๔ ประการที่บุคคลไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว พระสังฆธรรมจึงดำรงอยู่ได้ไม่นานในเมื่อตถาคตปรินิพพาน แล้ว และเพราะสติปัญญา ๔ ประการที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว พระสังฆธรรมจึงดำรงอยู่ได้นานในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว

สติปัญญา ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

พราหมณ์ เพราะสติปัญญา ๔ ประการนี้ที่บุคคลไม่เจริญ ไม่ทำให้มากแล้ว พระสังฆธรรมจึงดำรงอยู่ได้ไม่นานในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว และเพราะสติปัญญา ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว พระสังฆธรรมจึงดำรงอยู่ได้นานในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์นั้นได้กราบทูลว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาชิตของท่านพระโคตมไพบราษัดเจนนิงนัก ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

อัญญาตรพราหมณสูตรที่ ๕ จบ

๖. ปเทสสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัญญาบางข้อ

[๓๙๒] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ และท่านพระ อนุรุทธะอยู่ ณ กัณฐกัณฐิณเขตเมืองสาเกต ครั้นในเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรและ ท่านพระมหาโมคคัลลานะออกจากที่หลีกเร้นแล้วเข้าไปหาท่านพระอนุรุทธะถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระสารีบุตรได้ถามท่านพระอนุรุทธะดังนี้ว่า ท่านอนุรุทธะ ที่เรียกกันว่า พระเสขะ พระเสขะ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ บุคคลจึงชื่อว่าเป็นพระเสขะ

ข้อ⁵⁰

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ผู้มีอายุ บุคคลชื่อว่าเป็นพระเสขะ เพราะได้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการเป็นบาง

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ผู้มีอายุ บุคคลชื่อว่าเป็นพระเสขะ เพราะเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้เป็น บางข้อ

ปเทศสูตรที่ ๖ จบ

๗. สมันตสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐานครบบริบูรณ์

[๓๙๓] ต้นเรื่องนี้เหมือนสูตรที่ ๖

ท่านพระสารีบุตรนั้น ณ ที่สมควรแล้ว ได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ท่านอนุรุทธะ ที่เรียกกันว่า พระอเสขะ พระอเสขะ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ บุคคลจึงชื่อว่าเป็นพระอเสขะ

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ผู้มีอายุ บุคคลชื่อว่าเป็นพระอเสขะ เพราะได้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการครบบริบูรณ์

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ผู้มีอายุ บุคคลชื่อว่าเป็นพระอเสขะ เพราะได้เจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ ครบบริบูรณ์

สมันตสูตรที่ ๗ จบ

๘. โลกสูตร

ว่าด้วยผู้รู้โลก

[๓๙๔] ต้นเรื่องนี้เหมือนสูตรที่ ๖

ท่านพระสารีบุตรนั้น ณ ที่สมควรแล้ว ได้ถามท่านพระอนุรุทธะดังนี้ว่า ท่านอนุรุทธะถึงความเป็นผู้มีอภิญญา มาก เพราะธรรมเหล่าไหน ที่ท่านเจริญ ทำให้มากแล้ว

⁵⁰ เจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการเป็นบางส่วน ในที่นี้หมายถึงผู้ทำให้มรรค ๔ และผล ๓ ให้เกิดชื่อว่าเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการเป็นบางส่วน (ส.ม.อ. (บาลี) ๓/๓๙๒/๓๐๓)

ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า ผู้มีอายุ ผมถึงความเป็นผู้มีอภิญญามาก เพราะสติปัฏฐาน ๔ ประการ ที่ผมเจริญ ทำให้มากแล้ว

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ในพระธรรมวินัยนี้ ผม

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ผู้มีอายุ ผมถึงความเป็นผู้มีอภิญญามาก เพราะสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ ที่ผมเจริญ ทำให้มากแล้ว และผมรู้แจ้งโลก ๑,๐๐๐ โลกได้ เพราะสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่ผมเจริญ ทำให้มากแล้ว

โลกสูตรที่ ๘ จบ

๙. สิริวัฑฒสูตร

ว่าด้วยสิริวัฑฒคหบดี

[๓๙๕] สมัยหนึ่ง ท่านพระอาณนทีอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น คหบดีชื่อสิริวัฑฒะปวย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ได้เรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า มานี้แนะนำบุรุษผู้เจริญ เธอจงเข้าไปหาท่านพระอาณนทีถึงที่อยู่ แล้วกราบเท้าทั้งสองของท่านด้วยเศียรเกล้า เรียบตามคำของเราว่า ท่านผู้เจริญ สิริวัฑฒคหบดีปวย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ขอกราบเท้าทั้งสองของท่านด้วยเศียรเกล้า และเธอจงเรียนว่า ขอท่านพระอาณนทีโปรดอนุเคราะห์เข้าไปเยี่ยมสิริวัฑฒคหบดีถึงนิเวศน์ด้วยเถิด บุรุษนั้นรับคำของสิริวัฑฒคหบดีแล้วเข้าไปหาท่านพระอาณนทีถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้เรียนท่านพระอาณนที ดังนี้ว่า ท่านผู้เจริญ สิริวัฑฒคหบดีปวย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ขอกราบเท้าทั้งสองของท่านด้วยเศียรเกล้า และฝากมาเรียนว่า ขอท่านพระอาณนทีโปรดอนุเคราะห์เข้าไปเยี่ยมสิริวัฑฒคหบดีถึงนิเวศน์ด้วยเถิด ท่านพระอาณนทีรับนิมนต์โดยุชฌิมภาพ

ครั้งในเวลาเช้า ท่านพระอาณนทีครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของสิริวัฑฒคหบดี นั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้แล้วถามว่า คหบดี ท่านยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลาลงไม่กำเริบขึ้นหรือ อากาทรูเลาปรากฏ อากาทรูเลาไม่ปรากฏหรือ

สิริวัฑฒคหบดีตอบว่า ผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนามีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อากาทรูเลาปรากฏ อากาทรูเลาไม่ปรากฏ ขอรับ

คหบดี เพราะเหตุนั้น ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักพิจารณาเห็นกาย ในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ จักพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ จักพิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ จักพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ คหบดี ท่านพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

ท่านผู้เจริญ ธรรมคือสติปัฏฐาน ๔ ประการที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วมี อยู่ในผม และผมก็เห็นชัดในธรรมเหล่านั้น เพราะผมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ท่านผู้เจริญ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการใดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ผมไม่แลเห็นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการนั้นข้อใดข้อหนึ่งในตนที่ยังละไม่ได้

คหบดี เป็นลาภของท่านหนอ ท่านได้ดีแล้วหนอ อนาคามีผลท่านก็ทำให้แจ้งแล้ว

สิริวัฑฒสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. มานทินนสูตร ว่าด้วยมานทินนคหบดี

[๓๙๖] ต้นเรื่องนี้เหมือนสูตรที่ ๙

สมัยนั้น คหบดีชื่อมานทินนปะวัย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก ได้เรียกบุรุษคนหนึ่งมาตั้งว่า มานีณะบุรุษผู้เจริญ ฯลฯ⁵¹

มานทินนคหบดีตอบว่า ผมไม่สบาย จะเป็นอยู่ไม่ได้ ทุกขเวทนามีแต่กำเริบหนักขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย อากาโรกำเริบปรากฏ อากาโรทุเลาไม่ปรากฏ ท่านผู้เจริญ แม้ผมจะได้รับทุกขเวทนาเห็นปานนี้ก็ยังพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ท่านผู้เจริญ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการใดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ผมไม่แลเห็นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการนั้นข้อใดข้อหนึ่งในตนที่ยังละไม่ได้

คหบดี เป็นลาภของท่านหนอ ท่านได้ดีแล้วหนอ อนาคามีผลท่านก็ทำให้แจ้งแล้ว

มานทินนสูตรที่ ๑๐ จบ สีลัทธิธรรมคที่ ๓ จบ รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สีลสูตร	๒. จิรัฏฐิติสูตร
๓. ปรีหานสูตร	๔. สุทถสูตร
๕. อัญญตรพราหมณสูตร	๖. ปเทสสูตร
๗. สมัตตสูตร	๘. โลกสูตร
๙. สิริวัฑฒสูตร	๑๐. มานทินนสูตร

๔. อนนุสสุตวรรค

หมวดว่าด้วยธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน

๑. อนนุสสุตสูตร ว่าด้วยธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน

[๓๙๗] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย จักขุเกิดขึ้นแล้ว ญาณเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว วิชชาเกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างเกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า⁵² นี้คือ อการพิจารณาเห็นกายในกาย

⁵¹ ดูเนื้อความเต็มในข้อ ๓๙๕ หน้า ๒๕๒-๒๕๓ ในเล่มนี้

⁵² ดูเทียบ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕/๒๒

๓. วิรทสูตร

ว่าด้วยธรรมที่บุคคลพลาด

[๓๙๙] ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง พลาดแล้ว อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นพลาดแล้ว สติปัฏฐาน ๔ ประการ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภแล้ว

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งพลาดแล้ว อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นพลาดแล้ว สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารภแล้ว อริยมรรคมีองค์ ๘ ที่ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารภแล้ว

วิรทสูตรที่ ๓ จบ

๔. ภาวิตสูตร

ว่าด้วยผู้เจริญสติปัฏฐาน

[๔๐๐] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อม เป็นไปเพื่อถึงฝั่งโน้นจากฝั่งนี้

ภาวิตสูตรที่ ๔ จบ

๕. สติสูตร

ว่าด้วยผู้มีสติสัมปชัญญะ

[๔๐๑] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่เกิด นี้เป็นคำพำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

ภิกษุผู้มีสติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุผู้มีสติ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุผู้มีสัมปชัญญะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีเวทนาปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏเข้าไปตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป มีวิตกปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏเข้าไปตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป มีสัญญาปรากฏเกิดขึ้น ปรากฏเข้าไปตั้งอยู่ ปรากฏถึงความดับไป

ภิกษุผู้มีสัมปชัญญะ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงมีสติสัมปชัญญะอยู่เถิด นี่เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

สติสูตรที่ ๕ จบ

๖. อัญญาสูตร

ว่าด้วยเหตุให้บรรลุอรหัตตผล

[๔๐๒] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย เพราะสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ที่ภิกษุเจริญ ทำให้มากแล้ว พึงหวังผลอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทาน เหลืออยู่ก็จักเป็นพระอนาคามี

อัญญาสูตรที่ ๖ จบ

๗. ฉันทสูตร

ว่าด้วยผู้ละฉันทะ

[๔๐๓] ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกาย อยู่ ย่อมละฉันทะ(ความพอใจ)ในกายนั้นได้ เพราะละฉันทะได้ จึงทำอมตะ(นิพพาน)ให้แจ้ง
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ย่อมละฉันทะในเวทนาทั้งหลาย เพราะละฉันทะได้จึงทำอมตะให้แจ้ง
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ย่อมละฉันทะในจิต เพราะละฉันทะได้จึงทำอมตะให้แจ้ง
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมละฉันทะในธรรมทั้งหลาย เพราะ ละฉันทะได้จึงทำอมตะให้แจ้ง

ฉันทสูตรที่ ๗ จบ

๘. ปริยญาตสูตร

ว่าด้วยผู้กำหนดรู้สติปัฏฐาน

[๔๐๔] ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ ประการนี้

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นกายในกาย อยู่ ย่อมกำหนดรู้กาย เพราะกำหนดรู้กายจึงทำอมตะให้แจ้ง
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ย่อมกำหนดรู้เวทนา เพราะกำหนดรู้เวทนาจึงทำอมตะให้แจ้ง
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ย่อมกำหนดรู้จิต เพราะกำหนดรู้จิตจึงทำอมตะให้แจ้ง
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ เมื่อเธอพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย ย่อมกำหนดรู้ธรรม เพราะกำหนดรู้ธรรม จึงทำอมตะให้แจ้ง

ปริยญาตสูตรที่ ๘ จบ

๙. ภาวนาสูตร

ว่าด้วยการเจริญสติปัฏฐาน

[๔๐๕] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ เธอทั้งหลายจงฟัง

การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย การเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ภาวนาสูตที่ ๙ จบ

๑๐. วิภังคสูตร

ว่าด้วยการจำแนกสติปัฏฐาน

[๔๐๖] ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสติปัฏฐาน การเจริญสติปัฏฐานและปฏิบัติที่ให้เกิดการเจริญสติปัฏฐานแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง

สติปัฏฐาน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

นี้เรียกว่า สติปัฏฐาน

การเจริญสติปัฏฐาน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในกายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในกายอยู่ พิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรม เป็นเหตุดับในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในเวทนาทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในเวทนาทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ พิจารณาเห็นทั้งธรรมเป็นเหตุเกิดทั้งธรรมเป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

นี้เรียกว่า การเจริญสติปัฏฐาน

ปฏิบัติที่ให้เกิดการเจริญสติปัฏฐาน เป็นอย่างไร

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ
 ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ
 ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ
 ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ

นี้เรียกว่า ปฏิปทาที่ให้เกิดการเจริญสติปัฏฐาน

วิมังคสูตรที่ ๑๐ จบ

อนนุสสุตวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อนนุสสุตสูตร	๒. วิราคสูตร
๓. วิวิธสูตร	๔. ภาวิตสูตร
๕. สติสูตร	๖. อัญญาสูตร
๗. ฉันทสูตร	๘. ปริญาตสูตร
๙. ภาวนาสูตร	๑๐. วิมังคสูตร

๕. อมตวรรค

หมวดว่าด้วยอมตะ

๑. อมตสูตร

ว่าด้วยอมตะ

[๔๐๗] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีจิตตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔ ประการอยู่เถิด อย่ามีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่เลย และอมตะ (นิพพาน) พึงมีแก่เธอทั้งหลาย

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีจิตตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้อยู่เถิด อย่ามีจิตไม่ตั้งมั่นอยู่เลย และอมตะพึงมีแก่เธอทั้งหลาย

อมตสูตรที่ ๑ จบ

๒. สมุทยสูตร

ว่าด้วยความเกิดแห่งสติปัฏฐาน

[๔๐๘] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความเกิดและความดับแห่งสติปัฏฐาน ๔ ประการ เธอทั้งหลายจงฟัง **ความเกิดแห่งกาย** เป็นอย่างไร

คือ เพราะอาหารเกิด กายจึงเกิด เพราะอาหารดับ กายจึงดับ เพราะผัสสะเกิด เวทนาจึงเกิด เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะนามรูปเกิด จิตจึงเกิด เพราะนามรูปดับ จิตจึงดับ เพราะมนสิการเกิด ธรรมจึงเกิด เพราะมนสิการดับ ธรรมจึงดับ

สมุทยสูตรที่ ๒ จบ

๓. มัคคสูตร

ว่าด้วยทางเดียว

[๔๐๙] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี

ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง เราเมื่อแรกตรัสรู้ อยู่นี้ได้ตั้งไม่ขอपालนิโครธ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา หลีกเร้นอยู่ในที่สงัดได้เกิดความรำพึงขึ้นมาว่า ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุ

๑. พึงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พึงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ฯลฯ
๓. พึงพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ
๔. พึงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

ลำดับนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบความรำพึงของเราแล้ว จึงหายตัวจากพรหมโลกมาปรากฏตรงหน้าเรา เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออก หรือคู้แขนเข้าจะนั้น ครั้นแล้วทำเรอห่มผ้าเฉียงป่าข้างหนึ่ง ประนมมือมาทางเราแล้วกล่าวว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต เรื่องนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุ

๑. พึงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พึงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พึงพิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พึงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความหมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ภิกษุทั้งหลาย ท้าวสหัมบดีพรหมได้กราบทูลคำนี้แล้วจึงได้กล่าวคาถาประพันธ์ ต่อไปอีกว่า

“พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นธรรม
อันเป็นส่วนที่สูงสุดสิ้นแห่งชาติ
ทรงอนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูล
ทรงรู้จักทางอันเป็นทางเดียว
ซึ่งเหล่าบัณฑิตได้ข้ามมาก่อนแล้ว
จักข้าม และกำลังข้ามโอชะได้ด้วยทางนี้”

มัคคสูตรที่ ๓ จบ

๔. สติสูตร ว่าด้วยผู้มีสติ

[๔๑๐] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี
ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงมีสติอยู่เถิด นี่เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

ภิกษุผู้มีสติ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุผู้มีสติ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุพึงมีสติอยู่เถิด นี่เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

สติสูตรที่ ๔ จบ

๕. กุสลราสีสูตร

ว่าด้วยกองกุศล

[๔๑๑] ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงกองกุศล จะกล่าวให้ถูกต้องพึงกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ ประการ เพราะกองกุศลทั้งสิ้นนี้ก็คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะกล่าวถึงกองกุศล จะกล่าวให้ถูกต้อง พึงกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ เพราะกองกุศลทั้งสิ้นนี้ก็คือสติปัฏฐาน ๔ ประการ

กุสลราสีสูตรที่ ๕ จบ

๖. ปาติโมกขสังวรสูตร

ว่าด้วยปาติโมกขสังวร

[๔๑๒] ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ นั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะฟังหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุ เพราะเหตุนี้ เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน

อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

คือ ในธรรมวินัยนี้ เธอจงสำรวมด้วยสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์(มารยาท) และโคจร(การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด เมื่อใด เธอจักสำรวมด้วยสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว ฟัง เจริญสติปัญญา ๔ ประการ

สติปัญญา ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ในธรรมวินัยนี้ เธอ

๑. จงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. จงพิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุ เมื่อใด เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้วจักเจริญสติปัญญา ๔ ประการ นี้อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดคืนและวันที่จัก มาถึง ไม่มีความเสื่อมเลย

ลำดับนั้น ภิกษุรูปนั้นชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว หลีกจาก อาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณแล้วจากไป ต่อมา เธอก็หลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักได้ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ที่เหล่ากุลบุตรออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต โดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

อนึ่ง ภิกษุรูปนั้นได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

ปาติโมกขสังวรสูตรที่ ๖ จบ

๗. ทุจจริตสูตร

ว่าด้วยการละทุจจริต

[๔๑๓] ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะฟังหลีกออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุ เพราะเหตุนี้ เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน

อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย

คือ ในธรรมวินัยนี้ เธอจักละกายทุจริตแล้ว เจริญกายสุจริต จักละวจีทุจริต แล้ว เจริญวจีสุจริต จักละมโนทุจริตแล้ว เจริญมโนสุจริต เมื่อใด เธอจักละกายทุจริตแล้ว เจริญกายสุจริต จักละวจีทุจริตแล้ว เจริญวจีสุจริต จักละมโนทุจริตแล้ว เจริญ มโนสุจริต เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้วพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรว่าง

คือ ในธรรมวินัยนี้ เธอ

๑. จงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. จงพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. จงพิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. จงพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

เมื่อใด เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้วจักเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายตลอดคืนและวันที่จักมาถึง ไม่มีความเสื่อมเลย ฯลฯ

อนึ่ง ภิกษุรูปนั้นได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

ทุจจริตสูตรที่ ๗ จบ

๘. มิตตสูตร

ว่าด้วยการชักชวนมิตรให้เจริญสติปัฏฐาน

[๔๑๔] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์คนเหล่าใด และคนเหล่าใดจะเป็นมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตก็ตามให้ความสำคัญคำที่ควรรับฟัง เธอทั้งหลายพึงชักชวนคนเหล่านั้นให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรว่าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์คนเหล่าใด และคนเหล่าใดจะเป็นมิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิตก็ตามให้ความสำคัญคำที่ควรรับฟัง เธอทั้งหลายพึงชักชวนคนเหล่านั้นให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้

มิตตสูตรที่ ๘ จบ

๙. เวทนาสูตร

ว่าด้วยเวทนา

[๔๑๕] ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ ประการนี้

เวทนา ๓ ประการ อะไรว่าง คือ

๑. สุขเวทนา ๒. ทุกขเวทนา
๓. อทุกขมสุขเวทนา

เวทนา ๓ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ เพื่อกำหนดรู้เวทนา ๓ ประการนี้

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้เพื่อกำหนดรู้เวทนา ๓ ประการนี้

เวทนาสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. อาสวสูตร

ว่าด้วยอาสวะ

[๔๑๖] ภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ ประการนี้

อาสวะ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามาสวะ ๒. ภวาสวะ
๓. อวิชชาสวะ

อาสวะ ๓ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการเพื่อละอาสวะ ๓ ประการนี้

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้เพื่อละอาสวะ ๓ ประการนี้

อาสวสูตรที่ ๑๐ จบ

อมตวรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อมตสูตร ๒. สมุทฺยสูตร
๓. มัคคสูตร ๔. สติสูตร
๕. กุสลราสีสูตร ๖. ปาติโมกขสังวรสูตร

๗. พุจจริตสูตร ๘. มิตตสูตร
๙. เวทนาสูตร ๑๐. อาสวสูตร

๖. คังคาเปยยาลวรรค

หมวดว่าด้วยคังคาเปยยาล

๑-๑๒. คังคานทีอาทิสุตตทวาทสกะ

ว่าด้วยพระสูตร ๑๒ สูตรมีคังคานทีสูตรเป็นต้น

[๔๑๗-๔๒๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคาไหลไปสู่ทิศปรາจัน บาไปสู่ทิศปรາจัน หลากไปสู่ทิศปรາจัน แม่น้ำอินโด ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการ ให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน

ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ ทำสติปัฏฐาน ๔ ประการ ให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โนมไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน อย่างนี้แล

พึงเพิ่มข้อความต่อจากนี้ไปให้พิสดาร⁵³

คังคานทีอาทิสุตตทวาทสกะที่ ๑-๑๒ จบ

คังคาเปยยาลวรรคที่ ๖ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมปาจันนินนสูตร
- ๒-๕. ทุตติยาติปาจันนินนสูตรตตจตุกกะ
๖. ฉกฺขุปาจันนินนสูตร
๗. ปฐมสมุททนินนสูตร
- ๘-๑๒. ทุตติยาติสมุททนินนสูตรตตปิฏยจกะ

๗. อัปปมาทวรรค

หมวดว่าด้วยความไม่ประมาท

๑-๑๐. ตถาคตาทิสูต

ว่าด้วยพระตถาคตเป็นต้น

[๔๒๙-๔๓๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้า มีสองเท้า มีสี่เท้า หรือมีเท้ามากก็ตาม

⁵³ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๙๑-๑๐๒ หน้า ๕๘-๖๑ ในเล่มนี้

พึงเพิ่มข้อความต่อจากนี้ไปให้พิสดาร⁵⁴

ตถาคตทิสสูตรที่ ๑-๑๐ จบ
อัปมาทวรรคที่ ๗ จบ
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ตถาคตตสูตร	๒. ปทสูตร
๓. ญญสูตร	๔. มุลสูตร
๕. สारสูตร	๖. วัสสิกสูตร
๗. ราชาสสูตร	๘. จันทิมสูตร
๙. สุริยสูตร	๑๐. วัตถสูตร

๘. ผลกรณียวรรค

หมวดว่าด้วยอุปมาด้วยการทำงานที่พึงทำด้วยกำลัง

๑-๑๒. พลาทิสสูตร

ว่าด้วยอุปมาด้วยการทำงานที่พึงทำด้วยกำลังเป็นต้น

[๔๓๙-๔๕๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การงานที่พึงทำด้วยกำลังทั้งหมด พึงเพิ่มข้อความต่อจากนี้ไปให้พิสดาร⁵⁵

พลาทิสสูตรที่ ๑-๑๒ จบ

ผลกรณียวรรคที่ ๘ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. พลสูตร	๒. พีชสูตร
๓. นาคสูตร	๔. รุกขสูตร
๕. กุมภสูตร	๖. สุกสูตร
๗. อากาศสูตร	๘. ปฐมเมฆสูตร
๙. ทุติยเมฆสูตร	๑๐. นาวาสูตร
๑๑. อากันตฤสูตร	๑๒. นทีสูตร

๙. เอสनावรรค

หมวดว่าด้วยการแสวงหา

๑-๑๐. เอสนาทิสสูตร

ว่าด้วยการแสวงหาเป็นต้น

[๔๕๑-๔๖๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ ประการนี้ การแสวงหา ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การแสวงหากาม	๒. การแสวงหาภพ
๓. การแสวงหาพรหมจรรย์	

⁵⁴ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๓๙-๑๔๘ หน้า ๗๒-๗๗ ในเล่มนี้

⁵⁵ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๔๙-๑๖๐ หน้า ๗๘-๙๐ ในเล่มนี้

พึงเพิ่มข้อความต่อจากนี้ไปให้พิสดาร⁵⁶

เอสนาทิสูตที่ ๑-๑๐ จบ
เอสนาวรรคที่ ๙ จบ
รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เอสนาทิสูต	๒. วิชาสูต
๓. อาสวาสูต	๔. ภวาสูต
๕. ทุกขตาสูต	๖. ขีลสูต
๗. มลสูต	๘. นีฆสูต
๙. เวทนาสูต	๑๐. ตัณฑหาสูต

๑๑. ตสึนาสูต

๑๐. โอฆวรรค

หมวดว่าด้วยโอะฆะ

๑-๑๐. อุทธัมภาคียาทิสูต

ว่าด้วยอุทธัมภาคียสังโยชน์เป็นต้น

[๔๖๑-๔๗๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคียสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องสูง) ๕ ประการนี้ **อุทธัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการ** อะไรบ้าง คือ

๑. รูปราคะ	๒. อรูปราคะ
๓. มานะ	๔. อุทัจจะ
๕. อวิชา	

อุทธัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการเพื่อยุติ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อกำลังไป เพื่อละอุทธัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการนี้

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ฯลฯ
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ฯลฯ
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการนี้ เพื่อยุติ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อกำลังไป เพื่อละอุทธัมภาคียสังโยชน์ ๕ ประการนี้

อุทธัมภาคียาทิสูตที่ ๑-๑๐ จบ

(บัณฑิตพึงขยายสติปัฏฐานสังยุตให้พิสดารเหมือนมคคสังยุต)

โอะฆวรรคที่ ๑๐ จบ

⁵⁶ ดูข้อความพิสดารในข้อ ๑๖๑-๑๗๑ หน้า ๙๑-๑๐๐ ในเล่มนี้

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑.	โอสถสูตร	๒.	โยคสูตร
๓.	อุปาทานสูตร	๔.	คันทสูตร
๕.	อนุสยสูตร	๖.	กามคุณสูตร
๗.	นีวรรณสูตร	๘.	อุปาทานักขันธสูตร
๙.	โอรัมภาคิยสูตร	๑๐.	อุทัมภาคิยสูตร

สติปัฏฐานสังยุตที่ ๓ จบ
